

ένας ἀπὸ ὅσους ἤκουσας, περὶ τοῦ ὁποίου, ἐρωτώμενος ἐγώ, νὰ μὴ δυνήθῃ νὰ ἀναφέρω λόγους τοῦ ἀξίους τῆς στέψης τοῦ διαδήματος. Πόσας φορές θαυγόμενος ἀπὸ τὴν ἀκρόασιν ἔλεγα μόνος μου : « Ἔργον εὐχάριστον θὰ ἦτον, ἂν τινὰς κάμνοντας συλλαγὴν τῶν ἐκλεκτοτέρων βουλευτικῶν λόγων τῶν διαφόρων Ἑθνῶν, ἐπαράστανε τοὺς λόγους αὐτοὺς ἐνώπιον τοιοῦτου ἀκροατηρίου ». Γνωρίζω τὴν ἀδυναμίαν μου διὰ ἔργον τόσον δύσκολον, ἀλλὰ ἐπαρηγορούμουν σκεπτόμενος, ὅτι πολλὰ πράγματα, τὰ ὅποια ἐγὼ θὰ ἔλεγα, ὡς ἡ ἡχώ, ὡς ἀντίλαλος ὁ ὅποιος ἀναδίνει τὰ λόγια ἐκείνων, ποὺ τοῦ ὁμιλοῦν, χωρὶς νὰ ἐννοεῖ τὴν δύναμιν τῶν λέξεων, ὁμοίως καὶ ἐγὼ θὰ ἐπαράστανε πολλὰ πράγματα ὡς ἡ ἡχώ, ἀλλὰ οἱ ἀκροαταί μου θὰ τὰ ἐννοοῦσαν περισσώτερον ἀπὸ ἐμὲ τὸν λαλοῦντα.

Ἡ ψυχὴ σας, κύριοι, εἴτε ὡς βουλευταί, εἴτε ὡς πρώτῃν πληρεξούσιοι, εἴτε ὡς ἀγωνισταὶ προπάντων, ποῦ θέλετε νὰ στερεώσετε τὸ κτίριον, τοῦ ὁποίου τόσον ἐνδόξως ἐρρίζατε τὰ θεμέλια, ἡ ψυχὴ σας, λέγω, εἶναι εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν ποὺ ἦτον ἡ ψυχὴ τοῦ Περικλέους, τοῦ Δημοσθένους, τοῦ Κικέρωνος, τοῦ Πίτ, τοῦ Κάνιγκος, τοῦ στρατηγοῦ Φουᾶ. Ἐναν ἄερα πνέετε μὲ αὐτούς· ἓνας ἥλιος σᾶς φωτίζει, ὁ ἥλιος τῆς πατρίδος. Ἀφοῦ λοιπὸν ζητε, οὕτως εἰπεῖν, εἰς ἓνα κλίμα μὲ ἐκείνους τοῦ ἐνδόξους, πῶς δὲν θὰ ἐννοεῖτε καὶ καλλίτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον τοὺς βουλευτικούς λόγους τῶν θαυμασίων ἐκείνων ἀνδρῶν καὶ ρητόρων ; Καὶ πῶς ἡ ἀπέλεια τοῦ μεταφραστοῦ δὲν θὰ σιωπηθεῖ ; Πῶς τὸ ἔργον τοῦ δὲν θὰ ἀπεράσει χωρὶς κατηγορίαν ἢ ἐπίπληξιν ; Ὁμολογῶ λοιπὸν μυρίας χάριτας εἰς τὸν ἀξιότιμον Πρόεδρον τῆς Βουλῆς, ὁ ὅποιος, καὶ χωρὶς νὰ ἡξεύρει πῶς τὸ μυστήριον τῶν ἐπιθυμιῶν μου, μοῦ ἔδωκε νομιμοτάτην ἀφορμὴν νὰ πραγματοποιήσω τὴν ἐπιθυμίαν μου· μὲ ἐπρότεινεν εἰς τὴν ἔγκρισίν σας διὰ μίαν θέσιν, ἡ ὁποία μοῦ δίδει, ἐλπίζω, κενὸν καὶ ὅλα τὰ μέσα νὰ καταγίνωμαι εἰς τὸ σκοπούμενον. Εὐγνωμονῶ εἰς τοὺς βουλευτάς ποὺ παρεδέχθησαν ὑπὲρ ἐμοῦ τὴν πρότασιν τοῦ Προέδρου. Εὐγνωμονῶ καὶ εἰς ἐκείνους, ποὺ δὲν τὴν παρεδέχθησαν. Οἱ πρῶτοι, μοῦ ἐστάθησαν τότε πολὺ ὠφέλιμοι, διότι ἐμόρφωσαν τὴν πλειονοψηφίαν. Οἱ δεῦτεροι, μοῦ εἶναι τώρα πολὺ ὠφέλιμοι, διότι, αἰδοῦμενος, σεβόμενος τὴν ψῆφον των, εἶμαι ἀναγκασμένος νὰ διπλασιάσω τὰς δυνάμεις μου, νὰ καταβάλλω μελέτην, ἀγρυπνίαν καὶ κόπον, ὥστε ἀκολούθως νὰ ἐπιτύχω καὶ αὐτῶν τὴν φιλοφροσύνην, ἵσως καὶ τὸν ἑπαινον. Ἐπιμελούμενος τὰ μέγιστα νὰ ἀποκτήσω τὴν φιλοφροσύνην ὅλων, κατορθώσω τάχα ἔργον ἄξιον νὰ σᾶς προσφερθεῖ.

Πρὶν ἀρχίσωμεν, αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκην νὰ σᾶς κάμω μίαν ἐξομολόγησίν μου· ἡ ἐξομολόγησίς μου εἶναι ὅτι, ὅσας φορές λάβω τὴν τιμὴν νὰ σᾶς ὁμιλήσω, καὶ τὴν εὐτυχίαν νὰ μὲ ἀκροάζεσθε, θέλω μεταχειρίζομαι τὴν ἀπλὴν, ἀπλουστάτην γλώσσαν τοῦ ἔθνους μας. Πολλοὶ ἀξιότιμοι πεπαιδευμένοι τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, ὡς σᾶς εἶναι γνωστόν, κλίνουν τώρα καὶ πρὸ ἐκῶν πολλῶν, κλίνουν, εἴτε γράφοντας εἴτε ὁμιλώντας, εἰς τοὺς ἀρχαίους τύπους τῆς φωνῆς τῶν προγόνων· ἔχουν τῇ ἀληθείᾳ καλοὺς σκοπούς· ἀλλὰ ἂς μὲ συγχωρήσουν νὰ τοὺς παρατηρήσω. Διὰ ποίους λόγους προτιμοῦν τοὺς τύπους ἢ καὶ τὴν λέξιν τῶν ἀρχαίων προγόνων ; διότι εἶναι τύποι παλαιοὶ καὶ ἐπωσοῦν ἐπικυρωμένοι ἀπὸ τὴν διαδοχὴν τῶν αἰώνων· ἀλλὰ δὲν γνωρίζομεν τάχα, ὅτι ὅσα πράγματα τοῦ κόσμου εἶναι καὶ θεωροῦνται παλαιά, ἀρχαῖα, ἐστάθησαν ἓνα καιρὸν νεώτατα ; Καὶ αὐτὴ ἡ διάλεκτος τὴν ὁποίαν ὁμιλοῦμεν σήμερον καὶ ἀνθίζει εἰς τὰ χεῖλη τοῦ νέου ἔθνους τῶν Ἑλλήνων, καὶ αὐτὴ ἡ διάλεκτος θὰ γηράσκει καὶ θὰ κιτρινοφυλιάσει· μόνον ὅποιος δὲν ἐστάθη ποτὲ νέος, ἐκεῖνος καὶ ποτὲ δὲν γηράζει. Ἄν ἔχωμεν γνώσεις, ἂν ἔχωμεν σοφίαν, γενναῖα αἰσθήματα, ἂς τὰς στυλίζωμεν μὲ τὴν πατρικὴν καὶ μητρικὴν μας γλώσσαν· τιμώντας τὴν γλώσσαν μας τιμούμεθα. Μία φλοκάτα Ἑλληνικὴ τοῦ καιροῦ μας ἂς ἔχει περισσώτερη τιμὴ εἰς τὰ μάτια μας ἀπὸ πολὺχρυσή ξένη χλαμύδα ἢ αἰῶνος ἄλλοτινοῦ.

Περὶ τὸ νομίζω νὰ σᾶς ἀποδείξω καὶ ὅτι ἡ τωρινὴ γλώσσα μας εἶναι Ἑλληνικωτάτη· ὅτι ὑπῆρξεν αὐτολεξεῖ σχεδὸν ὡς διάλεκτος εἰς τὰ χεῖλη τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων, πολλοὶ τὸ γνωρίζετε· ἀλλὰ καὶ τί μᾶς διαφορεῖ αὐτὴ ἡ ἔρευνα καὶ ἡ ἀπόδειξις ; Τὰ παλαιὰ ἤθελεν εἶναι προτιμητέα ἵσως, ἂν ἡμεῖς οἱ νέοι Ἑλληνες εἴμεθα ὑστερημένοι δόξης, μεγαλείου, καὶ ὑψηλοφροσύνης. Εἰς τὸ διάστημα χιλίων ἐτῶν, πενήντα διάφορα ἔθνη ἤλθαν, ἐδούλωσαν, ἐκαταπάτησαν τὰ Ἑλληνικὰ γῶματα, ἀλλ' ἐκεῖνοι, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα εἶναι γραμμένα εἰς τὸ ἀμφιθέατρον τῶν συνεδριάσεων, καὶ τῶν ὁποίων ἐσεῖς εἴσθε ἢ παιδιὰ, ἢ σύντροφοι, ἐκεῖνοι οἱ ἀθάνατοι ἐκατέρωθωσαν, ὥστε νὰ δῷσι ἡ δουλικὴ ἡμέρα, καὶ ἀναγόρευαν φαινήν αὐγὴν ἐλευθερίας. Ποῖος λόγος μεγα-

λαίτερος έθνικῆς ύψηλοφροσύνης ! Μοῦ ύπαγορεύουν τὸ σύστημα τῆς κοινῆς, κοινοτάτης φωνῆς, μοῦ τὸ ύπαγορεύουν ὁ ὀρθὸς λόγος, ἔμπνευσις πατριωτισμοῦ, καὶ τέλος τὸ ἴδιόν σας τὸ παράδειγμα, ὅσας φορές εὐφράνθη ἡ ἔκότη μου ἀπὸ τοὺς βουλευτικούς σας λόγους εἰς τὸ βῆμα τῶν συζητήσεων.

Ἐμβαίνομεν τώρα εἰς τὴν ὕλην ποὺ μέλλει νὰ εἶναι ἀντικείμενο τῶν τακτικῶν ἀσχολήσεων μας. Θέλει σὰς εἰπῶ κατὰ τὴν ὥραν ταύτην τινὰ τῶν θεῶν προσόντων τοῦ ἀνθρώπου, περὶ τοῦ νοῦς διγλαδῆ καὶ τοῦ λόγου, τῆς φωνῆς· ποῖα ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐπιρροή τῆς εὐγλωττίας εἰς τὰς κοινωνίας, ποῖα πράγματα προαπαιτοῦνται εἰς ῥήτορα πολιτικόν. Ἄν ἐπιτύχω νὰ κερδίσω τὴν συναίνεσίν σας ὡς πρὸς τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον θὰ συναρμολογῶ τὰ μέρη καὶ τὸ ὅλο καθεμιᾶς παραδόσεως, καὶ ἂν πᾶσα χωριστὴ παράδοσις σῆς φανεῖ πάλε καλὰ συναρμολογημένη μὲ τὸ οὐκ ἐδόμημα ὅλο, βεβαίως θὰ φθάσωμεν εἰς γνῶσιν καὶ κατοχὴν ἐπιστημονικῶν ἀληθειῶν, καὶ τὸ ἔργον μας θὰ δώσῃ καρπόν.

Ἀπὸ τὰ θαυμαστότερα προσόντα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ διάνοια, ὁ νοῦς καὶ ἡ φωνή, ὁ λόγος· συνδέονται ἀναμεταξύ των τὰ δύο προσόντα καὶ φωτίζονται ἀμοιβαίως. Μία διαλέκτος εἶναι εἶδος ποταμοῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ταξιδεύουν οἱ ἀνθρώπινες γνώσεις· χωρὶς τὴν εὐκολίαν αὐτῆς τῆς μεταβάσεως, τὸ λογικὸ τοῦ ἀνθρώπου θὰ ἔμανε νησωμένο, περιορισμένο εἰς τὸν ἑαυτὸν του, δὲν θὰ εἶχε ἐξάπλωσιν, ἀνάπτυξιν, ὑστέρημένο τῆς πορείας, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τῆς σάλπιγγος τῆς φωνῆς.

Νοῦς ἀνθρώπου, εἰς ὅλην του τὴν ἐντέλειαν καὶ τὸ μεγαλεῖον, εἶναι τὸ πλούσιον προϊόν τῆς ἀρετῆς καὶ τῶν γνώσεων πολλῶν, οἱ ὁποῖοι ἔσμιζαν τὰ κεφάλαιά των διὰ μέσου τοῦ λόγου ἢ τῆς γραφῆς, καὶ τὰ αὖξῃσαν καὶ τὰ αὖξάνουν ἀορίστως. Εἰς τὸν βαθμὸν ποῦ εἶναι τώρα οἱ κοινωνίαι μας χαϊρόμεθα ὅλην τὴν πρὸδον τῶν γλωσσῶν· φαντασθῆτε κοινωνία νηπιώδη, νηπιάζει καὶ ἡ γλώσσα τῆς· ἡμεῖς δὲν δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν τὴν εὐτυχίαν μας, τοῦ ὅτι βοηθεύμεθα εἰς τὴν ζωὴν μας ἀπὸ διαλέκτους ὁπωσοῦν τελειοποιημένους· δὲν ἐκτιμοῦμεν ἀρκούντως αὐτὸ τὸ εὐεργέτημα, καθὼς δὲν θαυμάζομεν πρεπόντως καὶ τὴν θέαν εἰς εὐμορφὴν νύκτα ἀστροφωτισμένου οὐρανοῦ, ἐπειδὴ ἡ χρῆσις τῆς θέας αὐτῆς, ἀφοῦ ἐγεννήθημεν, μᾶς συνήθισε εἰς κάλλος τόσον ἀδιήγητον.

Ὁ λόγος, ἡ φωνή, εἶναι οἱ διερμηνεῖς τῶν αἰσθημάτων, τῶν παθῶν καὶ τῆς διανοίας τοῦ ἀνθρώπου· τὰ πάθη, ὁ νοῦς εἶναι οἱ ἄνεμοι καὶ τὸ πηδάλιον τοῦ βίου μας. Ὁ λόγος λοιπὸν ὁποῦ κινᾷ αὐτούς τοὺς ἀνέμους, τοὺς ἀγριεύει ἢ τοὺς ἡμερώνει, ποῦ διευθύνει τὸ τιμὸν, πόσον ἡ δύναμις αὐτῆ τοῦ λόγου βαρύνει εἰς τὰ συμβάντα καὶ εἰς τὴν μοῖρα τῆς ἀνθρωπότητος ! Ἡ μοῖρα εἶναι ἔργον μας· ὁ ἀνθρώπος κατὰ πλεῖστον μέρος εἶναι πλάστης τῆς τύχης του.

Ἀπὸ τὰ ὀλίγα αὐτὰ σημειώματα βεβαιωνόμεθα τὸ ἀξίωμα τοῦ Δημητρίου Φαληρέως ὅτι : Ὅσον ἡ λόγχη καὶ ἡ ρομφαία ἰσχύουν εἰς τὸν πόλεμον, τόσον, εἰς καιρὸν εἰρήνης, εἰς τὰ πολιτεύματα ἰσχύει ὁ λόγος. Μόνον μίαν προσθήκην δυνάμεθα νὰ κάμωμεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχαίου συγγραφέως· εἰς πολιτισμένες κοινωνίας ἀνθρώπων ὁ λόγος ὑπερέχει καὶ τοῦ Ἄρεως. Πρὶν γυνωθεῖν τὰ σπαθιά ἀπὸ τὴν θήκην, πρὶν ἀστράψῃ τὸ δακρύχαρο μολύβι, ὁ πόλεμος γίνεται ἀντικείμενο σοβαρῆς μελέτης καὶ συζητήσεων, καὶ πόλεμος ἢ εἰρήνη εἶναι κατὰ συνέπειαν τῆς νίκης τοῦ λόγου. Ὅταν ἔλθῃ ὥρα νὰ ἀναλύσωμεν τὸν βίον τῶν θαυμαστῶν ρητόρων, τοῦ Δημοσθένους καὶ τοῦ Κικέρωνος, τῶν εὐγλωττων πολιτικῶν ἀνδρῶν Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, ὅταν θεωρήσωμεν τὸν ὀργανισμόν καὶ τὴν ἀκμὴν τῶν ἐπικρατειῶν τῆς Εὐρώπης, θὰ ἰδοῦμεν εἰς ὅλο τὸ φῶς τῆς αὐτῆς τὴν ἀλήθειαν, τόσον ἐνδοξὸν διὰ τὸ ἀνθρώπινον γένος καὶ διὰ τὴν ἐποχὴν εἰς τὴν ὁποίαν ζοῦμεν.

Εἶπαμεν, κύριοι, ὅτι θὰ πραγματευθῶμεν τὴν πολιτικὴν εὐγλωττίαν, ἀλλὰ ἡ πολιτικὴ εὐγλωττία, ὡς σημαίνει ἡ φράσις, ὑποννοεῖ τὴν πόλιν, τὰ τῆς πόλεως· εἶναι ταυτέστιν εὐγλωττία, ἡ ὁποία καταγίνεται καὶ περιστρέφεται εἰς τὰ συμφέροντα τῆς πόλεως· ἡ πόλις ὑποννοεῖ πολίτευμα, τὸ πολίτευμα συγκρατεῖται μὲ τὰς ιδέας περὶ κοινωνίας, περὶ ἔθνους, περὶ κράτους. Ἀρμόζει νὰ ὀρίσωμεν τί ἐστὶ κοινωνία, ἐν ἐνὶ λόγῳ κράτος.

Κοινωνία, κράτος, εἶναι συνάθροισις οἰκογενειῶν εἰς προσδιωρισμένην ἑκτασιν γῆς, ὑποκειμένων οἰκογενειῶν εἰς μίαν τάξιν νομικὴν ἢ ἐννομον. Αὐτὸς ὁ ὀρισμὸς τῆς ἐπιστήμης εἶναι ὡς μέγας κορμός, ὁ ὁποῖος ρίχνει κλάδους, φύλλα καὶ ἀνθὴ, εἶναι ὡς τὸ ἀσταχυφόρο καλάμι τῆς Δημητρως. Λέγομεν συνάθροισιν οἰκογενειῶν. Ποῖος ὀργανισμὸς λοιπὸν δένει καὶ κρατεῖ τὰς οἰκογενείας αὐτάς; Ὅθεν ἡ ἔρευνα, ἡ μελέτη καὶ ἡ πραγματεία τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ. Αὐτὲς οἱ

οὐκ ἐγγενεῖς εἶναι εἰς μίαν προσδιορισμένην θέσιν γῆς· σκέψις λοιπὸν περὶ τῆς γεωγραφίας τοῦ ἔθνους, περὶ ἐσόδων καὶ ἐξόδων, περὶ τῶν μέσων τῆς ἐθνικῆς ὑπάρξεως· αὕτη ἡ σκέψις γεννᾷ πολλὰ ἄλλα σπουδαῖα ἀντικείμενα, καὶ ἐξαιρέτως τὴν Οἰκονομικὴν Ἐπιστήμην.

Τὸ ἄλλο προσὸν τοῦ ὁρισμοῦ εἶναι ἡ νομικὴ τάξις· ἡ νομικὴ τάξις ἀποβλέπει τὴν ἀσφάλειαν τῶν δικαιοματίων καὶ τῶν καθηκόντων ἀτόμου καὶ κράτους, ὅθεν ὁ πολιτικὸς ὀργανισμὸς τῆς κοινωνίας.

Διὰ νὰ συμπληρώσωμεν τὸν εἰρημένον ὁρισμόν, πρέπει νὰ προσθέσωμεν ὅτι τὸ κράτος τέλος, σκοπὸν, καθήκον, ἔχει νὰ προστατεύσει καὶ νὰ βελτιώσῃ τὴν κοινωνίαν συμφώνως μὲ τὸν προορισμόν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς.

Νομίζω, λοιπόν, κύριοι, πρὶν κάμωμεν ἀρχὴν τῆς μελέτης τῶν ἐκλεκτοτέρων βουλευτικῶν λόγων τῶν ἔθνων, νὰ ἐνασχοληθῶμεν εἰς τὴν γνῶσιν τῶν ἱερῶν θεμελίων τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ κράτους.

Κοινωνία καὶ κράτος εἶναι ἡ ὕλη, ἐπὶ τῆς ὁποίας καὶ μὲ τὴν ὁποίαν δουλεύουν οἱ ἔξοχοι πολιτικοὶ ἄνδρες· θὰ ἔχουμεν τοιοῦτοτρόπως ἓνα μέτρον ἀλλάνθαστον, διὰ νὰ κρίνωμεν τὴν ἀληθινὴν τῶν ἀξίαν.

Ἡ σειρά ἣ τὸ ὕψος τῆς μελέτης μας θὰ μᾶς φέρει ἀναγκάως νὰ ξανοίξωμεν τοὺς νόμους τοῦ πλάστου, χαραγμένους εἰς τὰ ἔργα τῶν χειρῶν του, εἴτε εἰς τὴν φύσιν ὅλην, εἴτε εἰς τὸ ἐκλεκτότερον πλάσμα του τὸν ἄνθρωπον. Οἱ κοινωνικοὶ καὶ πολιτικοὶ ὀργανισμοί, οἱ λόγοι τῶν ρητόρων ἔχουν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἀξίαν καθόσον συμμορφώνονται, συμφωνοῦν ἢ ἀσυμφωνοῦν μὲ τοὺς εἰρημένους αἰώνιους νόμους τοῦ πλάστου καὶ Θεοῦ τῆς κτίσεως.

Ἀφοῦ τελειώσωμεν αὐτὸ τὸ ἔργον, θὰ προβῶμεν εἰς τὴν ἀνάγκωσιν καὶ κριτικὴν ἀνάλυσιν τῶν λόγων τῶν ἐπαινουμένων ἀνδρῶν· θὰ λάβωμεν ἀφορμὴν νὰ λαλήσωμεν περὶ τῆς τέχνης τῶν ρητόρων, εὐμορφῆς καὶ φυσικῆ ἀντικείμενο εἰς τὴν πατρίδα τῆς τέχνης, ὁποία εἶναι ἡ Ἑλλάς.

Ἔργον τῆς τέχνης εἶναι ἡ σμίξις ἢ συγκέντρωσις τῶν δυνάμεων τῆς φύσεως. Ὁ κόσμος, κύριοι, ὥς ἓνα βιβλίον ἀνοιχτὸ κεῖται ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν μας· ὅποιος θέλει τὸ διαβάζει· εἰς τὴν καρδίαν τοῦ καθενὸς μας τρέμει μία χορδὴ μουσικῆς, ἡ χορδὴ τῶν αἰσθημάτων, καθένας ἔχει εἰς τὸν νοῦν του ἀρθρόνιον καὶ χάριν ἰδεῶν, ἀλλ' ὁ ἔξοχος τεχνίτης ἔρχεται, ὁ πεπαιδευμένος τεχνίτης, καὶ ταιριάζει τὰ χωρισμένα, συμπληρώνει τὰ ἀτελῆ, κλαδεύει, χωρίζει τὸ περίσσις καὶ μορφώνει τὰ ἀριστουργήματά του, θαῦμα τῶν αἰώνων, σχολεῖον, δύναμις καὶ τρόπιον τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἀγαπᾶτε νὰ σᾶς δώσω μίαν εἰκόνα αἰσθητῆ τῆς τέχνης; Ἐνθυμηθῆτε τὴν μακεδονικὴν φάλαγγα· ἡ τέχνη ἠῦρε στρατιώτας χωρισμένους, τοὺς ἔσμιξε τοὺς ἐσωμάτωσε, καὶ δεκαεῖς χιλιάδες λόγχεις ἐνεργεῦσαν ὥς μία λόγχη. Ἡ ρωμαϊκὴ ρομφαία ἐτσάκισε τὴν Μακεδονικὴν φάλαγγα εἰς τὴν μάχην τῶν Κυνοκεφάλων καὶ τῆς Πύδνας, δηλαδὴ ἡ ἀξιότης ἐνίκησε τὴν ἀξιοτήτα.

Ἔρχεται εἰς τὴν μνήμην μου καὶ ἄλλο παράδειγμα ἀρμόδιον αἰσθητῆς εἰκόνης τῆς τέχνης. Εἰς τοὺς κάμπους τῆς Ἰλίουπόλεως, ποτισμένους ἀπὸ τὸν Νεῖλον ποταμόν, στρατοπεδεύεται τετράγωνο φιλοπολέμων ἀνδρῶν, ἡ νέα μακεδονικὴ φάλαγγς τοῦ νέου κόσμου· ἀντίκρυ τοῦ τετραγώνου καὶ ὀλόγυρα πλῆθὺς ἡρώων σωρεύεται, τὰ ἅτια καὶ ὁ καβαλλάρης διψοῦν ἀνυπομόνως τὸ σημεῖον τῆς μάχης, ὁρμοῦν τέλος νὰ σχίσουν μίαν χούφταν ἀγνώστων ξένων παλληκαριῶν· τὸ τετράγωνον τότε ὥς ἓνα ἐμφύχον θηρίον σηκώνει τὰς τρίχας του, ἀνοίγει χιλιάδες στόματα, καὶ χύνει φωτιὰς καὶ κεραυνούς, καὶ καταμεσῆς τοῦ τετραγώνου, πλέον τρομακτικὴ τῆς φωνῆς τῶν πυροβόλων, ἀκούεται ἡ φωνὴ θαυμαστοῦ καὶ ἀθανάτου στρατάρχου· ἀπὸ αἶμα σπαθιὰ τσακισμένα, ἅτια σπαγμένα ἔπηξε τὸ δακρύχαρον πεδῖον τῆς μάχης, καὶ ὁ Νεῖλος εἰς τὴν ἀνοιξιάτικη πλημμύραν του, δυσκολεύονταν νὰ πιτίσει τοὺς κάμπους ἀπὸ τὰ κορμιά τῶν φονευμένων παλληκαράδων.

Ἡ τέχνη τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα προξενεῖ εἰς πᾶν εἶδος μελέτης, καὶ τοῦ λόγου ἡ τέχνη εἰς τὰ χεῖλη πολιτικῶν ἐξόχων ἀνδρῶν καὶ τώρα καὶ μετέπειτα καὶ εἰς τὸν παλαιὸν καιρὸν ἐκυβέρνησε καὶ κυβερνᾷ τὴν τύχην ἔθνων καὶ ἡγεμονιῶν.

Παρατηρήσατε, κύριοι, πόσον μεγάλον, οὕτως εἰπεῖν, ἵπποδρόμιον ἔχομεν νὰ τρέξωμεν· ἡ ἔρευνα τῆς παιδείας τοῦ ἀληθινοῦ ρήτορος, θὰ μᾶς φέρει νὰ ἐξετάσωμεν τὰ ἱερὰ θεμέλια τῆς κοινωνίας καὶ τῶν κυβερνήσεων, καὶ ἰδίως τῆς Συνταγματικῆς· ἡ ἀνάγνωσις καὶ ἡ μελέτη τῶν βουλευτικῶν ἀξιωμανημονεύτων λόγων θὰ μᾶς ἀνοίξῃ τὴν εἰσοδὸν εἰς τὰ μυστήρια καὶ εἰς τὸ θέαμα τοῦ

κάλλους τῆς τέχνης· διὰ τὸ νὰ μὴν ἀποστάσω, κύριοι βουλευταί, διὰ τὸ ἔχω θάρρος εἰς τὸ στάδιόν μου, ἔχω ἀνάγκην ὅλης σας τῆς συγγνώμης, καὶ ὅλης σας τῆς προστασίας. "Όταν ἔλθῃ ὥρα καὶ ἀναλύσωμεν τοὺς λόγους τοῦ Δημοσθένους, τοῦ Μιταβέου καὶ ἄλλων, μὲ τὸ ἀφιλοπρόσωπο ποῦ σὰς διακρίνει θὰ κρίνεται, ὅτι οἱ βουλευτικοὶ σας λόγοι δὲν φθάνουν εἰς τὴν ἐντέλειαν τοῦ κάλλους τῶν θαυμαστῶν ἀθλητῶν τῆς εὐγλωττίας, ἀλλὰ βεβαίως, θὰ παρηγορῶσθε, ὅτι οἱ υἱοὶ σας ἢ ἄλλα τέκνα συγγενῶν σας θὰ φθάσουν μὲ τὸν καιρὸν εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς τελειότητος. Κύριοι, εἰμαι καὶ ἐγὼ ἀδύνατος, ὅπως εἴσθε· ἀλλὰ ἀκροατήριον φιλικό, εὐνοϊκό, παραινετικό, κάμνει μεγαλόκαρδον τὸν λαλοῦντα. Ὁ Πύρρος ἔλεγε εἰς τοὺς Ἡπειρώτας του, ἐσεῖς εἴσθε τὰ φτερά μου—καὶ ἐγὼ, κύριοι, βοηθούμενος ἀπὸ τὴν πτέρυγα τοῦ ἔθνους, ἐλπίζω νὰ ὑπάγω μαζί σας μακρά, πολὺ μακρά. Δὲν εἶναι λόγος ὑπερήφανος αὐτὸ διὰ ἐμέ, αὐτὸ διὰ ἐσᾶς. "Όταν ἓνα ἔθνος ρηθᾷ νὰ ἀξιωθεῖ τὴν εὐνοίαν τῆς θείας Προνοίας καὶ προσπαθεῖ ἔτι καὶ ἔτι νὰ καλλιεργεῖ καὶ νὰ σώζῃ τὴν εὐνοίαν αὐτῇ, εἰς ποῖον τέρμα εὐτυχίας καὶ μεγαλείου δὲν δύναται νὰ φθάσῃ τὸ εὐνοούμενον αὐτὸ ἔθνος! Καὶ ὁ λόγος τοῦ συγγραφέως, ὁ ὁποῖος φιλοτιμεῖται νὰ πάρῃ χρῶμα καὶ ζωὴν ἀπὸ τὴν εὐδαίμονα τέχνην, ἀπὸ τὴν ἀρετὴν τοῦ ἔθνους, πῶς ὁ λόγος του δὲν θὰ πλησιάσῃ εἰς τὴν κορυφὴν ἐντέλειαν;

Τὴν εἶδατε ὀφθαλμοφανῶς τὴν εὐνοίαν τῆς θείας Προνοίας, διότι ἂν εἰς τὸν Ὑψίστον δὲν ἄρῃσαν οἱ ἀγῶνες σας, ὁ ἀγὼν τῆς ἐλευθερίας, πῶς ἠθέλατε ἐπιτύχει νὰ δοξασθῇτε νικηφόροι τῶσων ἐχθρικῶν ἀνδρειωμένων στρατευμάτων, ποῦ εἰς τὴν ὁδηγίαν ἐμπειροπολέμων στρατηγῶν ἐπλημύρηνσαν τὰ ἔρημα Ἑλληνικὰ χῶματα; Πῶς τὸ ἀδύνατο νησιώτικο πῦρ ἤθελε φράξῃ τὸν δρόμον εἰς τὰ ἀκαταμάχητα γιλιάρμενα τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς; Πῶς οἱ λαοὶ καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης, οἱ ὅποιοι, κατὰ τὴν παραμονὴν τοῦ φιλελευθέρου ἀγῶνος, ἐκαταφρονοῦσαν τὴν ταπεινὴν μας πατρίδα, πῶς ἤθελον γενεῖ μὲ μιᾶς φίλοι καὶ προστάται τῶν ἔργων σας; Σμίξετε εἰς τοὺς μεγάλους ἐξωτερικοὺς κινδύνους, καὶ τοὺς κινδύνους τριῶν ἐμφυλίων πολέμων σας, καὶ τὴν ἀναρχίαν τῶν κυβερνήσεων, καὶ θέλει βεβαιωθῶμεν περὶ τῆς συνδρομῆς τῆς θείας Προνοίας εἰς τὸ νὰ σώσῃ τὴν Ἑλλάδα.

Ἀλλὰ ἐκεῖ ποῦ βλέπει τινὰς καθεὶ, καθεὶ κατὰ τὸ δάκτυλον τοῦ Ὑψίστου, εἶναι ἡ ὑπαρξίς εἰς τὸ νέον βασίλειον ἐνὸς ἁμβωνος πολιτικοῦ. Ὁ βουλευτὴς ποῦ ὁμιλεῖ εἰς τὸ βῆμα τῆς Βουλῆς, δὲν ἔχει νὰ δώσῃ ἀπολογίαν τῶν λόγων του, εἰμὴ εἰς τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῆς κρίσεως ἐνώπιον Θεοῦ. Οἱ νόμοι, ἡ ἀγάπη καὶ τὸ συμφέρον τοῦ ἔθνους, οἱ συνθήκες μὲ τὰ ξένα κράτη, στέκουν ὁλόγυρά του φρουρά καὶ τὸν ἀσφαλίζουν, καὶ τὸν προτρέπουν νὰ λέγῃ τὴν ἀλήθειαν· τὴν ἀλήθειαν λέγω, διότι, ἂν τὸ βῆμα χαρίζῃ εἰς τὸν ρήτορα βουλευτὴν τὸ δικαίωμα τῆς ἐλευθεροστομίας, τοῦ ἐπιβάλλῃ συνάμα καὶ τὸ χρέος καὶ τὴν ἀνάγκην νὰ περιορίζεται ἐντὸς τοῦ ὁρθοῦ καὶ τοῦ πρέποντος.

Ἄς μὴ δειλιάσωμεν νὰ πιστεύσωμεν ὅτι θέλησις Θεοῦ εἶναι ἡ ταχεῖα ἐγκαθίδρυσις τῆς νέας Ἑλλάδος μεταξὺ τῶν πλέον πολιτισμένων καὶ σοφῶν ἐπικρατειῶν τῆς γῆς· ὅθεν τὴν ἐπροίκισεν ἡ θεία χάρις μ' ἓνα μέσο τόσο συντελεστικὸν εἰς τὴν ταχεῖαν ἀπόλαυσιν τοῦ ἐθνοσωτηρίου καὶ θαυμασίου σκυποῦ. Εἰς τὸ βῆμα τῆς Βουλῆς ἔρχονται ὡς γνήσιον θέμα τοῦ λόγου τῶν ρητόρων, ἔρχονται· ἡ νομοθεσίς, ἡ θρησκεία, ἡ ἠθικὴ, ἡ πολιτικὴ φιλοσοφία, ἡ γεωγραφία, ἡ ἰσοσταθμία καὶ κατὰστάσις τῶν σκηπτροφόρων ἐθνῶν· εἰς τὸ βῆμα αὐτὸ συζητεῖται, λύεται τὸ πρόβλημα τῆς δυνάμεως τοῦ κράτους καὶ τῆς εὐτυχίας τῶν πολιτῶν. Οἱ γέροντες βουλευταὶ δύνανται νὰ φωτίσουν τὸ ἔθνος μὲ τὰς γνώσεις τῆς πολυετοῦς των πείρας· εἰς τὸ διάστημα τοῦ ἀγῶνος τόσα εἶδαν τὰ μάτια τους, τόσα ἔκαμαν οἱ δοξασμένους τους χεῖρες. Οἱ νέοι βουλευταὶ φλεγόμενοι ἀπὸ τὸν ἔρωτα τῆς μαθήσεως δύνανται μὲ πλέον ἐπιστημονικὴν ἀρετὴν παρὰ οἱ γέροντες νὰ ἐξηγοῦν τὰ σοβαρὰ ἀντικείμενα τῶν συζητήσεων· χάριν τῆς ταχείας αὐτῆς διαδόσεως τῶν γνώσεων ἀπὸ τὸ βῆμα, χάριν τῶν ἄλλων κυβερνητικῶν μέσων καὶ τῶν φιλελευθέρων αἰσθημάτων, τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος θὰ ἀπολαύσῃ ἐντὸς ὀλίγου καὶ θὰ χαίρεται τὰς κοινωνικὰς εὐλογίας, τὸ μεγαλεῖον τῆς ὑπολήψεως, χαρίσματα καὶ ἀγαθὰ ποῦ χαίρονται ἤδη τὰ ἄλλα χριστιανικὰ καὶ ἐνδοξὰ ἔθνη καὶ βασίλεια τῆς Εὐρώπης, καὶ τὰ ἀπόλαυσαν (ὡς πρὸς τὸ νέον ἔθνος τῶν Ἑλλήνων) εἰς μίαν ὥραν πλέον αὐγινὴν τῆς οἰκουμένης.

Ὁ Ἑκκλησιαστικὸς ἁμβωνας ὑψώνει τὸν ἄνθρωπον ὅχι ὡς πολίτην, ἀλλ' ὡς πλάσμα Θεοῦ· τοῦ ἀνοίγει τὸ θέαμα τῶν ἀγαθῶν μελλούσης ζωῆς· ὁ ἁμβωνας ὁ πολιτικὸς τὸν ὑψώνει εἰς τὴν

ἀξίαν τοῦ πολίτου, τοῦ διαγράφει τὰ καθήκοντά του, τὰ δικαιώματά του (ἐκ Θεοῦ καὶ αὐτὰ) ἐπὶ τῆς προσωρινῆς του κατοικίας.

Τὸ ἔθνος, ποὺ ἔχει δύο ἄμβωνας, εἶναι ἔθνος πλήρες, τέλειο. Ἄν τὸ ἔθνος αὐτό, ὅποιοδῆποτε, πέσει ἀπὸ τὴν ἀξίαν του, ἂν δὲν θარიέσει καρπὸς ἀντάξιους τῆς διπλῆς θεαρέστου διδασκαλίας, ἂς μὴν ἀποδώσει τὴν αἰτίαν τῆς βλάβης καὶ τῆς ἀτιμίας του εἰμὴ εἰς τὴν δειλίαν του, εἰς τὴν μικρόνοιάν του, καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν ἀχαριστίαν του πρὸς τὸν Θεόν.

21. «ΜΕΛΕΤΑΙ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΕΥΓΛΩΤΤΙΑΣ» *

(1848)

Πρὸς Ν. Ρενιέρην, Γ. Δεβέντην καὶ Ι. Φαρμάκην.

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1847 ἤθελα νὰ ἀρχίσω τὴν συνηθισμένην παράδοσιν τῆς πολιτικῆς εὐγλωττίας. Δὲν τὸ ἔκαμα, καὶ ἐφόλαξα πένθος, διότι καὶ τῶν τριῶν θὰ ὑστερούμεν τὴν παρουσίαν.

Λύναμαι νὰ σᾶς προσφέρω μεγαλείτερην ἀπόδειξιν ἀγάπης καὶ ὑπολήψεως; Εἴτε εἰς τὰ σκοτάδια τοῦ πικροῦ τάφου, εἴτε εἰς τὴν ἐρμιά τῆς φυλακῆς εὐρίσκεσθε, ἢ ἀγάπη μου ζεῖ καὶ σφίζεται, ἀλλ' ἀγάπη ἀντὶ ἀγάπης. Εἶμαι βέβαιος, ὅτι οἱ δύο πρῶτοι εἴχετε πρὸς ἐμὲ φίλτρον πατρὸς πρὸς υἱόν, ὁ τρίτος μὲ ἐθεωροῦσεν ὡς ἐγκάρδιόν του ἀδελφόν. Εἴκοσι μαθήματα ἐξεφώνησα τέλη καὶ ἀρχὴ ἔτους 1846 -1847. Εἰς πᾶσαν παράδοσιν ἀπέβλεπα νὰ χύνω νερὸ ἀπὸ πηγὴ καθαρή, ποτίζοντας τὸ πολύτιμον φυτό τοῦ πατριωτισμοῦ.

Ἀπὸ ὅλους ὅσοι μ' ἐτιμοῦσαν τῆς ἀκροάσεώς των, πρῶτοι πρῶτοι ἐφθάνετε διὰ τὴν ἀκρόασιν, καὶ ὕστεροι ἐφραίγατε. Ποία ἄλλη πλέον εὐθύληπτη κρίσις ἀπὸ τὴν ἐδικήν σας, ὅτι τὸ πότισμά μου ἦτον ἄδολο; Ποία μαρτυρία τρανήτερη, ὅτι μὲ ἐπήρατε εἰς ἀγάπην; Πόσες φορές οἱ δύο σεβάσμιοι γέροντες μὲ παρακίνησαν τοῦτο τὸ ἔτος νὰ ἀρχίσω! Δὲν πρόβλεπα, ὅτι ὁ χωρισμός μας ἦτον τόσον ἐγγύς! Τυπῶνω τὰς παραδόσεις τοῦ ἔτους 1847 καὶ λύω τὸ πένθος μου.

Εἶθε ἡ ψυχὴ τῶν δύο κοιμημένων εἰς τὸν ὕπνον τοῦ θανάτου νὰ χαίρεται εἰς τὰς αἰωνίους σκηνάς, καὶ νὰ εὐχεσθε ἡμᾶς τοὺς ζῶντας, τὰ τέκνα σας! Καὶ ὁ τρίτος ἐντὸς ὀλίγου δικαζόμενος, καὶ πείθοντας τοὺς δικαστὰς του, ὅτι τὰ ἔργα του ἐγίνοντο ὑπὸ τῆς ἀκαταμαχίτου ἐπιρροῆς πάθους: ὅτι προστατεύει νόμους καὶ πατρίδα, καὶ ἀθωοούμενος νὰ εὐφράνεται πάλιν μὲ τὴν παρουσίαν του τοὺς φίλους του, καὶ νὰ αὐξήσῃ τὴν πατρίδα πάλιν ἀπὸ ἓνα βραχίονα ἰσχυρὸν καὶ γενναῖον.

Φθινόπωρον 1847.

Ὡς υἱὸς καὶ ἀδελφὸς σας

Γ. Τερτζέτης.

Εἰκοσιεπτὰ ἐτῶν παθήματα καὶ μαθήματα καὶ τὸ Ἑλληνικὸν φιλότιμον μᾶς διδάσκουν, κύριοι, ὅτι ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος δὲν ἦλθεν ἀπλὸς θεατῆς εἰς τὸν κόσμον, ἀλλὰ, μεταξὺ ἐπανεμένων ἀθλητῶν, ἐκλογὴ καὶ ἀνάγκη τὸν βιάζουν νὰ εἶναι ἀθλητῆς καὶ αὐτός. Τὰ ἔργα τοῦ πολέμου καὶ οἱ εὐλογίαι καὶ οἱ τέχναι τῆς εἰρήνης εἶναι τὸ στάδιον τῆς πάλης τῶν ἐθνῶν· ἄλλα ἔθνη νικοῦνται εἰς τὴν πάλην, ἄλλα παίρνουν τὰ δευτερεῖα, καὶ ἄλλα στεφανώνονται ἀπὸ δάφνην ἢ ἐλαίαν.

Ἐθνος αὐτόνομον ἂς μὴ δειλιάσῃ ποτὲ ἂν τάχῃ καὶ εἶναι ὀλιγάριθμον· τὸ περίσσιον τῶν ἀνθρώπων δὲν εἶναι ἡ μόνη δύναμις τῶν ἐθνῶν. Ἐπειτα καὶ κανένα ἀπὸ τὰ μεγάλα γνωστὰ ἔθνη τῆς ἱστορίας δὲν ἐφάνη μεγάλο, ἂν πρῶτα δὲν ἦτον μικρό. Ἡ δύναμις, τὸ μεγαλεῖον ἑνὸς ἔθνους, μικροῦ ἢ μεγάλου, πηγάζει ἀπὸ τὴν ἐλευθερίαν του, ἀπὸ τὴν ἀγχίνουαν καὶ ἀπὸ τὴν γενναϊότητα τῶν ἀνθρώπων του, ἀπὸ τὴν θέσιν του εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς, καὶ πρὸ πάντων, ἂν αὐτὸ τὸ ἔθνος

* Πρωτοδημοσιεύτηκε σὲ φυλλάδιο μὲ τὸν τίτλο «Μελέται βουλευτικῆς εὐγλωττίας ὑπὸ τοῦ βιβλιοθηκαρίου καὶ ἀρχιεφύλακος τῆς Βουλῆς. Ἰὼν Ἀθήναις. Τύποις Χ. Νικολαΐδου Φιλαδελφείως (παρὰ τῇ Πύλῃ τῆς Ἀγορᾶς) 1848. Σελ. β | 49 | 1 παροράματα.

ἀντιπροσωπεύει νέαν, ὅσιν ἰδέαν τῆς ἀνθρωπότητος, ἥλιον εἰς τὴν ἀνατολήν του, ὁ ὅποιος καυχᾶται λαμπρεστὰς περισσοτέρους, παρὰ ἥλιον εἰς τὴν δύσιν του.

Ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν, κύριοι, ἦτον εἴκοσι χιλιάδων ἀνδρῶν ἐλευθέρων, καὶ ὅταν ἀντεπολέμησε τὸ τρομακτικὸν βασίλειον τῆς Περσίας, καὶ ἔταν ἐμονομάχησε μὲ ὅλους σχεδὸν τοὺς Πελοποννησίους, καὶ ἔταν ἔπεμπε τὴν σημαντικὴν τῆς ἐκστρατείας εἰς τὴν Σικελίαν, καὶ ὅταν, ὡς μετροῦν τὰ ποίμνια εἰς τὴν μάνδραν, ἐκαταμέτρησε τοὺς συμπολίτας του ὁ Δημήτριος Φαληρεὺς, καὶ ἔταν οἱ λεγεῶνες τοῦ στρατηγοῦ τῆς Ρώμης Κορνηλίου Σύλλα τὴν ἐπερίζωσαν καὶ τὴν κατέστρεψαν.

Εἰς τὰ προίμια τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος τὸ γένος τῶν Ρώσων ἔκαμε τὰ εἰσόδιά του εἰς τὴν τάξιν τῶν πολιτισμένων ἐθνῶν καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν ἰουσταθμίαν τῆς Εὐρώπης. Ὁ Μέγας Πέτρος εἶναι ὁ πρῶτος πρὸ ἐσκάρωσε τὸ πρῶτον δίκροτον τῆς πατρίδος του, καὶ πρὶν κλείσει ὁ αἰώνας, ὀγδοήκοντα δύο δίκροτα ρωσικὰ ἐσχίζαν τὸ στοιχεῖον τῆς θαλάσσης. Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος τὸ μικρὸν Βασίλειον τῆς Ἑλλάδος ἔκαμε καὶ αὐτὸ τὰ εἰσόδιά του εἰς τὴν τάξιν τοῦ πολιτισμένου κόσμου.

Ἡμεῖς οἱ ζῶντες ἕνα αἰῶνα ἔπειτα ἀπὸ τὰς ἡμέρας τοῦ Μεγάλου Πέτρου κρίνομεν τὸν ἄνδρα, θαυμάζομεν τὸ ἔθνος του ποὺ φυλάττει πίστιν εἰς τὰ σχέδια τοῦ μεγάλου Βασιλέως. Τὰ βραβεῖα τῆς πίστεως του δὲν ὀκνεοῦν τὸ ξανθὸν γένος μελετημένον μίαν μόνην φορὰν εἰς τὴν παγκόσμιον σχεδὸν ἱστορίαν τοῦ Καρόλου Πέμπτου χάριν τῆς ὠραιότητος ναυίδος Ρώσσης, σουλτάνας τῆς Κωνσταντινουπόλεως—κατὰ τὸ 1810, τὸ ἄγνωστον σχεδὸν ἔθνος εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰσπανογερμανοῦ Καρόλου, ἐστρατοπεδεύετο νικηφόρον εἰς τὰ χῶματα τῆς Γαλλίας καὶ ἄξιος διάδοχος τοῦ αὐτοκράτορος Πέτρου ἐδίδασκεν εἰς τοὺς συμμάχους του τάξιν πολιτισμένου πολέμου, ἐμποδίζοντάς τους νὰ καταστρέψουν τὴν κολόνα Βανδὺμ καὶ νὰ γκρεμίσουν εἰς τὸν ποταμὸν τὴν γέφυραν τοῦ Ὁστερλίτζ, τρόπαια νίκης τῶν φιλοπολέμων Γάλλων.

Ὅσοι θὰ ζοῦν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ αἰῶνος, ποὺ θὰ διαδεχθεῖ τὸν παρόντα αἰῶνα, θὰ κρίνουν καὶ τὸ Βασίλειον τῆς Ἑλλάδος. Αὗτοί θὰ εἰποῦν ἂν ἔθνος καὶ βασιλεία φυλάττουν, λαμπρύνουν, τὴν θέσιν, ὅπου κατετάχθησαν ἀπὸ ἡρωϊκοὺς ἀγῶνας καὶ ἀπὸ τὴν σύμπνοιν τῶν σοφωτέρων ἀνδρῶν τῆς γῆς.

Ἐξετάζοντες τὰ ἔθνη ἀπὸ τὴν καταγωγὴν τους δὲν εὐρίσκομεν πουθενὰ ἔθνη ζωῇ νὰ ἄρχισεν μὲ τόσον τίμιον καὶ πλούσιον κεφάλαιον, ὅσον τοῦ νέου ἔθνους τῆς Ἑλλάδος τὸ κεφάλαιόν του, ἡ ὑπόληψις του. Περιπατοῦμεν, κύριοι, εἰς τὴν τρίτην δεκαετίαν τῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ κατὰ τὴν πρῶτην δεκαετίαν ἦτον παρὰ ποτὲ ἱερὸν καὶ ἅγιον τὸ ὄνομα τῆς Ἑλλάδος. Ἡ συνείδησις τῶν ζώντων ἐξεφράσθη πρὶν ἀκόμη ἡ σκέψις τῶν σοφῶν σχολιάσει τὸ κάλλος τοῦ ἀγῶνος. Τὸ ἐπιχείρημα, κύριοι, τῆς Ἐπαναστάσεως ἦτον ἀγνισμὸς καὶ μετάνοια τοῦ περασμένου καιροῦ, καὶ συνάμα εἶχε χάριν νεοφανῆ καὶ αὐτόπλαστον, ἦτον ἀναγέννησις καὶ γέννησις. Ἡ διπλῇ αὐτῇ ἔψις τοῦ γενναίου ἔργου δηλοποιεῖ μέγιστον μεγαλεῖον ψυχῆς· ὅσον ὁ αὐθόρμητος ἄκρος ἔπαινος τῶν ζώντων ὑπὲρ τοῦ πολυμήματος.

Παραβάλετε τοὺς καιροὺς· εἰς τὸν μέσον αἰῶνα ἕνας δούξ τῆς Σικελίας ἦλθεν εἰς τὸν κάμπον τῆς Ἀστυχῆς, ἔπλωσε μὲ τοὺς στρατιῶτας του καὶ αἰχμαλώτισεν ὅλους τοὺς ἐργάτας τοῦ μεταξιοῦ, καὶ τοὺς ἐπῆρεν εἰς τὴν Σικελίαν πρὸς καλλιέργειαν τῆς κλωστῆς τῶν μεταξιδιών. Ἐφευγαν χῶρες χωριά, ἂν πλοῖα πειρατικὰ τῆς Βαρβαρίας ἀρμένιζάν ποτε εἰς τὰ παραθαλάσσια. Εἶδαμεν, κύριοι, ὁμοίον τι εἰς τὰς ἡμέρας μας; Μὲ ἐννέα καράβια τὸν ναύαρχον Μιαούλην εἶδα εἰς τὰ 1824 νὰ προσκαλεῖ εἰς ναυμαχίαν ἑκατὸν ἑπτὰ πλοῖα βασιρικὰ μεγάλα τοῦ ἐχθροῦ. Πολλοὶ πόλεμοι ἔγιναν στεριᾶς καὶ θαλάσσης, ἀλλ' εἶναι ἕνας πόλεμος ξεχωριστός, ὅπου οἱ στρατιῶται τῆς Ἑλλάδος δὲν ἐπολέμησαν, ὡς φαίνεται, διὰ τὴν νίκην, ἀλλὰ διὰ τὸ καύχημα τῆς ἀνδρείας.

Ὅποιος θέλει ἃς ἐξετάσει πλησίον τῆς Ἀκροπόλεως τὴν θέσιν, ὅπου, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀρχηγοῦ Καρχισκάκη ἐφονεύθησαν τόσοι ἄνδρες ψημιστοὶ τῶν ἀρμάτων, καὶ θὰ κρίνει ὅτι, ὅχι ἄνθρωποι ποὺ ἀσπρομάλλισαν εἰς τοὺς πολέμους, ἀλλὰ καὶ νήπια τῆς πολεμικῆς τέχνης ἤθελε διαλέξουν πεδῖον μάχης ἀρμοδιώτερον. Ἐκεῖνοι ἐκαταφρόνησαν θέσιν καλὴν· ταμπούρι τους εἶχαν τὸν ἡρωϊσμόν τους!

Ἐένη γνώμη φιλοπολέμων τῇ ἀληθείᾳ καὶ ἐπιστήμῃ ἀνδρῶν, ἀλλ' οἱ ὅποιοι, ὡς ξένοι, δὲν ἐγνώριζαν τὸ μυστικὸν τῆς πατρίδος, γνωστὸν εἰς τοὺς γνησίους στρατηγοὺς τῆς Ἑλλάδος—συμβουλή, μυστήριον ποὺ ἔλεγεν εἰς αὐτοὺς νὰ οἰκονομοῦν τὸ Ἑλληνικὸν αἷμα εἰς τοὺς πολέμους—ἡ

ξένη γνώμη ἐρέθισε καὶ ἔσυρε τοὺς ἄνδρας ἐκείνους εἰς τὸ ἄκρον τῶν κινδύνων καὶ τοῦ θανάτου. Ἐθναποτόθησαν ναί, ἀλλ' ἐτίμησαν τὴν πατρίδα τους μὲ ἀφιλονίκητον ἔπαινον ἀνδρείας. Ἔθνος, ποὺ ἔχει πλοῦτη καὶ πολιτισμόν, ἀλλὰ δὲν ἔχει τόλμην ἡρωϊκὴν νὰ τὰ ἀσφαλίξει, πλουτεῖ δι' ἄλλους, ὅχι διὰ τὸν ἑαυτὸν του. Ἔθνος ποὺ ἔχει πολιτισμόν καὶ ἀνδρείαν, ζεῖ ἀτάραχο καὶ στερεωμένο εἰς τὴν δυνάμιν του. Ἔθνος ποὺ δὲν ἔχει ἀκόμη πλοῦτη καὶ ὅλα τὰ ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ ἀλλ' ἔχει καρδίαν πολεμικὴν, προκατέχει τὴν φρουρὰν τῆς εὐτυχίας του.

Τοὺς λόγους μου, λεγομένους πρὸς δόξαν τοῦ ἔθνους μας, τοὺς νομίζω ἀληθινούς, πλὴν δὲν τοὺς βεβαιώνω· ὕποπτη εἶναι, καὶ δικαίως, ἡ κρίσις τῶν συγχρόνων· ἀντιβᾶ ἡ ἀκοή τους ἀπὸ τὰ τραγούδια τῆς νίκης· λυπεῖται ἡ καρδιά τους ἀπὸ τὰ μοιρολόγια εἰς τοὺς τάφους τῶν φονευμένων, θέλγεται ἡ ψυχὴ τοῖς ὑπέρμετρα ἀκροαζομένη τὴν διήγησιν τῶν ἐπαινουμένων ἔργων ἀπὸ τὰ χεῖλη τῶν ἰδίων αὐτουργῶν καὶ ἀγωνιστῶν. Ἡ ὄρασις τῶν συγχρόνων κοντολογίς εἶναι θολή καὶ ἡ καρδιά τους τραχυμένη σφόδρα ἀπὸ λύπην ἢ χαράν. Ἰνῆσιον, ἀνεπὶληπτοι δικασταὶ μας εἶναι οἱ μεταγενέστεροι ὥς τὸ εἰποῦμεν καθαρὰ· ἡ ἀξιὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος θὰ βεβαιωθεῖ ἀπὸ τὴν γνώμην τῶν μεταγενεστέρων· αὐτοὶ θὰ κρίνουν ἀπὸ τοὺς καρπούς τὴν ἀληθινὴν ποιότητα τῆς ρίζας· αὐτοὶ θὰ πιστοποιήσουν, ἂν τὸ ἀνδραγάθημα τοῦ ἀγῶνος πρέπει νὰ χρεωστεῖται μόνον εἰς τὴν ἀρετὴν ὀλίγων ἐξόχων πολιτῶν, οἱ ὅποιοι ἐνταφιαζόμενοι εἰς τοὺς κόλπους τῆς γῆς συνετίθη μαζί τους καὶ ἡ δόξα τῆς πατρίδος—καθὼς εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ Ἐπαμεινώνδα καὶ Πελοπίδα ἐδόξασθη ἡ Θήβα, ὑστερούμενοι δὲ τῆς ζωῆς ἐκεῖνοι οἱ δύο ἄνδρες, ἔσβησε καὶ τὸ μεγαλεῖον τῶν Θηβαίων·—καθὼς καὶ ζῶντος τοῦ Βελισσαρίου, ἀνδρὸς ἀρχαίου καὶ ἀνομοίου τῶν ἀνδρῶν τοῦ καιροῦ του, ἐσυνέβη εἰς τὴν Βυζαντινὴν Αὐτοκρατορίαν.

Ἡμεῖς κρίνομεν ἀλανθάστως τοὺς προγενεστέρους. Οἱ μεταγενέστεροι δικάζουν ἡμᾶς καὶ θὰ φανεῖ ἂν τωόντι εἶχεν θαιμέλιον ἀληθείας εἰς τὰ προοίμια τοῦ Ἰθ' αἰῶνος ἡ ὑπόληψις καὶ ἡ δόξα τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος.

Πόθεν, κύριοι, αὐτὸ τὸ προοίμιον; Ἐγὼ εἶχα ὑποσχεθεῖ εἰς τοὺς ἐντίμους ἀκροατάς μου τὴν τελευταίαν φορὰν ποὺ μὲ ἐτίμησαν μὲ τὴν ἀκρόασίν των, εἶχα ὑποσχεθεῖ νὰ ὁμιλήσω περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὸ προοίμιόν μου δὲν συμφωνεῖ μὲ τὴν ὑπόσχεσίν μου, διότι, ὡς φαίνεται, πνέει μᾶλλον ἀπὸ τὰ πάθη τῆς γῆς. Ἄν ἄλλαξα σχέδιον, ἀντία εἶναι ὅτι δὲν ἐξωφλήσαμεν ἀκόμη ὅλην μας τὴν δουλησίαν μὲ τὰ συμφέροντα τῆς γῆς. Ἐνθυμηθῆτε τὰ ἀπ' ἀρχῆς ἀντικείμενα τῶν παραδόσεών μας· ἱστορήσαμεν τὴν διπλὴν πατρίδα τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ζῆσιν του εἰς τὸν χρόνον καὶ τόπον· ἀνεπαίσθητως ἤλθαμεν εἰς γνῶσιν τοῦ ἑρθεῖ τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου, ἀρχαίου καὶ νέου· λείπει τι ἀκόμη, διὰ νὰ φθάσωμεν ὁλοτελῶς εἰς τὰ πέρατα τῆς μελέτης μας.

Ἡ ζωὴ, κύριοι ἀκροαταί, εἶναι πόλεμος· ἡ μάχη εἶναι παντοτινὴ μετὰ τῇ ζωῇ καὶ φθορᾷ. Ἐνδυνόμεθα, τρώγομεν, πίνομεν, διὰ νὰ ματαιώσωμεν τὰ τόξα τοῦ θανάτου· ἂν μίαν στιγμὴν ὀκνεύσωμεν εἰς τὴν προφυλακὴν τῆς ζωῆς μας, ὁ ἀντίδικος ψάλλει τὰ νικητήρια, κατεβάζομεν σημαίαν ἐνώπιον τοῦ ἐχθροῦ. Καὶ ἡ ζωὴ τῶν ἐθνῶν ἔχει τὸν ἴδιον ἀγῶνα, καὶ μαχήματα, καὶ κινδύνους, ὡς ζωὴ ἀνθρώπου. Εὐρυθυμία ζωῆς ἔθνος εἶναι, ὅταν ἔχει τὴν αὐτονομίαν του καὶ τὴν ἐλευθερίαν του νὰ ἐργάζεται τὸ καλὸν του· μαρσμός, θάνατος μιᾶς φυλῆς εἶναι, ὅταν πατηθεῖ ἀπὸ τὴν θέλησιν τοῦ ἐχθροῦ ἢ τοῦ ξένου. Δὲν σῶς φαίνεται λοιπὸν ὀρθὸν ὅτι, καθὼς ἐδιηγῆθμεν τὰ στοιχεῖα τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου, δίκαιον εἶναι νὰ φέρωμεν τὸν λόγον καὶ ποῖα τὰ ἦθη, ὁ τρόπος, ἡ δυνάμις τῶν ἄλλων ἐθνῶν, μάλιστα τῶν γειτονικῶν ἐθνῶν τῆς Ἑλλάδος; Ἀξιόπιστος ἱστορικὸς γράφει, ὅτι ὁ Μέγας Ἀλφρέδος, παλαιὸς βασιλεὺς τῶν Ἀγγλοσαξόνων, ἐνδυνόμενος φορέματα τραγουδιστοῦ καὶ παίζοντας τὴν γλυκύφωνον ἄρπαν, συχνὰ ἐνυκτέρευεν εἰς τὸ ἐχθρικὸ στρατόπεδον, διὰ νὰ μάθῃ τὰ σχέδια τῶν πολεμίων. Ἡ γνῶσις τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς δυνάμεως τῶν ἐθνῶν τοῦ κόσμου εἶναι οὐσιώδης, οὐσιωδესτάτη διὰ ἄνδρα Ἕλληνα, εἶναι θεσαυρὸς μεγάλης ἀξίας, ἂν τῷ ὄντι ἔχομεν αὐτονομίαν καὶ καρδίαν νὰ ἀντιπαραταχθεῖμεν πρὸς ἀντίζηλα ἔθνη εἰς ἔργα εἰρήνης ἢ καὶ εἰς τὰ δακρύχαρα πεδία τῆς μάχης, ἂν δυστυχῆς ἀνάγκη τὸ καλέσει. Ἡ ἀμάθεια καὶ ἡ ὀκνηρία ὠφελοῦν τὸν δουλόν. Εἰς ἐραστὴν ἐλευθερίας πρέπει νὰ συντροφεύσῃ μαζί, καὶ τῆς ἐλευθερίας ὁ πόθος καὶ ἀνδρεία καὶ μάθησις.

Ζωὴ καὶ θάνατος δὲν πηγάζουν μόνον ἀπὸ τὰ σπλάγγνα μας, ἀλλὰ καὶ ἐξώθεν ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ποὺ περιζώνουν τοὺς ἀνθρώπους, καὶ φυλάς, ὡς ἡ θάλασσα περιζώνει τὰ πλοῖα. Ἐπιθυμοῦ-

μεν στέφανον ἀπὸ τοῦς ματαγενεστέροις ; Πρέπει νὰ κατέβωμεν εἰς τὸ στίδιον ἐνδυμένοι μὲ πικρὴν ἰσχυράν, εἰδήμονας τῆς ἀξίας, τῆς ἀρετῆς τῶν ἀντιμάχων.

Φυσικὸν πρᾶγμα λοιπὸν, χάριν τοῦ σχεδίου μας νὰ σᾶς ἱστορήσω τὸ πνεῦμα, τὴν κίνησιν τῶν μεγάλων ἔθνων τῆς ἐποχῆς μας, ἀπὸ τὰ ὅποια καὶ ἐλπίζει καὶ φοβεῖται ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ. Ὁ ἀσκητὴς ποὺ φεύγει τὸν κόσμον οὔτε παντοχὴν οὔτε φόβον ἔχει ἀπὸ ἄλλους θνητούς· ἀλλ' ὁ κοινωνικὸς ἄνθρωπος ἐξ ἀνάγκης ἔχει φιλίαν ἢ ἔχθραν μὲ τὸν ἐπίλοιπον κόσμον.

Ἐπιθυμοῦσα ὠφελοῦμενος ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν ἐξόχων συγγραφέων νὰ σᾶς διηγηθῶ πῶς ἔγιναν μὲν ἄλλα τὰ θαυμάζοντα σήμερον ἔθνη· θὰ σᾶς ἔδειχνα κίματοβραμένον τὸν Ἀλεξανδρὸν καὶ τὴν Μεσογείον ἀπὸ τοὺς πολέμους τῶν Ὁλλανδῶν, τῶν Ἀγγλῶν, τῶν Γάλλων καὶ ἄλλων ἔθνων τῆς Εὐρώπης· θὰ σᾶς ἔδειχνα Οσμάνιες θεμονιές τοὺς μεγάλους ἄνδρας, ποὺ εἴτε εἰς εἰρήνην εἴτε εἰς πόλεμον ἐθυσίασαν ζωὴν καὶ νεότητά διὰ τὴν δόξαν τῆς πατρίδος των. Κύριοι ἀκροαταί, ἂν τὰ ἔθνη, ποὺ βλέπομεν τόσον ἰσχυρὰ τώρα, εἶναι ζηλότυπα διὰ τὸ μεγαλεῖον καὶ διὰ τὴν δόξαν τους· ἔχουν δίκαιον· τὰ ἔχουν ἀκριβοπληρωμένα.

Αὐτὴ ἡ μελέτη τοῦ μεγαλείου τῶν διαφόρων ἐπικρατειῶν ἢ ἔθνων θὰ μᾶς ἔσερπεν εἰς τὸ ἀπέραντον ὄρεν, θέλοντας νὰ γίνω ὠφέλιμος καὶ ἐν συντομίᾳ, βούλομαι νὰ σᾶς ὁμιλήσω διὰ τρία ἀντικείμενα μεστὰ παλαιῶ, νέου καὶ μεταγενεστεροῦ καιροῦ συμβάντων. Οὔτε ἔρχομαι, οὔτε καυχῶμαι μηνυτὴς ἀγνώστων πραγμάτων. Τὰ πράγματα ποὺ θὰ ἀκούσεται ἀπὸ ἐμὲ σήμερον, εἶναι εἰς τὴν καρδίαν καὶ εἰς τὰ χεῖλη ὅλων. Προσπαθῶ μόνον νὰ ἐξηγήσω βαθύτερα τὴν σημασίαν τους, ὥστε νὰ ἐννοήσωμεν ἀκριβέστερον τὴν ἀράδα τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς εἰς τὸν κόσμον.

Θὰ σᾶς ὁμιλήσω διὰ τὴν τωρινὴν κατὰστασιν ἢ τὸν πολιτισμὸν τῆς Τουρκίας· θὰ σᾶς ὁμιλήσω διὰ τὴν πολιτικὴν ἰσοσταθμίαν τῶν ἐπικρατειῶν τῆς Εὐρώπης καὶ διὰ τὸν νέον δρόμον τοῦ ἐμπορίου τῶν Ἰνδιῶν, ὡς τὸ πάλαι ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ Συρίαν. Παρακαταθέτω ὡς ἱερὰν μελέτην εἰς τὴν ἀκρόασίν σας τὰ λεγόμενά μου, ἂν δὲν φανῶ ἀδυνατώτερος τοῦ σοβαροῦ ἀντικειμένου, καὶ ἂν τὸ προνοεῖν εἶναι ἕριστον ἔργον καὶ τῶν συγγραφέων καὶ πολίτου ἀνδρός καὶ τῶν ἡγεμόνων. Ἡ φεινομένη ἀτκεία τῆς παρὰδόσεώς μας εἶναι κατ' ἐπιφάνειαν, ὅχι εἰς τὴν οὐσίαν· ἰδέτε τὴν φύσιν ! Ἐχει στεριές, δάση, πελάγη· τῆς διαφορᾶς ὅλης αὐτῆς ἓνας εἶναι ὁ αἷτις, ὁ πανόπτης ἥλιος, νοῦς καὶ χειραγωγὸς τῆς πλάσεως. Καὶ ἐγώ, κύριοι, ἐλπίζω ὅτι τῆς ποιικιλίας τοῦ λόγου μου ἀπ' ἀρχῆς ἓνας εἶναι ὁ αἷτις, ὁ ἔρως τῆς πατρίδος, καὶ ὁ φιλήκοος ἀκροατὴς μου ἀπ' ἀρχῆς ὅς εἶναι αὐτὸς μάρτυς καὶ δικαστὴς μου.

Ἀρχίζω ἀπὸ τὸ ἐμπόριον τῶν Ἰνδιῶν διὰ τῆς Μεσογείου, συμβάν ποὺ ἀπὸ διάφορα φαινόμενα προμηνύεται μὲ τὴν αὐτὴν βεβαιότητά, ὡς τὰ νέφη προμηνύουν τὰς βροχάς. Καλὸς αἰώνος τῆς μελέτης μας θαρρῶ, εἶναι, ὅτι ἀρχίζοντας θὰ ἔλθουν εἰς τὰ χεῖλη μου καὶ εἰς τὴν ἀκοήν σας δύο ἀθανάτων Ἑλλήνων ὀνόματα, τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ Ὀμήρου.

Ὁ Ἀλέξανδρος πλαγιάζοντας εἶδεν εἰς τὸ ὄναιρόν του τὸν Ὀμηρον καὶ τοῦ παρήγγειλε ποῦ νὰ κτίσει τὴν πόλιν τῆς Ἀλεξανδρείας. Ὁ Μακεδονίτης ζυπνώνοντας καὶ παριεργαζόμενος τὴν θέσιν τοῦ ὀνείρου ἐμακάριζε τὸν Ὀμηρον, ὅχι μόνον ὡς θαυμαστὸν ποιητὴν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἄριστον ἀρχιτέκτονα. Ἡ Ἀλεξανδρεία εἶναι τέκνον τοῦ πρώτου μας ποιητοῦ καὶ τοῦ πρώτου μας στρατάρχου.

Ὁ Ἰσθμὸς τοῦ Σουέζ, ἡ γλῶσσα αὐτὴ τῆς στεριᾶς ποὺ ἐνώνει Ἀσίαν καὶ Ἀφρικὴν, καὶ ἡ πόλις τοῦ Ἀλεξάνδρου, εἶναι τὰ γνήσια γεφύρια τοῦ ἐμπορίου μεταξὺ Ἰνδιῶν καὶ τοῦ δυτικοῦ ἡμισφαίου τῆς γῆς. Ἡ Ἀλεξανδρεία διὰ πειρὰν αἰώνων ἀνακεφαλαίωσε Τύρον καὶ Καρχηδόνα.

Πρὸς τὸν ἑβδομον αἰῶνα τῆς γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος ἓνας ἄνδρας, τὸν ὅποιον οἱ Ἀραβικὲς φυλὲς ἐδόξασαν καὶ σέβονταὶ ἀκόμη ὡς προφήτην, ὁ Μωάμεθ, ἔβαλε θεμέλιαν νέαν θρησκείαν ἐχθρικήν τῆς ἀρχαίας εἰδωλολατρείας καὶ τῆς θρησκείας τοῦ πνεύματος, τοῦ θεοῦ Χριστιανισμοῦ. Οἱ φιλοπόλεμοι διάδοχοι τοῦ προφήτου ἐκυρίευσαν τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον, καὶ ἔφραξαν εἰς τοὺς Ἐσπερίους λαοὺς τὴν φυσικὴν πορείαν τοῦ ἐμπορίου τῶν Ἰνδιῶν. Μόνοι οἱ Βενετοὶ διὰ τὸ εὐστροφον καὶ ἐπιτήδειον τῆς διανοίας των, καὶ χάριν τῆς γειτονίας των μὲ τὰ παραθαλάσσια τῆς Ἀφρικῆς καὶ Ἀσίας, ὡς λαὸς μεσόγειος, μόνον οἱ Βενετοὶ τοῦ παλαιοῦ καὶ γνωστοῦ δρόμου ἐθέριζαν τὰ κέρδη, καὶ ὁ συνγωνισμὸς τους μάλιστα μὲ τὰ ἔθνη τῆς Δύσεως εἰς τὰς ἐμποροπολιτεῖας τῆς Ἀνατολῆς, ἐστάθη εἰς αὐτὰ τὰ ἔθνη τὰ δυτικὰ τόσον ἐπιζήμιος καὶ θανατερός, ὅσον τὰ ὕπλα καὶ τὸ ἀνήμερον ὕψος τῆς Ὀθωμανικῆς φυλῆς. Ὁ Χριστόφορος Κολόμβος, τὸ καύχημα τῶν θαλασσιῶν ἀνδρῶν, ἐζητοῦσε πέραμα ἀπὸ τὴν Εὐρώπην εἰς τὰς Ἰνδίας, καὶ ἔπασεν εἰς τὴν ἀπέραντον

Ἀμερικὴν, ἔθεν καὶ τὸ πρῶτον ὄνομα τῆς νεοευρεμένης στεριᾶς ἦτον : Ἰνδία τῆς Δύσεως. Ὁ Βάσκος Γάμμας, ναυτικὸς τῆς Πορτογαλίας, εὐτύχησε νὰ περάσει πρῶτος τὸ ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἑλπίδος.

Ὁ καιρὸς, ποὺ εἰς τὴν ἀδιάκοπον ἐνέργειάν του μεταμορφώνει τὰ πάντα, ὑπέρχεισε πλούτου καὶ δόξης τὴν ἀριστοκρατίαν τῶν Βενετῶν. Εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ μεγαλείου τῆς τῶν κρατῶν ὕλας, τὰ ἐμπορευόμενα εἰς τὴν Μεσόγειον, ἐνωμένα μαζί, δὲν ἀντιζυγίζαν τὴν δυνάμιν τῆς.

Ἐξ χιλιάδας ἐργάται ἐδούλευαν ἀκαταπαύστως εἰς τὰ ναυπηγεῖα τῆς· τρεῖς χιλιάδες τριακόσια πλοῖα ἐμπορικὰ μὲ εἰκοσιεπτὰ χιλιάδες ναύτας, τῆς ἔφερναν τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς· σαρανταπέντε πλοῖα πολεμικὰ μὲ ἑνδεκα χιλιάδες ναύτας, ἀσφάλιζαν τὴν θαλασσοκρατίαν τῆς. Εἰς τὴν ὥραν ποὺ ὑμιλοῦμεν, κύριοι, ἡ ἀράχνη πλέκει τὸ φιλέρημα πανί τῆς εἰς τὰ παλάτια τῶν μεγιστάνων τῆς Βενετίας.

Ἡ Ὀθωμανικὴ φυλὴ καὶ αὐτὴ ἡμέρωσε τὰ ἔθνη τῆς. Ἡ φλόγα ποὺ ἔκαψε μὲ ἀκαταμάχητον βίαν ἐμαράνθη· τὰ ἀδιάβατα μέρη Συρίας καὶ Αἰγύπτου, πελάγους ἢ στοριᾶς, ἔγιναν λαοφόρος δρόμος. Ὅταν ἐνὸς ποταμοῦ φράξουν ἐμπόδια τὸ γκρέμισμα, ἅμα τὰ ἐμπόδια λείψουν, ἡ ροὴ τοῦ ὕδατος παίρνει πάλιν τὸν φυσικὸν τῆς κατῆφορον, ζητᾷ τὸ χῶμα τῆς κλίνης του, ὡς ἡ μοίρα τοῦ τόπου ἀπ' ἀρχῆς ἐμοίρανε τὸν ποταμὸν νὰ τρέχει. Τὰ ἐμπόδια ποὺ ἔφραζαν εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης τὸν δρόμον τοῦ ἐμπορίου τῶν Ἰνδιῶν εἰς τὴν Μεσόγειον, ὁ καιρὸς τὰ ἐξάλειψε· ὡς ἐμφυχα ὄντα τὰ θυμιάματα τῆς Ἀραβίας, τὰ μεταξωτὰ ὑφάσματα τῶν Ἰνδιῶν, τὰ πολύτιμα πετράδια, τὸ μαργαριτάρι, τὰ δέρματα τῶν τίγρηδων, ἐπιθυμοῦν τὴν ἀνανέωσιν τῆς ἀρχαίας ὁδοιπορίας· συνεπιθυμοῦν τὸ ἴδιον καὶ τὰ σιδηρὰ τῶν μεταλλείων τῆς Εὐρώπης καὶ τὰ πυροβόλα ὅπλα τῆς, καὶ τὰ κοράλια, καὶ τὰ ὥρολόγια, καὶ οἱ καθρέπται καὶ ἄλλα εἶδη ποὺ ἀπὸ Ἀμερικὴν καὶ Εὐρώπην πέμπονται εἰς τὰς Ἰνδίας.

Ἡ εὐθεία γραμμὴ, βραχυτάτη· τρεῖς χιλιάδες λεῦγας περιπλέον ἐξοδεύει ὁ ναύτης παίρνοντας τὸν δρόμον τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἑλπίδος, ἀντὶ τῶν κυμάτων τῆς Μεσογείου.

Δύο ἐφευρέσεις εἶδεν ὁ αἰὼνας μας, οἱ ὁποῖες συντελοῦν εἰς τὴν αὐξήσιν τοῦ ἐμπορίου τοῦ κόσμου, καὶ θέλει βοηθήσουν τὰ μέγιστα τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ἐμπορίου τῶν Ἰνδιῶν ἀπὸ τὴν Μεσόγειον· οἱ δύο ἐφευρέσεις εἶναι ἡ ἐφαρμογὴ τῆς πνοῆς θερμῶν ὑδάτων εἰς τὴν ναυτιλίαν, ἀντὶ τῆς πνοῆς τῶν ἀνέμων εἰς τὸ πανί· καὶ ἡ ἐφεύρεσις ἀμαξωτοῦ σιδηροῦ δρόμου. Τὰ διαστήματα ἀπὸ τόπον εἰς τόπον ἔγιναν συντομώτερα, καὶ τὰ ἐπιχειρήματα ἀπέκτησαν προσδιορισμὸν καὶ βεβαιότητα καιροῦ.

Ἀνέγνωσα εἰς μίαν ἐφημερίδα, ὅτι ὁ δούξ Ἀλβέρτος τῆς Ἀγγλίας ἔτρεξεν εἰς δύο ἡμισυ ὥρας ἑκατὸ μίλλια γῆς εἰς σιδηροῦν δρόμον. Θέλω νὰ σᾶς ἐκφρασθῶ μὲ μίαν ὑπερβολήν, ὅχι ὅμως καὶ γυμνὴν ἀληθείας, χάριν τῶν θαυμαστῶν δύο ἐφευρέσεων δύνασαι νὰ προγευθεῖς εἰς τοὺς Παρισίους δειπνᾶς εἰς τὴν Βιέννην καὶ χαράζεσαι εἰς τὴν Πετρούπολιν.

Ἡ μεγάλη ἔννοια καὶ τὸ σχῆμα τῶν δύο ἐφευρέσεων εἶναι, ὅτι τὸ πνεῦμα ἐκυρίευσεν τὴν ὕλην, ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου ἐδεήθη τὴν ἐπιστήμην, καὶ ἡ ἐπιστήμη τοῦ ἀνοίξε τὰ μυστήριά τῆς, καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐκατέβηκε τὴν φύσιν.

Τοιοῦτοτρόπως, ὁ υἱὸς τῆς Ὀλυμπιάδος καὶ τοῦ Φιλίππου, ἄρχισεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ χαῖδεύει τὴν χήτην τοῦ Βουκεφάλου, καὶ ἔπειτα πηδώντας ἑξαφνα εἰς τὴν ράχην του, τρέχει μαζί του νὰ θερίσει τὰς δάφνας τῆς νίκης εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Ἀσίας καὶ εἰς τὰ τεῖχη τῆς Βαβυλώνος.

Εἰς τὴν ὥραν, κύριοι, ὅπου ὁμιλοῦμεν, σειρὰ τακτικῆς ἀτμοκινήτων πλέουν ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν διὰ τῆς Μεσογείου, καὶ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης καὶ τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ, πλέουν ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν ἕως εἰς τὴν Καλκούτα, Μαδρὰ καὶ Βονβέ. Δοκιμαὶ ἔγιναν εἰς τοὺς ποταμούς τῆς Ἀσιατικῆς στεριᾶς Εὐφράτην καὶ Τίγρην, διὰ νὰ γίνουιν οἱ ποταμοὶ αὐτοὶ πλευστοὶ ἀπὸ ἀτμοκίνητα· πλησιάζει ὁ καιρὸς ποὺ σιδηροῦς δρόμος θὰ μορφωθεῖ ἀπὸ τὸ Κάιρον εἰς τὸν Ἰσθμὸν τοῦ Σουέζ.

Εἰς αὐτὴν τὴν κίνησιν καὶ τὴν νέαν διεύθυνσιν τοῦ ἐμπορίου τῶν Ἰνδιῶν, ποῖα εἶναι τὰ ὠφελήματα, ὅσα δύνανται νὰ θερίσουν οἱ κάτοικοι τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου ; Τρία ὠφελήματα καὶ μέγιστα ἀγαθὰ τῶν κοινωνιῶν.

Τόπος, κύριοι, ποὺ πλησιάζει τὰς πηγὰς πλουσίου τινὸς ἐμπορίου, ἢ καταμεσῆς ἢ εἰς τὸ διάβα εὐρίσκεται τῆς ἐμπορικῆς πορείας, ἔχει κέρδος μεγάλον· οἱ κάτοικοι τοῦ τόπου ὠφελοῦνται, εἴτε

χρησιμεύοντας ὁ τόπος τους, ὡς παρακαταθήκη τῆς ἐμπορικῆς ὕλης καὶ τῶν κεφαλαίων, εἶπε ἐργαζόμενοι αὐτοὶ τὸ ἐμπόριον ὅπως :

Ἀρχεῖ νὰ ἐνθουσιασθῇ τὴν ὑπερυχὴν σας εἰς τὴν Μαύρην θάλασσαν χάριν τῆς γειτονίας σας, καὶ τὰ φετεινὰ κέρδη τῶν πλοίων σας εἶναι μαρτυρικὸ ἀνανήρρηκτον. Ἀνανεωμένο τοῦ ἐμπορίου τῶν Ἰνδιῶν εἰς τὴν Μεσόγειον, ποῖο ἄλλο ἔθνος ἔχει τάχα φυσικὸ προνόμιον τῆς θέσεώς σας καὶ τοὺς θαυμασίους λιμένας σας ; Μαντεύω τί δύνασθε νὰ μὲ εἰπαῖτε· διὰ νὰ τελειοποιηθεῖ ἡ σκέψις σου, λείπει ἡ Κρήτη.

Πιστεύω εἰς τὴν ἀρετὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, πιστεύω εἰς τὴν Οὐρίαν Πρόνοιαν, πιστεύω εἰς τὴν ἀοκνήν καὶ θαυμαστὴν ἐνέργειαν τῆς ἐλευθερίας, ἡ ὁποία προσδὲν ἔχει νὰ μορφώνει γενοαίους καὶ ὑπερηφάνους ἄνδρας. Αὐτοὶ θὰ πάρουν ὑπίσσω ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν Ἑλλάδα. Δίκαιον Ἑλληνικὸν εἶναι ἡ ἐνωσις τῆς Κρήτης μὲ τὸ νέον βασιλεῖον· ὑπαρξίς καὶ τιμὴ βιάζον.

Ἄλλο εὐεργέτημα, παραγόμενον ἀπὸ τὸν νέον δρόμον, εἶναι ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἀναγκαίως θὰ σχηματίσει ἐμπορικὸ ναυτικὸ πολυπληθές· ὅθεν καὶ ναυτικὸ πολεμικόν. Ὁ ἔμπορος ναύτης εἶναι ἡ πηγὴ τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ.

Τρίτο ἀγαθὸ εἶναι ὅτι πᾶς νὰ σχετισθῶμεν μὲ τὰ πολιτισμένα ἔθνη τῆς Εὐρώπης. Ἡ Δύσις, κύριοι, ἀναβάνει εἰς τὴν Ἀνατολήν· μᾶς φέρουν οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως τὸν πολιτισμόν, πρὸ ἐπῆρσαν ἡ ἐτελειοποιήσαν ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους.

Ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ διψασμένη διὰ σοφίαν θὰ χιλοπλασιάσει τὸν νέον σπόρον τῆς παιδείας. Ἀπὸ ταῦτα τὰ τρία ἀγαθὰ πηγάζει πλούτος, δύναμις καὶ πνεῦμα· τρίμορφη σφραγὶς τοῦ μεγαλείου τῆς ἀνθρωπότητος.

Τὸ πνεῦμα καὶ ἡ καρδία μᾶς ἐμπνέουν καὶ μᾶς διδάσκουν τὸ ὅσιον καὶ τὸ δίκαιον· ἡ δύναμις τὰ προσπατεῖ με ρομφαίαν ἀνοικτὴν· πλοῦτος καὶ δύναμις δίδουν τὰ μέσα νὰ ἐξαπλωθεῖ τὸ ὅσιον καὶ τὸ δίκαιον εἰς τὸν κόσμον. Ἄν μετροῦμε τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ, ἂν σύρνομεν αἰχμάλωτον τὸν κεραυνὸν τοῦ Διὸς μὲ λεπτὴν κλωστὴν σύρματος, εἶναι τοῦ πνεύματος τοῦ ἀνθρώπου θαυματουργήμα.

Θέλετε νὰ ἰδῇτε τὴν τρίμορphen σφραγίδα νὰ σφραγίζει φανερά μίαν ἐποχὴν τῆς ἀνθρωπότητος ; Συλλογισθῆτε τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων εἰς τὴν Ἀσίαν. Τὰ ὅπλα τῆς Ἑλλάδος ἔγιναν σάλπιγγα πολιτισμοῦ εἰς τὰ χώματα τοῦ Ξέρξου καὶ τοῦ Δαρείου.

Σπάνιοι, σπανιότατοι εἶναι εἰς τὴν διαδοχὴν τῶν αἰώνων οἱ ἀήδρες ἐκαῖνοι, οἱ ὁποῖοι δύνανται νὰ ἀνακεφαλαιώσουν εἰς τὸν ἑαυτὸν τους τὸ τρίμορφο μεγαλεῖο. Πλὴν ἓνα ἔθνος δύναται νὰ ἀπολαύσει συνάμα καὶ τὰ τρία ἀγαθὰ.

Καθὼς σχηματίζεται ἡ διαφθορὰ μιᾶς ἐποχῆς, τουτέστι, ποῖος εἰς τὴν αὐτὴν ἐποχὴν προσφέρει ὡς φόρον τοῦ τὴν προδοσίαν, ἄλλος τὴν ἐπιβουλὴν ἢ τὴν ἀμάθειαν, ἄλλος τὸ ἀνελετήμονον τῆς καρδίας·—ὁμοίως μία ἐποχὴ μεγάλῃ ἔθνους μορφώνεται ἀπὸ τὴν μεγαλοφυλίαν τοῦ ἐνὸς καὶ ἀπὸ τὴν εὐαισθησίαν ἢ τὴν σοφίαν τῶν ἄλλων.

Εἰς αὐτὴν τὴν δευτέραν τάξιν εἶναι βεβαίως προορισμένη νὰ καταριθμεῖται ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ, καὶ νὰ κρατεῖ εἰς χεῖρας τῆς, ὡς στέμμα οἰκογενείας, τὴν τρίμορphen σφραγίδα.

Ἡ ψυχὴ μου, κύριοι, μεγαλύνεται μὲ αὐτὴν τὴν ἰδέαν, διότι ὁ ἔσχατος μιᾶς φυλῆς, ἂν ἡ φυλὴ τοῦ εἶναι ἐνδοξος, τυλιέται καὶ αὐτὸς μὲ τὴν πρωτεινὴν χλαμύδα τοῦ ἔθνους τοῦ.

Διὰ νὰ κρίνατε, κύριοι, ἂν τῷ ὦντι ἡ Ἑλλὰς εἶναι προορισμένη διὰ πᾶν μεγαλεῖον τῆς ἀνθρωπότητος, ταξιθεύσατε μίαν στιγμὴν μὲ τὸν νοῦν σας ἀπὸ ἀνατολὴν εἰς δύσιν, ἀπὸ μεσημβρίαν εἰς ἄρκτον Ἑλληνικήν· θαυμάσατε τοὺς λιμένας σκαμμένους ἀπὸ τὴν φύσιν, τοὺς ποταμούς, χαρῆτε τὴν ἀκοίμητην ἀκτὶνα τοῦ Ἡλίου· συγχασθῆτε ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γῆ εἶναι ὡς ὀμφαλὸς τοῦ κόσμου, ὥστε νὰ δίνει ἢ νὰ παίρνει τὸν πολιτισμὸν ἀπὸ τὰ ἐπίλοιπα μέρη τῆς ὕφης.

Δὲν εἶναι, κύριοι, ἡ φωνὴ μου φωνὴ κολακείας χάριν τῶν ἀκρατιῶν μου. Ἴσως κολακεία θὰ ἦτον, ἂν ἐπεριορίζουμουν νὰ ὑμνολογῶ τὸ εὖμορφο κλίμα, τὴν χαριτωμένην θέσιν τῆς Ἑλλάδος, καὶ δὲν ἐπρόσθετα καὶ τὴν ἀκόλουθον προσθήκην.—Τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ἀνδρεία τελειοποιοῦν τὰ φυσικὰ ἀγαθὰ ἐνὸς τόπου· καὶ ἂν τέχνη, κακὴ τέχνη ἀντιμάχεται τὴν φύσιν, εὐκαιρα, μάταια ἀποβαίνουν καὶ τὰ αὐθόρμητα χαρίσματα τῆς μακαρίας ἐκείνης γῆς.

Δὲν θέλω νὰ ἀναβῶ ὑψηλότερα, ἀλλὰ περιορίζω τὸν λόγον μου εἰς τὴν ἀνάμνησιν 700 ἐτῶν, πρὶν τῆς θεοφωτιστοῦ ἐορτῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ. Ἰβίς τὴν ἐλσεινὴν σειρὰν τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, τὸ

στανόν τῶν Θερμοπυλῶν ἦτον τὸ ἴδιον ὡς τὸ πάλαι· ἀλλὰ εἰς τοὺς ἀρχαίους καιροὺς, χάριν τῆς μεγαλοφυχίας τοῦ Σπαρτιάτου ἡγεμόνος, ἐθαυμάζετο ὡς προσκυνητὰρι ἀρετῆς· καὶ εἰς τὴν ἐλασινὴν σειρὰν τῶν 700 ἐτῶν ἦτον πύλη γυναικὸς ἀτίμου, ἀνοικτὴ εἰς ὅποιονδῆποτε ἀναβάτην, εἰς ὅποιονδῆποτε ὄραν ἡμέρας καὶ νυκτός.

Δὲν θέλω νὰ σᾶς πολυλογήσω λυπώντας σας, τί ἦτον ἡ ἀρχαία Ἑλλάς, τί ἡ νέα εἰς τὴν δουλικὴν τῆς ἡμέραν. Ἀκούσατε μόνον τί ἦτον ποτέ, πῶς ἐκατήντησε ἔπειτα μιὰ μικρὴ κογχύλη τῆς Ἑλλάδος, ὁ λιμένας τοῦ Πειραιῶς. Ἐστολίζετο ἀπὸ ἓνα ναύσταθμον, ἔργον θαυμαστοῦ ἀρχιτέκτονος. Εἰς τὸν Πειραιᾶ ἦτον πληθὺς ἀπὸ ὠραίας καμάρας διὰ σκαπὴ τῶν τριήρεων. Ἵπῃρχεν εἰς τὸν Πειραιᾶ βιβλιοθήκη πλουσιωτάτη χειρογράφων. Ὁ σοφὸς Ἀντισθένης εἰς τὸν Πειραιᾶ πρωτοδίδασκε τὴν ὑπεράνθρωπον φιλοσοφίαν του, ἀπὸ αὐτὸν τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς, φορὰν τὴν φορὰν, ἐβγαίναν ὡς πλοῖα τετρακόσια. Πλῆθος λαοῦ, μητέρες, τέκνα, φίλοι τῶν ἐπιβατῶν, τῶν πλοιαρχῶν, τῶν ναυτῶν, ἐχειροετοῦσαν ἀπὸ τὰ ἀκρογιάλια τοὺς ταξιδιώτας μὲ τὴν εὐχὴν ἀγαθῇ τύχῃ, εὐπλοΐα, πρόνοια σώζουσα ! Ὡς τί ἦτον ὁ Πειραιᾶς εἰς τὸ δουλικὸ ἡμερολόγιον ; Τόπος ἔρημος, ἀνατολικὸς καὶ ἄσχημος, διότι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἡ εὐμορφία καὶ ἡ χαρὰ τῆς γῆς. Ἐνας πύργος ἦτον, καὶ εἰς τὸν πύργον δύο ἄνθρωποι· καὶ ποῖα ἦτον ἡ χρῆσις τοῦ πύργου καὶ τῶν ἀνθρώπων ; Νὰ ὑψάνουν φανούς, ἃν ἀγνάντευαν πλοῖα, πειρατικά, καὶ νὰ παίρνουν εἶδησι, καὶ νὰ τίθενται εἰς ἄμυναν τὰ περίχωρα καὶ οἱ Ἀθηναῖοι. Πόθεν αὕτῃ ἡ μεγάλη διαφορά ; Ἐδῶ, κύριοι, εἶναι ἡ θηλιά, ὁ κόμβος τοῦ λόγου μου, καὶ νὰ γνωρίσατε, ὅτι τὰ φυσικὰ χαρίσματα δὲν ὠφελοῦν χωρὶς τὴν ἐνέργειαν τῆς ἀρετῆς τοῦ ἀνθρώπου· ἡ διαφορά προέρχεται, ὅτι ἔλειψε ὁ πατριωτισμός, ἔλειψε ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὸ κουφάρι, καὶ τὸ κουφάρι ἔμεινεν εἰκόνα ἄχαρη. Ἐλειψε νοῦς καὶ ἀνδρεία—πάθη μικρά, φθόνος, διαίρεσις καὶ δεισιδαιμονία ἐσκάρπισαν εἰς τοὺς ἀνέμους τὴν ἀτιμὴν σκόνην.

Θὰ σᾶς ὁμιλήσω μὲ τὴν καρδίαν εἰς τὰ χεῖλη. Μὴν καταφρονήσατε τοὺς λόγους μου. Πιάνω ταμπούρι τὸ ἔδαφος τῆς πατρίδος· δὲν καυχῶμαι πολεμιστῆς, ἀλλὰ τὸ ταμπούρι μου εἶναι ἀκαταμάχητον. Ἐγγίζει, κύριοι, τὸ ξημέρωμα τῆς νέας κινήσεως τοῦ ἐμπορίου τῶν Ἰνδιῶν διὰ τῆς Μεσογείου. Εἴπαμεν ποῖα τὰ φυσικὰ προνόμια τῆς Ἑλληνικῆς γῆς. Ἀποδείξαμεν ὅτι τὰ αὐθόρμητα χαρίσματα τῆς φύσεως καταντοῦν μηδέν, χωρὶς τὴν συνδρομὴν τῆς πατριωτικῆς ἐργασίας τοῦ ἀνθρώπου. Τώρα, στὴν ἡμέραν ποὺ ζοῦμεν, τί μᾶς συμβουλεύει ὁ πατριωτισμός ; Τί μᾶς λέγει ἡ φωνὴ του ; Ἀκούσατε ! Πάρετε ὡς ἀρχὴν, μᾶς λέγει, στήσατε σημάδι τοῦ τόξου σας ὅτι ἡ σημαία τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ ἔθνους πρέπει νὰ κυριαρχεῖ εἰς τὴν Μεσόγειον. Ἡ Μεσόγειος θάλασσα ἔαπλώνεται εἰς γῆν ἑλληνικὴν. Στεριά ἦτον τὸ πάλαι ὅπου τώρα ἀρμενίζουσιν τὰ πλοῖα. Καὶ ἡ Κρήτη, τὰ νησιά τῶν Κυκλάδων, ἡ Μυτιλήνη, εἶναι οἱ κορφές τῶν βουνῶν τῆς ἀρχαιοτάτης ξηρᾶς. Διὰ νὰ ἀπολαύσατε θαλάσσιον σκῆπτρον εἰς τὴν Μεσόγειον, πρέπει νὰ συνεχωστρατεύσων μαζί καὶ τὸ φιλοκίνδυνον, καὶ ὁ ἔρος τῆς ἀληθινῆς μαθήσεως, καὶ ἡ ὁμόνοια ὅλων τῶν Ἑλλήνων. Πῶς ἀπὸ τόσον πυκνὴν φάλαγγα δυνάμεων δὲν θὰ γεννηθεῖ τὸ μεγαλεῖον τῆς πατρίδος !

Κύριοι, ἡ μὴν ἀγαπᾶτε τὴν πατρίδα, ἡ μὴ φεύγετε τοὺς κινδύνους, τὸν ἀκόμητον ἀγῶνα ἰδρωτός καὶ μαθήσεως, ποὺ ἀπαιτεῖ ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ δόξα τῆς.

Ὅσα περὶ τῆς θαλασσινῆς σας ἡγεμονίας λέγω εἶναι πράγματα δοκιμασμένα ἀπὸ τὴν πεῖραν τῶν αἰώνων. Αὐτὰ ἔλεγεν ὁ ναύαρχος Θεμιστοκλῆς καὶ ἡ ἰδέα συμπολίτου ἀνδρὸς μὲ φωτίζει. Τὰ αὐτὰ εἶπεν εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Ἀθηναίων, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐδέχθησαν τὰ λόγια του, καὶ πενήντα ἔτη ἔπειτα ἀπὸ τὸν Θεμιστοκλῆν, ὁ Περικλῆς διεύθυνε τὰ ἐμφαντικὰ ἐκεῖνα λόγια εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ὅτι, ἀπὸ τὰ δύο στοιχεῖα τοῦ κόσμου, γῆν καὶ θάλασσαν, ἡ θάλασσα εἶναι ἀποκλειστικῶς ἐδική των.

Καλὸ εἶναι νὰ ἀράξωμεν ἐδῶ τὸν λόγον μας μὲ ἀγαθοὺς οἰωνοὺς, τὸν λόγον μας περὶ τῆς νέας ποντοπορίας τοῦ ἐμπορίου τῶν Ἰνδιῶν. Ἀκολουθῶς, θὰ πραγματευθῶμεν τὰ δύο ἄλλα σοβαρὰ ἀντικείμενα, τὴν πολιτικὴν ἰσοσταθμίαν τῶν ἐπικρατειῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς Ὀθωμανικῆς φυλῆς καὶ κυβερνήσεως. Μὴ φοβηθῆτε, ὅτι εἰς αὐτὴν τὴν μελέτην δὲν θὰ φέρω τὴν πρέπουσαν σκέψιν καὶ τὴν ἀκριβὴς προφύλαξιν, ὡς ἀπαιτεῖ τὸ σύγχρονον καὶ τὸ βάρος τῶν ζητημάτων· δὲν ἀπελπίζομαι μάλιστα ὅτι οἱ λόγοι μου ἄνευ μομφῆς ἐδύναντο νὰ ἀκροασθοῦν εἰς ὅποιονδῆποτε βασιλικὴν Μητρόπολιν τῆς Εὐρώπης, καὶ εἰς τὴν ἴδιαν Ἐπτάλοφον, νῦν πρωτεύουσαν πόλιν τῶν Ὀθωμανῶν.

Εἶναι εὐμορφο πρᾶγμα νὰ μιμούμεθα τοὺς ἀρχαίους· ὠραιότερο ἂν δυνηθεῖ τις καὶ νὰ τοὺς

πρυπεράσει από αυτούς ωφελούμενος. Ὁ παλαιὸς Πατριάρχης ἀνεβαίνοντας τὸ βῆμα ἐδέετο τοὺς Θεούς, ἡ ὁμιλία του νὰ εἶναι ἀρεστή εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἰμεῖς δύο χιλιάδες τόσα ἔτη μεταγενέστεροι τοῦ ἀρχαίου ρήτορος καὶ καρπούμενοι τὸ πλοῦσιον κεφάλαιον τῶν αἰώνων, πρέπει νὰ ἐπιθυμοῦμεν οἱ λόγοι μας νὰ ἀρέσουν εἰς τοὺς ὀρθοφρονοῦντας ἄνδρας τῆς Εὐρώπης. Ὅ,τι ἦτον αἱ Ἀθῆναι διὰ τὸν Πατριάρχη, εἶναι ἡ Εὐρώπη διὰ ἡμᾶς. Στρατοπεδεύμεθα ὅλοι σχεδὸν τῶν Εὐρωπαίων εἰς μίαν σημαίαν, τὴν σημαίαν τῆς Χριστιανικῆς λυτρώσεως· πιστεύομεν, ὅτι τὰ συγγράμματα τῶν ἀθανάτων Ἑλλήνων εἶναι ὁ τελειότερος τύπος τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ωραίου. Διὰ τοὺς Εὐρωπαίους κοινὴ πατρίς ὑπάρχει ἡ Εὐρώπη, πέμπτον ταμέχιον τοῦ πλανήτου μας, προικισμένη ἀπὸ πλουσιώτερα φυσικὰ χαρίσματα παρὰ τὰς ἄλλας μεγάλας στεριάς, γῆ γεννήτρια ἡρώων καὶ σοφῶν, προωρισμένη, ὡς φαίνεται, νὰ τελειοποιεῖ καὶ νὰ δοξάζει τὰς ἐφευρέσεις τοῦ ἐπιλοίπου κόσμου.

Ἀκμὴν καιροῦ πλέον ἀρμοδίαν δὲν θὰ ἐπιτύχω ποτὲ εἰς τὰ ζῶντα μου, κύριοι, ἐνώπιον τῆς φίλων συρροῆς ἀκροατῶν νὰ εὐχαριστήσω πανδήμως σήμερον τὸ Ὑπουργεῖον διὰ τὴν προτίμησιν πρὸς μου ἔκκαμε εἰς τὴν ἡμέραν τῆς ἀποβιώσεως τοῦ Πρωθυπουργοῦ τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως νὰ βάλω λόγον εἰς τὴν θανάτῃ σου. Ἀμα ἡ πρόσκλησις αὕτη ἦλθεν εἰς τὴν ἀκοήν μου, πιστεύσετέ το, μου ἐφάνη ὅτι ἀκτίνα φωτὸς διεπέρασε τὴν καρδίαν μου καὶ τὸν νοῦν μου, (διὰτὶ νὰ μὴν τὸ εἰπῶ ; ἂν καὶ πλάνη μου, ὥς τὸ εἰπῶ) σὺν ἐκείνῃ πρὸ ἀκτινοβολήσῃ ἄλλοτε εἰς τὰ θεῖα Ἱεροσόλυμα. Ἀφορμὴν μεγάλην, ἔκρινα μὲ τὴν διάνοιάν μου, μου δίδει ἡ καλὴ διάθεσις τῶν Ὑπουργῶν νὰ κηρύξω, εἰς πένθιμον ὥραν θανάτου, λόγια ὁμολογίας καὶ ἀγάπης. Εἰς ρήτορα μὴ κόλακα δὲν ὑπάρχει ἄμβωνας ἀρμοδιώτερος ἀπὸ τὴν ταφόπετρα τῶν θαντομένων. Τὸ λείψανον σχολιάζει τὸν ἐπιτύμβιον λόγον, διότι αὐταποδείκτως βεβαιοῦται, ὅτι ὁ νεκρὸς δὲν παίρνει μαζί του οὔτε τὰ πλούτη του οὔτε τὸ μεγαλεῖον του, εἰμὴ μόνον τὰ καλὰ ἢ τὰ κακὰ ἔργα τῆς ζωῆς του. Μὲ πνεῦμα ἀγαθό, πρὸ γεννᾶ εἰς ἐμὲ ἄκραν εὐγνωμοσύνην μὲ ἔκλεξε τὸ Ὑπουργεῖον, ἐπειδὴ ἀλλέως ἤθελε προτιμήσῃ ἄλλον τινά. Ἡ ἀγάπη ὅλων μὲ ὕψωσε εἰς τόσον βαθμόν, πρὸ ἦτον τῶν ἀδυνάτων νὰ προτιμήσῃ ἐμὲ διὰ νὰ χύσω χολὴν πικρίας εἰς τὰ πάθη τῶν ἀνθρώπων καὶ ἔχι ἔλαιον Θεραπείας καὶ ἀγάπης. Ἐνθυμεῖσθε, κύριοι, τὸ σφοδρὸν τῆς ἀντιμαχίας τῶν μελῶν τῆς τελευταίας βουλευτικῆς περιόδου· οἱ βουλευταὶ ἐκεῖνοι τόσον πεισματικοὶ ἀμοιβαίως εἰς τὰς γνώμας των, ἐσυμφώνησαν αὐθορμήτως νὰ μὲ ἐκλέξουν φύλακα τοῦ πολυτιμοτέρου κειμηλίου τῆς πατρίδος, τῆς νομοθετικῆς ἐργασίας τῶν θεμελιωτῶν τῆς ἐλευθερίας. Ἀρχὴ ἔθνους μεγάλη, τὰ θεάρεστα καιμήλια. Τιμὴ χαρισμένη ἀπὸ ψῆφον ἐθνικὴν, ἀξίζει παρυσσότερο ἀπὸ τὰ παράσημα, πρὸ χαρίζουν οἱ κυβερνῶντες ἢ ἀπὸ τὰς χρυσοῦφαντες στολὰς των. Τί περιπλέον ; Ἐνὰς τῶν ἐπισήμων βουλευτῶν ἐφάνη κατὰ τὴν πρώτην ἐκλογὴν μου εἶδος ἐχθροῦ· ἀλλ' εἰς τὴν δευτέραν πῶς ἐφέρθη ; συνέπεσε ἡ ἐκλογὴ μου τὴν ἡμέραν, πρὶν ἢ ἀξιότιμος σύζυγός του βασιανίζετο ἀπὸ τὰς ὠδύνας τῆς τεκνοποιίας· μου ἐμήνυσεν ὁ κύριος βουλευτής, ἂν νομίζω ἀναγκαῖον, νὰ ἔλθῃ νὰ μοῦ δώσῃ τὴν ψῆφον του ὑπέρ. Ἐγεννήθη τέκνον ἀρσενικὸν εἰς τὸν βουλευτὴν καὶ ἐχάρη ἡ πατρικὴ του ψυχὴ. Εἶθε μεγαλώνοντας τὸ βρέφος νὰ δείξει εἰς τὰ ἔργα του ὅσας ἀρετὰς ἐλάμπρυναν τοὺς ἐνδοξότερους ἄνδρας τῆς Ἑλλάδος ! Καὶ τὸν χαιρετισμὸν πρὸ πέμπω εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Λυκούργου Κρεστανίτου, τὸν παρὰ πέμπω εἰς ὅλα τὰ νεογέννητα βρέφη τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς. Ἡ ἀγάπη σας, κύριοι, μὲ ὕψωσε εἰς τόσῃν ὑψηλὴν περιωπὴν, ὥστε, ὥστε ὡς ἐκεῖνος πρὸ ἀνεβαίνει ὑψηλὰ ὑψηλὰ βουνὰ καὶ ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοὺς βλέπει ἱστωμα τὰ πάντα εἰς τὰς ρίζας, δὲν βλέπει διαφορὰν δένδρων εἰς τὴν πλατύχωρη πεδιάδα, καὶ ἐγὼ ἀπὸ τὴν ὑψηλὴν περιωπὴν τῆς ἀγάπης βλέπω ἓνα σῶμα, ἓνα ἀνάστημα τοὺς ἄνδρας ὅλους τῆς πατρίδος· ἓνα μόνον πρόσωπον βλέπω, καταμεσῆς νὰ ἐξέχει, καὶ ὅχι μόνον τὸ βλέπω, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀκούω νὰ ὁμιλεῖ καὶ εἶναι ἡ εἰκόνα τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἀκούσετε ποῖα εἶναι τὰ λόγια τῆς εἰς τὰ τέκνα τῆς :

« Ἄν ἐγὼ σᾶς ἀγαπῶ, ἐροτήσατε τὰς μαρνάδας ἂν ἀγαποῦν τὰ τέκνα τους· ὅ,τι σᾶς δοξάζει, μὲ δοξάζει, ὅ,τι σᾶς ἀτιμάζει μὲ ἀτιμάζει, ὅ,τι σᾶς εὐφραίνει μὲ εὐφραίνει, ὅ,τι σᾶς λυπεῖ φέρει καὶ ἐμὲ εἰς παραφροσύνην ὀδύνης. Εἶναι τὸ ἄχαρο γραπτό μου, φαίνεται, τὰ τέκνα μου νὰ μεγαλύνωνται μὲ ὅσον δύναται μεγαλεῖον νὰ ὑψωθεῖ φύσις ἀνθρώπου, καὶ ἔπειτα νὰ βυθίζωνται εἰς τὸ βαθύτερον σκοτάδι τῆς ἐλσεινότητος. Εἶναι ἄκρα ἐλσεινότης ὁ φθόνος, ἡ διχόνοια, ἡ μικρόνοια, ἡ ἀδελφονεκτονία. Δὲν βλέπω ἐγὼ ἀπὸ χέρια ἑλληνικὰ νὰ χύνεται αἷμα ἑλληνικόν ; Κακόφρονες ! Δὲν εὐσπλαγχνίζεσθε τὴν ἀδελφὸν σας, καὶ θέλετε νὰ σᾶς τιμήσῃ ὁ κόσμος ; Δὲν εἶναι τέκνα μου ἄλλ-

Οὐκ ἔσχα μακρύνουν ἀπὸ λύπην τὴν καρδίαν μου ! Γνήσιός μου υἱὸς ἦτον ἐκεῖνος ὁ Κυναίγειρος, ὁ ὁποῖος εἰς τὸν Μαραθῶνα, εἰς τὸ γιὰλὸ κάτω, ἄρπαξε μὲ τὸ δεξιὸν τοῦ χέρι τοῦ Περσικοῦ καράβι, κομμένο, τὸ ἄρπαξε μὲ τὸ ζερβί, καὶ αὐτὸ κομμένο, τὸ ἄρπαξε μὲ τὸν θυμὸν τῶν δοντιῶν του. Γνήσιος υἱὸς μου ἐμὲ καὶ τοῦ Μιλτιάδου, ἦτον ὁ Κίμωνας, ποὺ νικώντας τὴν ἡμέραν θαλάσσιον νίκην, φερόντας τὸ ἑσπέρας τὰ ἐνδύματα τῶν νικημένων ἐμαχαίρωσε τὸ Περσικὸ στράτευμα τῆς στεριᾶς εἰς τὰ πζαντήρια του. Τέκνο μου ἦτον ὁ παλυθρήνητος ἄνδρας, ποὺ σχίζοντας τὸ δίπλωμα τῆς στρατηγίας του, τὸ ὁποῖον, εἴτε χάρις εἴτε προνόμιον ἀρχαιότητος δύναται νὰ χαρίσῃ, ἐχάραξε τὸ δίπλωμα τῆς ἀρχιστρατηγίας του μὲ τὴν ἄκρην τῆς ρομφαίας του εἰς τὴν βίβλον τῆς αἰωνιότητος. Γνήσιον τέκνον μου ἦτον ἐκεῖνος ὁ Τηλέμαχος τοῦ τετάρτου αἰῶνος, ποὺ βλέποντας εἰς τὸ ἀμφιθέατρον τῆς Ρώμης νὰ φονεύονται ἀνελεημόνως ἄνθρωπος μὲ ἄνθρωπον διὰ τὸ φιλήδυνον τῶν ὀφθαλμῶν, ἐχύθη καταμεσῆς νὰ χωρίσῃ τοὺς μαχομένους καὶ ἐλιθεβολήθη ἀπὸ τὸν λαόν· τὸν ἐλιθοβόλησαν, ἀλλ' ὁ θάνατος τοῦ ἁγίου ἔγινε αἰτία καὶ ἔπαυσαν εἰς τὴν Ρώμην τὸ αἵματηρόν παιγνίδι.

Εἰσθε σεῖς γνήσιά μου τέκνα ; Ποῖα εἶναι τὰ ἀποβησόμενα τῶν εἰκοσιεπτὰ ἐτῶν τῆς ἐλευθερίας σας ; Ποῦ εἶναι οἱ στόλοι σας ; Ποῦ τὰ στρατεύματά σας ; Ποῦ τὸ ἰδιόκτητον τῶν πολιτῶν καὶ ἡ μεγαλοφροσύνη των ; Ποῦ τὰ καταστήματά σας ; Ποῦ δένδρα νὰ στολίζουν τὸν ἔρημον τόπον ; Καταμαραμένη διὰ παντὸς ὁμοιάζει καὶ ἡ δάφνη τοῦ Ἑλικῶνος καὶ τοῦ Παρνασσοῦ. Εἰς ἓνα ἡμερόνυχτο δύναται νὰ πλακώσῃ τὰ ἀκροθαλάσσιά σας ὁ ἐχθρὸς χωρὶς εἰδῆσίν σας· μὲ τί θὰ τὸν πολεμήσατε ; Μὲ τὸν ἐνθουσιασμό σας, λέγετε ! Τὸ πιστεύω. Ἔχετε ἐνθουσιασμόν νὰ πολεμήσατε τὸν ἐχθρόν, καὶ δὲν ἔχετε ἐνθουσιασμόν νὰ πολεμήσατε τὰ πάθη σας καὶ νὰ φιλιωθῇτε μὲ τὸν ἀδελφόν σας ! Ρίξτε τὰ ἀλιτῆρια ἄρματα ἀπὸ τὰ χέρια σας, ὅχι τὰ ἄρματα ποὺ ἔχυσε τεχνίτης ἀρματοποιός, ἀλλὰ τὴν κακίαν ποὺ ὀπλίζει τὴν καρδίαν σας καὶ κάμνει ὁ ἓνας νὰ εἶναι ἐχθρὸς τοῦ ἄλλου. Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος εἶναι εἰς τὴν ψυχὴν σας, πρὶν ἀκόμη κάψῃ τὸ δακρύχαρο μολύβι τὰ στήθη σας ἢ τζακίσει τοὺς βραχίονάς σας. Ἔχετε γενναϊότητα νὰ πολεμήσατε τὸν ἐχθρόν ἂν φοβερίζῃ τὸν Παρθενώνα, καὶ δὲν ἔχετε δύναμιν νὰ πολεμήσατε τὰ ἀμοιβαῖα σας μίσση, ποὺ φοβερίζουν καὶ κινδυνεύουν τὸν ἀλχηθινόν σας Παρθενώνα, τὸν κτισμένον ἀπὸ τὰς χεῖρας σας, ὅχι ἀπὸ τὸν Φειδίαν, τὴν αἵματσοικοδομημένην ἐλευθερίαν σας ! Καθαρισθῆτε ἀπὸ τὰ μαιφύνα σας πάθη, διότι καὶ ὁ ἐνθουσιασμός τότε εἶναι χρήσιμος κατὰ ἄλλοτινὸν ἐχθροῦ, ὅταν τὰ σώματα προετοιμαθοῦν ὅπως πρέπει ἀπὸ τὴν ἀρετὴν· μὴ πάρετε εἰς κακὸν τὰ λόγια μου ! σβήνομαι εἰς τὴν ἀτιμίαν σας, φεύγει ἡ ζωὴ μου μὲ τὴν ζωὴν σας, ἀρχίζουν πλὴν καὶ μὲ κακυλογοῦν, ὅτι τὸ γάλα μου εἶναι κακῆς ποιότητος, τὸ βύζασμά μου σᾶς ποτίζει φαρμάκι¹ λέγουν, τὸ γάλα ποὺ ἀνάστησε Πλάτωνα καὶ Ἀεωνίδα, καὶ ἀπὸ ὅλας τὰς ὑβρεῖς δὲν ὑπάρχει εἰς ἐμὲ μαρτύριον χειρότερον ἀπὸ τοῦτον.

Ἴδού, κύριοι, πῶς μοῦ φαίνεται ν' ἀκούω, ἀπὸ τὸ ὕψος ποὺ μὲ ἀνέβασε ἡ ἀγάπη σας, πῶς μοῦ φαίνεται ν' ἀκούω τὴν πατρίδα νὰ ὁμιλεῖ εἰς τὰ τέκνα τῆς. Οἱ κύριοι Ἱπουργοὶ πρὸ πάντων, πρῶτον βουλευταί, μὲ ἀνέβασαν εἰς τόσον ὑψηλὴν περιοπτὴν ἀγάπης, καὶ εἰδῆμονες τοῦ ἔργου των μὲ προτίμησαν, ὥς φαίνεται, βεβαίως, νὰ λαλήσω τὸν πένθιμον λόγον τῆς ταφῆς, διὰ νὰ χύσω μύρον ἀπαλυντικόν εἰς τὰς πληγὰς τῶν ζώντων.

Ἡ ἁγία Παῦλος ἔδωκε τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν λόγον μου, «θέαμα καὶ ἀκρόαμα ἐγενήκαμεν εἰς τὸν κόσμον, εἰς ἀγγέλους καὶ εἰς ἀνθρώπους». Τὴν ἐκφώνησιν αὐτὴν τοῦ Ἀποστόλου τὴν προσήρμωσα εἰς τὴν μεγάλην ἐποποιίαν τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας. Θέαμα ἐξαίσιον εἰς ἀγγέλους καὶ εἰς ἀνθρώπους ἔγινεν ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ τὴν ἡμέραν, ποὺ εἰς τὸν κόρπον τῆς Σαλαμῖνος ἔσωσε τὸν πολιτισμόν, νικώντας τοὺς βαρβάρους, τὸν ὁποῖον πολιτισμόν θὰ ἐβύθιζε ὁλοκλήρως τὸ ἄγριον πνεῦμα τῶν Ρωμαίων, ἂν δὲν εὑρίσκε αὐτὸν γλαυρὸν καὶ στεφανηφόρον εἰς τὰ χρώματα τῆς Ἑλλάδος. Ἀπὸ τὴν σύζευξιν τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καὶ τοῦ δόγματος τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἐγεννήθη καὶ ἀπλώσεν ὁ Χριστιανισμός· τὸ Εὐαγγέλιον ἔφερε τὸ φῶς, ἀλλ' ἡ Ἑλλὰς προετοίμασε τὸ πνεῦμα νὰ τὸ δεχθεῖ καὶ τὸ χειραγώγησεν εἰς τὴν Οἰκουμένην. Οἱ πρῶτοι Ἅγιοι Πατέρες ἦτον φιλόσοφοι Ἕλληνες· ἡ ἑλληνικὴ ἀρετὴ ὑπηρετοῦσε τὰς βουλὰς τῆς θείας προνοίας. Ἀλλ' ἡμεῖς, κύριοι, οἱ

¹ Ὅρα «Courrier de Constantinople», ἀριθ. 131, 132, ὅπου τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ζωγραφίζεται μὲ μαῦρα χρώματα.

ζῶντες εἴμεθα μάρτυρες αὐτόπται πόσον ἡ προσφώνησις τοῦ ἁγίου Παύλου ἐφαρμόζεται εἰς τὰ ἔργα τῆς φυλῆς μας. Εἰς τὴν περίοδον τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος οἱ γονεῖς ἔθαψαν τὰ τέκνα τους, διότι εἰς τὸν πόλεμον οἱ γεροντότεροι θάπτουν τοὺς νεωτέρους, ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς τάφους τῶν ἡρώων ἀνθῆσεν ἐλευθερία καὶ βασιλεία. Θέαμα ποῖον ἀξιοθαύμαστον εἰς ἀγγέλους, ὅσον ἡ θεὰ ἔθνους ἐλευθερωτοῦ τῶν ναῶν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴν ζυγὸν τῶν ἀλλοφύλων, ἔθνους ποῦ μάχεται ν' ἀπικτήσῃ τὰς τελευταίους θεσμοθεσίας τῆς κοινωνίας, ποῦ σταίνει βασιλείαν, ἀσφάλεια θεμέλιον τοῦ οἰκοδομήματος ὅλου;

(Οἱ ἄγγελοι καὶ ὁ κόσμος τὰ εἶδαν καὶ τὰ βλέπουν ὅλα αὐτά. Ἐνας τῶν ἀνδρῶν τῆς πάλης τῶν Ἑλλήνων ἀπεβίωσε σήμερον, σᾶς ἔλεγα εἰς τὸν ἐπιτύμβιον μου λόγον, καὶ ἐρχόμεθα νὰ εὐχρηθῶμεν εὐτυχισμένην τὴν μετάβασιν του ἀπὸ τὴν προσωρινὴν κτίσιν εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν. Μαθηταὶ τοῦ Ἰησοῦ ἐρχόμεθα νὰ προσφέρωμεν φόρον ἀγάπης εἰς τὸν τάφον του.

Τὸ πνεῦμα τοῦ λόγου μου εἰς τὴν θαντὴν τοῦ ἀποθανόντος πρωθυπουργοῦ με ὠδήγησε νὰ ζωγραφίσω Χριστιανικῆς ψυχῆς τὴν εἰκόνα. Εἶχα τὸν σκοπὸν μου. Ὁ ἀνθρώπινος βίος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μου ἔδωκε τὰ χρώματα καὶ τὴν ὕλην· τρία προσόντα χαρακτηρίζουν τὸν Ἰησοῦν, προσὸν σωτῆρος, παρηγορητοῦ, καὶ εὐεργέτου· εἰς τὸν ναόν, εἰς τὰς συνελεύσεις τῶν συμπολιτῶν του, δημοσίως ἢ ἰδιαντέρως, εἰς τὰ ἀκροθαλάσσια ἢ εἰς τὴν ἔρημον ἐδίδασκε τὸν λαόν, ἐθεράπευε τοὺς παραλυτικούς, τοὺς τυφλοὺς, ἀνέστηκε τοὺς νεκροὺς, ἐδιώχθη τὰ κακὰ πνεύματα, ἐζωότρεφε τοὺς πεινασμένους, ἀντέκρουε τὰ σοφίσματα τῶν Φαρισαίων· ἀμαρτωλῆς γυναικὸς ἐσυγχώρησε τὰ ἀμαρτήματα διότι αὐτὴ εἶχε σπλάγγνα ἀγάπης· τόσον ὁ Ἰησοῦς ὑπολήπτετο τὴν ἀγάπην! Δὲν εἶναι προφήτης, εἶπε μὲ τὸν νοῦν του ὁ οἰκοδεσπότης, ἐπειδὴ ἀφήνει νὰ τοῦ λούει τὰ ποδάρια ἀμαρτωλὴ γυνὴ καὶ ἀγνοεῖ τὸν βίον τῆς. "Ὅχι, εἶπεν ὁ Ἰησοῦς πρὸς τὸν οἰκοδεσπότην, ἀλλ' ἦλθα εἰς τὸ σπίτι σου καὶ δὲν ἤφερες νερὸ νὰ μου λούσεις τοὺς πόδας καὶ αὐτὴ τὰ λούει με τὰ δάκρυά της καὶ τὰ στεγνώνει με τὰ μαλλιά τῆς κεφαλῆς της· ἐσὺ δὲν μου ἔδωσας φιλὴν εἰς τὸ στόμα, καὶ ἐκείνη φιλεῖ τοὺς πόδας μου· δὲν ἔχρισας τὴν κεφαλὴν μου με ἔλαιον καὶ ἐκείνη χύνει μύρον εὐώδες εἰς τὰ ποδάρια μου. "Ὅθεν, τὰ ἀμαρτήματά της εἶναι συγχωρημένα, ἐπειδὴ ἀγάπησε πολὺ.

Χάριν τῆς εἰκόνης χριστιανικῆς ψυχῆς σᾶς ἐνθymiζα τὸ εὐτύχημα ἀνδρὸς φιλοχρίστου νὰ πιστεύει με ἀναμφίβολον πίστιν τὴν ἀθανασίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἀνταρμυβὴν τῶν ἔργων του εἰς ἄλλην ζωὴν. Χαρῆτε! Ὁ σοφώτερος τῶν ἀρχαίων, ὁ ἀξιοθαύμαστος Σωκράτης ἀμφιβάλλει διὰ τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς καὶ ἔλεγε κεῖνος ὅμως εἶναι ὁ κίνδυνος νὰ τὴν πιστεύωμεν. Ὁ σοφώτερος τῶν ἀρχαίων πνέει ἀμφιβολίας καὶ ὁ κοινότερος τῶν χριστιανῶν δὲν ἀμφιβάλλει καθόλου. Ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς δι' ἄνδρα χριστιανὸν εἶναι δικαίωμα κεκτημένο καὶ ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ δὲν θέλει τοῦ τὸ ἀρνηθεῖ.

Ἡ φύσις καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐπιταφίου μου λόγου εἰς τὴν ὥραν ἐκείνην με ἐνέπνευσεν ἀκόμη νὰ σᾶς τεχνολογήσω, οὕτως εἰπεῖν, τὴν χάριν ἢ τὴν ἐνέργειαν τῆς δεήσεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Ὑψίστον. Εὐτυχῶς μου φαίνεται ἦλθε καὶ εἰς τὴν μνήμην μου παράδειγμα χάριν τῆς ἐπιτυχίας τῆς δεήσεως· φίλος τις με πλεῖστον πόθον ψυχῆς ἐδέετο φίλου τοῦ ἀποβιώσαντος τὴν σωτηρίαν. Ὁ Θεὸς δὲν συγκινήθη ἀπὸ τὴν λύπην τοῦ φίλου, ἀλλ' ὁ Ἄγγελος, ποῦ ἔγραφε εἰς τὰ κατὰστιχα τοῦ οὐρανοῦ, ἄφησε καὶ ἔτρεξαν δάκρυα τὰ μάτια του καὶ ἔσβησαν ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ νῆν καὶ ἀμάρτημα.

Μὴ νομίζετε, κύριοι, ὅτι εἰς τὴν θαντὴν τοῦ Ἰωάννου Κωλέττου ἔσταινα ἐγὼ πεδῖον μάχης πολιτικῆς· πιστὸς εἰς τὸ τέλος, ποῦ μᾶς ἔσμιξε εἰς τὸν τάφον του, νὰ τοῦ εὐχρηθῶμεν ὡς ἀδελφοὶ εὐτυχισμένην τὴν μετάβασιν του ἀπὸ τὴν πλυστὴν σκηνὴν τοῦ κόσμου εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἀθανάτων, προσπαθοῦσα νὰ κάμω φίλους του καὶ τοὺς ἐχθροὺς του. Ἐπαινώντας τὸν νεκρὸν ἀπέβλεπα εἰς τοὺς ζωντανοὺς καὶ με τὴν λάμψιν τοῦ φωτὸς τῆς ἀγάπης, ἠθέλησα νὰ ρίξω εἰς τὰ σκοτάδια τὴν ἄχρη λαμπάδα τῶν διχονοιῶν. Ἀνακαλοῦσα εἰς τὴν μνήμην σας τὴν τόσον ἐνδοξον διὰ τὸν μακαρίτην ἡμέραν ἐκείνην, ὅταν εἰς τὸ ἀμφιθέατρον τῆς Συνελεύσεως με εὐγλωττίαν ἀνδρὸς ἀρχαίου Ἑλλήνος ἢ Ρωμαίου ὠμίλησε περὶ πατριδῆς, περὶ ἐθνικῆς τιμῆς καὶ δόξης· ἤμουν ἓνας τῶν ἀκροατῶν του· ἤραμα αἰσθητὸς εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς μας, ἀνθίζαν εἰς τὰ χεῖλη του λέξεις καὶ ἰδέες· δὲν παίρναμεν τὴν ἀναπνοὴν μας διὰ νὰ τὸν ἀκούωμεν, καὶ ἔξεμυστήρεψε εἰς τὸ ἀκροατήριόν του τὸ ὠραιότερον προνόμιον τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ἐνθεον ἐμπνευσιν.

Ἡ ἡμέρα τῆς Ἑλληνικῆς ἀναγεννήσεως δύο λόγους ἀξιοθαυμάστους θὰ παραδώσῃ εἰς τοὺς

μεταγεννοτέρους καιρούς, τὸν λόγον τοῦ Θεόδωρου Κολοκοτρώνη εἰς τὸν ἄμβωνα τοῦ Δημοσθένους, εἰς τὴν Πνύκα, καὶ τὸν λόγον τοῦ Ἰωάννου Κωλέττου εἰς τὴν Συνέλευσιν. Τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ὁ λόγος περιέχει ὅλην τὴν φιλοσοφίαν τῆς πατρίδος ἢ τοῦ ἀγῶνος (τῇ ἀληθείᾳ καὶ τὰ δύο δηλοῦν ἓνα), καὶ ὁ δεύτερος εἰς τὸν λόγον του ἐκλείπει, ὥς εἰς ἀγγεῖον ἀλαβάστρινον καὶ διαφανές, ὅλας τὰς ἀκτίνες τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ποὺ τόσον ἐτίμησαν τὸν ἀγῶνα εἰς τὴν ἀρχὴν του. "Οποῖος μελετήσῃ, μοῦ φαίνεται, τοὺς δύο λόγους θὰ βεβαιωθεῖ πόσον ἀρμοδίως, πιστεύω, σᾶς ἐνθύμισα τοῦ ἀγίου Παύλου τὴν προσφώνησιν, ὅτι ἔραμα καὶ θέαμα ἐγίναμεν εἰς τὸν κόσμον, εἰς ἀγγέλους καὶ εἰς ἀνθρώπους.

Τιμημένος, κύριοι, ἀπὸ τὴν ἀκρόασίν σας, συχνὰ εἰς τὴν παράδοσίν μου τῆς πολιτικῆς εὐγλωττίας ἐνόμισα χρέος μου, τὸ ἐπῆρα εἰς τὴν ψυχὴν μου, ἡ εὐγλωττία δι' ἐμοῦ νὰ χύσῃ δάκρυα τιμῆς εἰς τὴν θαντὴν ἀνδρός. ὁ ὁποῖος εἰς τὸ καινουργόφανές βῆμα τῆς ἐλευθερουμένης Ἑλλάδος ὕψωσε φωνὴν τόσον μεστήν τῆς ἀρχαίας μεγαληγορίας. Μοῦ φαίνεται νὰ τὸν βλέπω ἀκόμη. Τὸ ὑψηλὸν τοῦ ἀνάστημα ἐκυρίευσεν τὸν ἄμβωνα τῆς Συνελεύσεως· ἡ σιωπὴ του καὶ ἡ ἡμιλία του εἶχαν εὐγλωττίαν· τὸ ἐλληνικὸν τοῦ φῶρεμα, τὸ ἥρωϊκὸν φῶρεμα τῆς νέας Ἑλλάδος ἔδιδε χάριν εἰς τὰ κινήματά του. Ἐπαρυστάθηκα εἰς τὴν θαντὴν πολλῶν νεκρῶν, ἀλλὰ εἰς τὴν θαντὴν του ἀπὸ τὰ βάθη τῆς καρδίας μου ἐβγήκειν μὲ σφοδρότατον πόθον ἡ φωνὴ «γαῖα ἐλαφρὰ εἰς τὸν κοιμημένον τὸν ὕπνον τοῦ θανάτου».

Ἐπελείωσα, κύριοι, ὅσα εἶχα νὰ σᾶς εἰπῶ ὡς πρὸς τὸ θέμα τοῦ ἐμπορίου τῶν Ἰνδιῶν ἀπὸ τὴν Μεσόγειον. Σᾶς φανέρωσα καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ λόγου μου εἰς τὴν θαντὴν τοῦ Ἰωάννου Κωλέττου. Ἄγνοῶ, κύριοι, διατί σήμερον τόσον σφικτὰ ἀδαμαντίνη ἄλυσος ἀγάπης μὲ δέει· μὲ τὸ ἀκροατήριόν μου καὶ δὲν δύναμαι νὰ ξεχωρίσω ἀπὸ ἐσᾶς, ἂν δὲν σᾶς παρακαλέσω νὰ ἀκούσετε τὰ ὑστερινὰ μου λόγια, σκόλιον μᾶλλον πλήρωμα τῶν ἔως ἐδῶ λεγομένων μας. Δυσκόλως, κύριοι ἀκροαταί, δύναμαι νὰ σᾶς διηγηθῶ τὸ ἄκρον τῆς χαρᾶς μου, ὅταν τὸ ἀρμόδιον τῆς ὥρας ἔφερε νὰ λαλήσω λόγια καλὰ διὰ τὸν μακαρίτην. Πρὶν σᾶς εἰπῶ τὸ αἶτιον, προλαμβάνω καὶ λέγω, ὅτι δὲν ἐπιθυμῶ νὰ προκαλέσω τὴν ἐχθραν κανεὶς μὲ τὰ λόγια μου. Ἀδύνατος ὅπως εἶμαι, δὲν δύναμαι νὰ ἀνθέξω εἰς τὴν ἐχθραν ἐχθροῦ μικροῦ ἢ μεγάλου. Δὲν ὀρέγομαι τὸ μαρτύριον, τὸ κώνειον εἶναι πικρὸν, δὲν ἔχω τὴν δύναμιν νὰ τὸ πιῶ. Ποῖος ὁ λόγος τῆς χαρᾶς μου λοιπὸν τυχεύσης εὐκαιρίας νὰ ἐπαινέσω τὸν ἄνδρα; -Εἶχα ἀποκάμει μισώντας τον. Ἐλπίζω ὅτι μὲ γνωρίζετε ἀρκεστὰ, διὰ νὰ μὴ ἀποδώσετε εἰς ἐμὲ τὰ ἀγενῆ φρονήματα τοῦ χωρικοῦ Ἀθηναίου, ποὺ ἔγραφε τὴν ἐξορίαν τοῦ παλαίου Ἀριστείδου· οὔτε ὁ Κωλέττης εἶναι Ἀριστείδης, οὔτε ἐγὼ χωρικός. Ὁ θάνατός του ἐλευθερώνοντάς μας ἀπὸ τοὺς κινδύνους τῆς ὑπάρξεώς του, ἀνοιξε σανάμα καὶ τὴν φλέβα τοῦ ἀδελφικοῦ φίλτρου Ἑλλήνος πρὸς Ἑλληνα, φίλτρον τόσον ἰσχυρὸν σήμερον εἰς Ἑλληνικὴν καρδίαν χάριν τῶν κοινῶν κινδύνων καὶ παθημάτων εἰς τὸ κολυθρήνητον στάδιον τοῦ ἀγῶνος. Οἱ ὑστερινές ὥρες καὶ τῆς ἀγωνίας του μοῦ ἐκλόνισαν πολὺ τὴν καρδίαν, ὥς τὴν καρδίαν τοῦ καθενός. Ἦκουσα εἰς τὰ στῆῤῥα τῆς λύπης του τὸ παράπονον τῆς φωνῆς του καὶ μοῦ προξένησε τόση θλίψιν, ὅσην αἰσθάνεται ὁ ναύτης, ποὺ ἀκούει τὰ πλάγια τοῦ πλοίου του νὰ τὰ δέρνει χειμωνιάτικη τρικυμία.

Βιάζομαι ἐν τοσούτῳ πρὸς χάριν γνώμης ἀκεραίας, νὰ σᾶς κάμω μίαν παρατήρησιν, καὶ ἡ παρατήρησίς μου εἶναι: Εἰς τὴν κρίσιν μας, εἰς τὴν αὐστηράν μας ἐξέτασιν τῶν ἔργων τῶν περιβοήτων ἀνδρῶν τῆς φυλῆς μας, εἰς τὴν κρίσιν μας τῶν πράξεων τοῦ ἔθνους ὅλου, πρέπει νὰ πρωτεύει αἰσθημα, ἐπιστήμη πολίτου ἀνδρός· ἡ φιλάνθρωπία πρέπει νὰ ἔρχεται δεύτερη· διατί; Τόσον ἐκακώπαθε ἡ κοινωνία ἡ Ἑλληνική, τώρα καὶ πρὸ αἰώνων ἀπὸ τὴν κατὰ κράτος τῶν καθηκόντων τοῦ πολίτου, εἴτε εἰς καιρὸν πολέμου ἀρνούμενοι τὴν ὁυσίαν τῆς ζωῆς μας διὰ τὴν σωτηρίαν της, εἴτε εἰς καιρὸν εἰρήνης παίρνοντας μέτρα ἀναρμόδια διὰ τὴν εὐτυχίαν της, ὥστε, διὰ νὰ γίνωμεν προσεκτικοὶ οἱ ζῶντες εἰς τὸ μέλλον πρέπει νὰ εἴμεθα αὐστηροί, ἀσπλαγχνοὶ εἰς τὰς κρίσεις μας. Ὅσοι ζῶμεν, κύριοι ἀκροαταί, σήμερον, ὅσοι εἴμεθα ἐδῶ συναγμένοι, ἐγεννήθημεν δοῦλοι καὶ εἴμεθα ἐλεύθεροι. Ἡ ἀλήθεια σώζει τὴν ἐλευθερίαν, ἡ μαλῶτρα ἀλήθεια. Τόσο μᾶλλον πρέπει νὰ εἴμεθα δέσμιον ἀληθείας, ὅσο, καθὼς ἡξεύρετε, τὸ σκάφος τῆς πατρίδος δὲν ἄρξαε ἀκόμη εἰς ἀσφαλῆ, ἀσφαλῆ λιμένα.

Ἡ ζωὴ τῶν ἔθνων, ἡ ἐλευθερία, τὸ μεγαλεῖον τῶν ἐπικρατειῶν δὲν εἶναι ἐγκαταλελειμμένα εἰς

τὴν τυφλὴν τύχην, ἀλλὰ σοφία πολιτικὴ κυβερνᾷ λαοὺς καὶ βασιλεία· καλὴ ἢ κακὴ, διευθύνει εἰς αἴσιον ἢ ἄχαρον τέλος. Μελετήσατε τὴν κίνησιν τοῦ κόσμου· μικρὰ ἔθνη γίνονται μεγάλα, τὰ μεγάλα χωρίζονται εἰς μικρά· ἄλλα σβηθούνται, ἄλλα κακοζοῦν· τῆς μεταβολῆς καὶ τῶν νεωτερισμάτων αἷτιον εἶναι ὁ νοῦς, ἡ ἀνδρεία, τὰ σφάλματα, ἡ ἀμάθεια, ἢ τὰ ἐγκλήματα τῶν ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων. Πρὶν τοῦ ἔργου εἶναι ὁ λόγος, ἡ σκέψις· συνδέεται ἡ πράξις μετὰ τὴν ἰδέαν, τὴν σκολοῦθεϊ ὡς τὸ μωρὸν τὴν βυζάστραν τοῦ. Μεγάλῃ εὐθύνῃ ἐπιβαρύνει τοὺς κατοίκους ἐνὸς τόπου, ἀλλὰ πρὸ πάντων εἶναι ὑπόλογοι εὐνομίας ἢ καταστροφῆς οἱ ἔξοχοι ἄνδρες, πολιτικοὶ εἴτε στρατιωτικοί, τοῦ κράτους.—Τὸ Ἔθνος δύναται νὰ τοὺς εἰπεῖ : «Ἐγὼ σᾶς ἔδωσα τὰ στρατεύματά μου καὶ τὰ πλοῖα μου, σᾶς ἔδωσα τὸν Ἱδρωτὰ τοῦ προσώπου μου, πληρώνοντάς τὸν ἐτήσιον φόρον, σᾶς ἀφιέρωσα τὴν νομοθετικὴν καὶ ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, ποίαν χρῆσιν ἐκάματε ὅλων αὐτῶν τῶν δυνάμεων»;

Τὸ Ἔθνος δύναται νὰ χάμει αὐτὴν τὴν ἐξέτασιν καὶ νὰ περιμένει τὴν ἀπάτησιν κρατώντας εἰς τὴν μίαν τοῦ παλάμην στέφανον καὶ ἄνθη καὶ εἰς τὴν ἄλλην ρομφαία κοφτερή.

Πρέπει ἓνα ἔθνος, κύριοι, νὰ ἐξετάζει τὰ ἔργα, τὸ πλεῖμα τῆς δικιότητος τῶν ἀρχηγῶν του. Εἶναι δικαίωμα ζωῆς ἢ θανάτου. Χάρος σκοτεινὸς ἢ ἄγγελος ζωῆς εἶναι τὸ πνεῦμα τῆς κυβερνήσεως. Ἄν τὸ δικαίωμα τοῦτο τυχὸν ἐπιδέχεται βαθμολογίαν, ὁ ὑπέρτατος βαθμὸς ἀνήκει τὴν σήμερον εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος. Τὸ πλεῖστον μέρος τῶν συγχρόνων ἐθνῶν δὲν ἐπλάσαν αὐτὰ τὴν κυβερνήσιν των. τὴν ἡῶραν. Ζεῖ ἡ γενεά, δὲν ἐξαλείφθη ἀκόμῃ ἀπὸ τὴν ὕψιν τῆς γῆς ἡ Ἑλληνικὴ γενεά, ποὺ ἐπλάσε τὴν κυβερνήσιν της, καὶ ἔχει πρὸς αὐτὴν τὸ αὐστηρὸ δικαίωμα ποὺ ἔχουν γονεῖς πρὸς τὰ τέκνα.

Τὸ δικαίωμα αὐτὸ ἔτι καὶ ἔτι αὐξάνει, γίνεται πύργος μέγας, ἂν μελετήσωμεν τὰς θυσίας τῶν Ἑλλήνων διὰ τὸ οἰκοδόμημα ἐλευθερίας καὶ κυβερνήσεως. Τινές, κύριοι, ἀναφέρουν τὴν βοήθειαν τῶν ξένων ἐθνῶν· ἡ βοήθεια τῶν ξένων ἡγεμόνων καὶ λαῶν τελειοποιεῖ ἀνθηρότερον τὸ στεφάνι τῆς Ἑλληνικῆς δόξης· ἀξίίζκαμεν τὴν βοήθειάν των καὶ μᾶς τὴν ἔδωκαν· μᾶς ἐβοήθησαν, ἀφοῦ εἶδαν τὸ φιλοπόλεμον τῶν νέων Ἑλλήνων καὶ ἀφοῦ ἐβεβαιώθησαν τὴν ἠθικὴν εὐγένειαν τοῦ σκοποῦ τοῦ ἀγῶνος. Ἡ διπλωματία μάλιστα μᾶς ἀδίκησε τὰ μέγιστα, διότι ἂν δὲν μᾶς ἀδικούσεν, ἡ Κρήτη, ὅπου εἶναι χυμένον τόσον αἷμα παλληκαρίσιο ἑλληνικόν, ἤθελε εἶναι σύνορον Ὀθωμανικόν μας. Εἰς τὸ χέρι σας, κύριοι, δὲν ἦτον ἡ νίκη, ἀλλ' ἦτον ὁ πόλεμος, καὶ ἀπὸ σάλπισμα πολεμιστήριον μεστή ἐγένετο πᾶσα γῆ Ἑλληνική.

Θέλετε νὰ σᾶς δεῖξω ἀκόμῃ πόσον εἶναι μεγάλο τὸ δικαίωμα τοῦ ἔθνους νὰ ἀπαιτεῖ λόγον ἀπὸ τοὺς ναυκλήρους τοῦ κράτους; Στοιχασθῆτε τὴν παντοχὴν τῶν προγενεστέρων καὶ εἰς τοὺς κόλπους τῆς γῆς ἀνθρώπων, τὴν παντοχὴν τῶν μεταγενεστέρων γενεῶν τῆς ἀνθρωπότητος, διὰ τὸ μέλλον τῆς περιβοήτου Ἑλλάδος.—Ὅχι τόσον αἱ πυραμίδες τῆς Αἰγύπτου εἰς ἄνδρας ξένης φωνῆς, ὅσον ὁ Παρθενώνας ἔχει ἀρμοδιότητα νὰ μᾶς εἰπεῖ : «Σαράντα αἰῶνες σᾶς ἀγναντεύουν ἀπὸ τὰ θαυμαστά μου ἀπομεινάρια».—Διατί νὰ σᾶς κρύψω ἓνα αἶσθημα τὸ ὁποῖον μαντεύω εἰς τὴν καρδίαν τοῦ καθενός; Συχνὰ περιδιαβάζοντάς εἰς τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος μοῦ φαίνεται ὅτι πατῶ τὸ κατώφλιον καὶ τὰ μάρμαρα ἐνὸς ναοῦ· βλέπω ὁλόγυρά μου τὰς θαυμαστὰς εἰκόνες ποὺ τὸν στολίζουν, φωτίζει ὁ τόπος ἀπὸ τὴν ἀκτὶνα τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἐπαμεινώνδα καὶ τοῦ Λεωνίδα· ἀκούω εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον τὴν διδαχὴν τοῦ ἀγίου Παύλου, συντροφεύομαι μαζί του εἰς τὴν εὐρεσιν καὶ εἰς τὴν λατρείαν τοῦ ἀγνώστου Θεοῦ. Ὁ ναὸς ὅλος εὐωδιάζει ἀπὸ τὰ θυμιάματα τῆς ἀρετῆς. Ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος ποὺ ἐκκλησιάζεσθαι σήμερον εἰς τὸν ναὸν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐξετάζει πῶς ἱερουργοῦν οἱ ἱεροφάνται του· ἂν βέβηλοι ἢ ὅσοι κοινωνοῦν τὰ θεῖα μυστήρια εἰς τὰ συρρέοντα πλήθη.

Ἐνώπιον φιλικῶ ἀκροατηρίου καὶ ἐντὸς τοῦ ὁποῖου βλέπω τὰ ἄσπρα μαλλιά τῶν γερόντων καὶ τὰ ζωηρά καὶ μαῦρα μάτια τῶν νέων, δὲν δαίλιόζω νὰ προχωρήσω καὶ νὰ ἐξετάσω ποῖον τὸ πνεῦμα τῶν διευθυντῶν τῆς πατρίδος, τῶν λειτουργιῶν της ἀπὸ τὰ 1821 ἕως εἰς τὴν ἡμέραν μας.—Ἄν τὸ βέλος ποὺ φεύγει ἀπὸ τὸ δοξάρι μας σήμερον, ὁμοιάζει ὅτι περιστρέφεται μακρὰν ἀπὸ τὸ σιωπούμενον, ἐλπίζω τέλος νὰ τρίξει εἰς τὸ σημάδι του.

Ἐνα φαινόμενον ἱστορικὸν βλέπω ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀγῶνος : ἐμφυλίους πολέμους καὶ ἀποστασίες λαῶν ἐναντίον τῶν κυβερνήσεων. Εἶναι τάχα ἀνάγκη νὰ σᾶς ἐνθυμίσω στεφανηφόρους πολεμιστάς τοῦ ἔθνους, φυλακισμένους εἰς τὸ μυναστήρι τῆς Ἰδρας; Καὶ πότε; Ὅταν εἰς τὰ Μοθοκόρων καὶ εἰς τὸ Νεόκαστρον ἔρριχναν ἄγκυραν τὰ πολεμικὰ καράβια τοῦ Ἰμπραήμ! Ἡ νὰ σᾶς ἐνθυμίσω τοὺς δαυλοὺς ποὺ ἐκαψαν τὰ πλοῖα τοῦ κράτους εἰς τὸν Πόρον; Ἡ τὰ βόλια ποὺ

ἔσχισαν τὰ στήθη τοῦ Γρίτζαλη, ἥ τὸ κομμένο χέρι τοῦ Κριεζώτου, τοῦ περσικοῦ συναδελφοῦ σας, κύριοι Βουλευταὶ καὶ Γερουσιασταί ;

Τὰ ἐλασινὰ συμβάντα ἐστάθησαν πηγὴ μεγάλης ἀδυναμίας, ἐπειδὴ ἐμπόδισαν τὸ κράτος νὰ ὀργανισθεῖ πρεπόντως, ἔτοιμον καὶ διὰ πόλεμον καὶ διὰ εἰρήνην· καὶ τῇ ἀληθείᾳ, πῶς δύναται νὰ ὀργανισθεῖ τὸ κράτος ἂν οἱ ψυχὲς δὲν εἶναι ἀκόμη ὀργανισμένες ; Τὸ ἄμεστο τῆς κυβερνήσεως συμφωνεῖ μὲ τὴν ἀναρχίαν τῶν ψυχῶν.—Τῆς λυπηρᾶς ἱστορίας ποῖος εἶναι ὁ πρωταίτιος ; Ὁ λαὸς ἢ οἱ πρόκριτοι, οἱ ἐπίσημοι ; Δὲν θέλω νὰ σηκώσω πᾶσαν εὐθύνην ἀπὸ τὸν λαόν, ἐπειδὴ εἶναι γνωστὸν, ὅτι λαὸς γενναῖος καὶ ἐνάρτεος μορφώνει κατ' εἰκόνα τοῦ τοῦς ἀρχηγούς του· ἀλλὰ κλίνω νὰ ἀποδώσω τὸ ἄκρον τῆς εὐθύνης εἰς τοὺς διευθυντάς. Ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος ἐπιθυμεῖ εὐνομίαν καὶ ἡσυχίαν, ὁμοιάζει τὸν ἀσθενῆ εἰς τὴν ὥρην τῆς ἀναλαβῆς του· διὰ τετρακύσια ἔτη κατὰ σειρὰν ὑπέφερε τὴν ἀναισθησίαν τῶν ἀσθενειῶν, τὴν δουλείαν, καὶ ἐπιθυμεῖ εὐνομίαν καὶ ἐλευθερίαν, ποὺ εἶναι ἰατροῦ τῆς μακροβίου καὶ ἀσθενείας. Δὲν εἶναι ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος ποὺ ἐφύσησε τοὺς δαυλοὺς. . . Ἀς φύγω ἀπὸ στάκτες μισαναμμένες ἂν καὶ ὁ γιὰλὸς τὲς ἔσβησε ! Ἀς σιωπήσω περασμένα δυστυχήματα. . . . Δὲν εἶναι ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος ποὺ ὑστέρησε τῆς πολυτίμου ζωῆς τοῦ ἀνδρασεβάσμιον, ἀσπρομάλλην· μὴ μὲ πάρτετε, κύριοι, ὡς φανατικὸν τοῦ μακαρίτου Κυβερνήτου—ἔθεν ἀμέσως σὰς λέγω, ὡς μὲ φαίνεται. παῖον τὸ παῖσμα τοῦ καὶ ποῖα ἦ ἀρετὴ του. Ἡ ἀξία τοῦ ἀνδρὸς ἦτον ὅτι ἤθελεν εἰς δεινὰ Ἑλληνικὰ θεραπείαν Ἑλληνικήν· χάριν τοῦ ζωοποιοῦ τούτου πνεύματος (δὲν γνωρίζω ἄλλην αἰτίαν) ὁ Κυβερνήτης εἰς τὴν στενὴν προθεσμίαν δύο ἐτῶν οἰκιδόμησε κατὰστήματα ἐθνικοφελῆ εἰς τὸ κράτος, ἔφθασε νὰ μορφώσει δεκατέσσερες χιλιάδες στρατεύματα τακτικὰ καὶ ἄτακτα, εἶχεν ἐναντῖνι ἑξὶ πλοῖα πολεμικά, καὶ δύο χιλιάδες πλοῖα ἐμπορικὰ ἀνοιξαν τὴν σημαίαν τους εἰς τὴν θάλασσαν τοῦ Μαρμαρᾶ. Ἀλλὰ δὲν τὸν ἐπαινῶ ποσῶς ὅταν ἔσερνε εἰς τὰς φυλακάς ἀνδρὰ ἰδιώτην διὰ τὸν λόγον ὅτι ὁ ἰδιώτης αὐτὸς εἶχε γράψει γράμμα ἰδιαίτερον εἰς τὸ ὅποῖον κακολογοῦσε τὴν κυβέρνησιν· δὲν τὸν ἐπαινῶ διὰ τὰς ἐξορίας του, καὶ μάλιστα ὅταν ὁ ἐξοριστὸς καταφεύγοντας μὲ τὴν ἄδειαν τῶν ἀρχῶν εἰς μέρος τι, εὗρισκε εἰς τὰ παραθαλάσσια στημένα πυροβόλα ἄρματα ἐναντίον του.— Δὲν εἶναι ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος ποὺ ἔστησε εἰς τὴν κόψιν ἀτίμου ποντῆς τὴν κεφαλὴν δύο περιφρήμων, ἀναιτίων στρατιωτῶν τοῦ γένους. . . καὶ ἀγαθότης μόνον τοῦ τότε νεανίου Βασιλέως ἐμπόδισε νὰ μᾶς περιχύσει τὸ αἷμα τους.

Οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι, τὰ ἀνταρτικὰ κινήματα, ἡ ληστεία εἰς ἓνα λαόν, ὡς τὸν λαόν τῆς Ἑλλάδος, πρόθυμον εὐνομίας, φιλήσυχον καὶ ἡμερον, προδίδουν μᾶλλον μεγάλα ἐλαττώματα, ἄγνοιαν ὀρθῆς κυβερνητικῆς πορείας, ἄτεχνον νοῦν εἰς τοὺς πηδαλιούχους· εἶναι κενρὸς θεραπείας καὶ διορθώσεως· μὴ χαρίζετε ἀναβολὴν εἰς τὰ δυστυχήματα.

Τὸ μέτρον ὅμως ποὺ εἰς τοὺς τελευταίους καιροὺς πρὸς περίπαιγμα καὶ ζημίαν τῆς πατρίδος μοῦ ἐφάνη νὰ ξεχειλίζει ἀπὸ κακὸ διοικητικὸ πνεῦμα, ὅχι νομοθετικὸ (διότι τὸ νομοθετημένο ἀπὸ τὴν Ἑθνικὴν Συνέλευσιν εἶναι ὀγιον), ἀπὸ κακὸ διοικητικὸ πνεῦμα, λέγω, εἶναι. . . ἀλλὰ πρὶν χωρήσω δέομαι τῆς γνώμης μου συγγνώμην ἀπὸ τοὺς ἐπισήμους ἀνδρας, μέλη τῆς ἐπιτροπῆς τῶν ἀμοιβῶν, καὶ εὐκόλως ἐλπίζω θέλει στέρξουν νὰ μοῦ χαρίσουν τὴν συγγνώμην τους, ἂν εἶναι πεπεισμένοι ὡς ἐγώ, ὅτι ἡ ἐκλογή τους εἰς τὴν ἐπιτροπὴν ἦτον παγίς στημένη εἰς τὸν πατριωτισμὸν τους, ἀπὸ τὴν ὁποίαν παγίδα τοὺς ἔσωσε μοῖρα ἀγαθὴ. Τέλος, τῆς ἐπιτροπῆς ἦτον ἡ ἐκτίμησις τῶν θυσιῶν τοῦ καθενός, ἔθεν ἔλεον σχεδὸν τοῦ γένους, ἢ καὶ τῶν πολλῶν εἰς τὸν θεάρεστον ἀγῶνα· πλὴν σὰς εἶναι γνωστὸ, ἐγὼ ἔχω τὴν βεβαιότητά, κανεὶς δὲν ἀμφιβάλλει, ἂν δὲν εἶναι παντάπασι ἄγευστος τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων, σὰς εἶναι γινώσκων, πῶς εἰς τὸν νοῦν τοῦ προέδρου τῆς ἐπιτροπῆς δὲν ἦτον ποτὲ ἡ πραγματοποιήσις, εἴτε ἀρχὴ ἐργασιῶν τῆς ἐπιτροπῆς, ὡς καὶ τὸ εἶδατε,— καὶ ἂν τυχὸν πραγματοποιούνταν τι, ἢ ἐφαρμογὴ, ἐνθουμούμενοι, κύριοι, τοὺς καιροὺς καὶ τὴν σύνθεσιν τῆς ἐπιτροπῆς, θὰ ἐγίνετο μὲ πνεῦμα μεροληπτικὸ καὶ ἄδικο.

Τὸ Ἑλληνικὸ ἔθνος (δὲν ἐννοῶ τὸ παλαιόν), οἱ νέοι καὶ οἱ γέροντες τοῦ καιροῦ μας ἔκαμαν ῥγα, ὑπέφεραν κατημούς, ποὺ δὲν δίδουν λαβὴν, δὲν ἀρῆναι δικαιολόγημα εἰς κανέναν νὰ τὸ γελᾷ, καὶ νὰ τὸ ἐμπιέζει. Δὲν ἐνθουμείσθε εἰς τὰ αἰγινίτικα σπήλαια τὰ ὀρφανὰ καὶ τὲς χῆρας νὰ τρώγουν σπένιο χορτάρια, καὶ νὰ πίνουν τὰ δάκρυά τους ; Δὲν ἐνθουμείσθε τὰ κοράσια, τὰ ἀγόρια τῆς Ἑλλάδος νὰ πηγαίνουν τὴν ὠραιότητά τους φόρον ἄτιμον εἰς τὰ χαρέμια τῶν Ἀγαρηνῶν ; Δὲν βλέπετε εἰς τὲς ἀμμουδιὰς τῆς Ἀφρικῆς κατὰ τὰ 1825 καὶ 1826, κοπὲς κοπὲς Ἑλλήνων ποὺ θλίβονταν καὶ μοιρολογοῦν ; Εἶναι οἱ αἰχμαλῶται καὶ αἰχμάλωτες τῶν Αἰγυπτίων ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι,

Μοθοκόρωνα καὶ Ναυαρίνους. Ἀλλ' ἄς ἀνοίξωμεν τὴν καρδίαν μας καὶ εἰς τὴν χαράν. Καιρὸς εὐ-
τυχισμένος τῆς ζωῆς μας ! Εἰς τὴν τρίτην δεκαετίαν τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος, οἱ ἄνδρες τῆς
Ἑλλάδος φαιδρὸι ἐγονάτισαν ἐνώπιόν της καὶ ἔρριξαν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς της ὀμπρὸς σωροὺς σω-
ροὺς τὰ αἵματωμένα κεφάλια τῶν ἐχθρῶν της, καὶ τῆς εἶπαν : « Ἀναστήσου Ἑλλάς, διότι μὲ τὴν
ἐκδίκησιν ποὺ σοῦ ἐκάμαμεν ἀναστήθῃ ἡ τιμή σου ! Ἴδου τὰ χέρια ποὺ σ' ἔρράπιζαν δὲν εἶναι πλέον
χέρια, καὶ ἡ γλώσσα ποὺ σὲ ὕβριζε δὲν εἶναι πλέον γλώσσα ! ἀποδειξάμεν, ἐκδικούμενοι, τὴν εὐνέ-
νειαν τῆς καταγωγῆς μας. Τὰ δίκαιά σου ἔκαμαν πύρινα τὰ σπαθιά μας, καὶ ὀλίγοι ἐνίκησαμεν
τοὺς πολλοὺς ».

Τὰ ἀνδραγαθήματα ἔγιναν κοινῶς ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἕλληνας, τὰ παθήματα ἐξίσου τὰ ὑπέφεραν,
καὶ δὲν εἶναι ἐδῶ δύναμις ἀνθρώπου, ξένα συμφέροντα ποὺ νὰ ὑποχρεώσουν νὰ διοικεῖται ὁ τόπος
πατριαστικῶς σήμερον νὰ ὑψώνεις μίαν πατρίαν διὰ νὰ καταβάλλεις τὴν ἄλλην, μεθαύριον ἀντιστρό-
φως—ποὺ νὰ χαρίζει ἀνατιυολογήτως τὰ βραβεῖα τῆς πατρίδος, ποὺ νὰ διαιρεῖ διὰ νὰ βασιλεύει,
ποὺ νὰ μὴ συμφιλῶναι τέλος τὰ μέλη μιᾶς οἰκογενείας, διὰ λόγους ἀνθρωπίνους χωρισμένης—ἐπειδὴ
εἴμεθα ἄνθρωποι, καὶ ὄχι θεοὶ—διὰ λόγους ἀνθρωπίνους μέλη ἀσύμφωνα καὶ πολέμια. Ἔχθε νὰ μὲ
ὑστερήσετε τῆς ἀγάπης σας, ἐκτὸς τῆς ὑποίας δὲν γνωρίζω πολυτιμότερον πράγμα, εἴθε νὰ μὲ ὑστε-
ρήσετε τῆς ἀγάπης σας, ἂν ψεύδομαι εἰς τοῦτο, ποὺ θέλω νὰ σᾶς εἰπῶ. Συχνὰ μελετώντας τὰ
ἐλευσινὰ συμβάντα, ἀφύσικα, πολὺ ἀφύσικα εἰς μίαν γῆν, ὅπου ἔπρεπε νὰ λημεριάζει ἀκοίμητη ὁμό-
νοια καὶ δύναμις, συχνὰ μελετώντας τα, μοῦ φαίνεται, ὅτι μία σφύνα κοφτερὴ σχίζει πέρα πέρα
τὴν καρδίαν μου, καὶ πᾶνω τὰ στήθη μου βουτημέα εἰς τὸ αἷμα.

Ὁ νόμος τοῦ κράτους δύνανται. πρέπει νὰ χαρίζει ἀμνηστείαν, ἀλλ' ἡ ἱστορία δὲν ἀμνηστεύει,
καὶ ὁ ἱστορικὸς ἢ ὁ συγγραφέας, ὅποιος, ἂν ἔχει τὴν φιλοτιμίαν τῆς τέχνης του, χαράζει, γράφει
μὲ γράμματα κεφαλαικὰ τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων ἐπιζήμια εἰς τὴν κοινωνίαν. Ὁ συγγραφέας κά-
μνει τὸν μεγάλον πόλεμον, μάχεται εἰς τὸ βασίλειον τῆς ιδέας, ἡ ιδέα εἶναι τὸ πᾶν τῆς πράξεως.
Κύριοι, πανήγυρις γίνεται εἰς τὸ βασίλειον τῶν ιδεῶν, δοξολογία τελεῖται, ὅταν στοιχεῖον κακὸ, βλα-
βερὸν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα μαζί μὲ τὸν ἀντιπρόσωπον του ἀποθνήσκει, καὶ δὲν ἀναζει πλέον, ἐπειδὴ
τὸ βαθὺ ὕψος τῆς ἐλευθερίας ξεριζώνει, τσακίζει τ' ἀγκάθια, ὀργώνει, καὶ καλλιεργεῖ τὸ χωράφι.
Ἀκόμη πέφτοντας τὰ μεγάλα δένδρα μεγαλώνουν τὰ μικρά, τὰ ὅποια ἦτον πλαχωμένα ἀπὸ τὸν
θανατερὸν ἴσκιον τῶν παλαιῶν τὸ νέον εἶναι εὐμορφον, καὶ πλουτίζει, ὥς ἡ ἀνοιξὶς τὸν ἐνιαυτόν,
πλουτίζει ἀπὸ εὐοσμον ζωὴν τὴν πατρίδα. Ἡ πρόνοια τοῦ θανάτου, καὶ τοῦ καιροῦ εἶναι μεγάλη,
καὶ ὁ Θεὸς εἶναι σοφός, καὶ ἄρκετ' αὐτὸς ἐννοεῖτε. Διατὶ νὰ μὴ σᾶς ἀνοίξω ὅλον μου τὸν στοχα-
σμόν ; Ὅταν πέρυσι πρώτη πρώτη φορὰ μ' ἐτιμήσατε τῆς ἀκροάσεώς σας, εἶπα ὅτι μαζί σας
θὰ πάγω μακρά, πολὺ μακρά, ἐννοοῦσα μακρὰν εἰς τὴν εἰδησιν τοῦ ἡθικοῦ κόσμου τῆς ἀνθρω-
πότητος. Ὅτι συμβαίνει εἰς τὸν ὕλικόν κόσμον, συμβαίνει καὶ εἰς ἡθικόν. Σκέφτοντας βα-
θειά, βαθειά τὴν γῆν, δυνάμεθα νὰ εὐροῦμε τὸν οὐρανόν, καὶ ἀγναντεύομεν τὰ ἄστρα τοῦ ἄλλου ἡμι-
σφαίριου. Ἀπὸ μακρυντὴν περιήγησιν εἰς τὸν ἡθικόν κόσμον τῆς πατρίδος ἔρχομαι μηνυτής, καὶ
ἀκούσετε.

Ποτὲ ὁ οὐρανὸς τῆς πατρίδος δὲν ἐφάνη τόσον μελανιασμένος ὅσον εἰς τὸ ἔτος 1847. Συχνὰ
ἀθέλητα μοῦ ἤλθαν εἰς τὰ χεῖλη τὰ λόγια τοῦ Τελαμωνίου Αἴαντος. « Ἐλευθέρωσε, πάτερ, ἀπὸ
τὴν ὁμίχλην τὰ τέκνα τῶν Ἑλλήνων, δῶσε νὰ ἰδοῦν τὰ μάτια μας, καὶ εἰς τὸν ἥλιον θανάτωσέ
μας, ἂν θέλεις ». Κύριοι ! εἶδατε τὸ φῶς ποὺ ἔρριξε ὁ Θεὸς εἰς τὴν πατρίδα σας. Ἀνθρώπος ποὺ
εἰς τὰ ἔργα του δὲν ἔβανε διάκρισιν καλοῦ καὶ κακοῦ δὲν ζεῖ πλέον : Δύο στρατηγοί, ἓνας τῶν ὁποίων,
αἰῶνια ναυαγιζόμενος διὰ ἄτιμα ἐγκλήματα εἰς τὰ δικαστήρια, δὲν πκτεῖ πλέον τὴν Ἑλληνικὴν
γῆν τῆς ἐλευθερίας,—ὁ ἄλλος πνέει τὸν ἄερα τῆς ζωῆς εἰς τὰ παρθαλάσσια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας,
τὸ πυρόβολον ὄπλον ἐσεβάσθη τὸ δεξιὸν τοῦ χέρι στολισμένο ἀπὸ τὰς δάφνας τῆς νίκης εἰς τὰ ἀμίαντα
πεδία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἄρεως. Ἴσως ὁ Θεὸς τοῦ τὸ ἄφησε διὰ νὰ δοξασθεῖ ἀκόμη, ὅπου, καὶ ὅπως
πρέπει νὰ δοξάζωνται οἱ βραχίονες τῶν γνησίων τέκνων τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ, στρατηγὲ Κριζιώτη,
δὲν ἔχεις λύπησιν ! Διὰ τρεῖς χρόνους ἀράδ' ἀστερεώνεις σύστημα κυβερνητικόν, καὶ εἰς τὰ τέλη τοῦ
τρίτου ἔτους, ὅταν ἐκινδύνευσαν τὰ λειβάδια σου, φωνάζεις ὅτι κινδυνεύουν νόμοι καὶ πίστις. Νόμοι
σου καὶ θρησκεία λοιπὸν ἦτον ἡ ἰδιοτέλειά σου ! Ποτὲ νὰ μὴν εὐτυχήσουν, ποτέ, ἄνθρωποι τῶν
ὁποίων μέτρον πολιτικῆς εἶναι τὸ ἰδιαιτέρον ἔφελος, καὶ οἱ ὅποιοι εἴτε διὰ τὴν ἀξίαν τους, εἴτε
διὰ δικαιολογημένην εὐνοίαν τοῦ ἔθνους ἔγιναν μεγάλοι, εἴτε καὶ διὰ ὑπέρμετρα βραβεῖα τῶν κυ-

βερνήσεων (οἱ ὅποῖες μὲ τὴν θολήν τους ὄρασιν νομίζουν ὅτι σπαραώνονται εὐεργετώντας ἄτομα καὶ ὄχι, μὲ γενικὰ μέτρα, τὴν ἐλόγητα τῶν πολιτῶν), ποτὲ ἄνθρωποι τοιοῦτοι νὰ μὴν εὐτυχήσουν νὰ γίνουν κύριοι τῆς μοίρας τοῦ ἔθνους.

Ὡς ὁ Αἰώντις, λάμποντας τὸ φῶς, εἶδε τὴν αἵματωμένην πεδιάδα τῆς Τρωάδος, βλέπω καὶ ἐγὼ εἰς τὰ 1847 τὴν καταστροφὴν τῶν κακῶν φρονημάτων καὶ ἐπιχειρημάτων. Σύστημα ποῦ ἔπαιρνε τὰς ἐμπνεύσεις του ἀπὸ τοὺς ξένους, καὶ ἐπροτιμοῦσε κάλλιο χαίδιον ἁλλοεθνοῦς ἀνδρός, πρέσβευς, παρὰ νὰ χαϊδεύεται ἀπὸ τὴν τραχιὰ παλάμη τῶν χωρικῶν τῆς Ἀράχοβας καὶ τῆς Κερπινῆς, εἶναι κατακτατὴν καὶ νεκρὸ. Τὸ ἐντόπιον στοιχεῖο, ποῦ νικηφόρο τῶν ἀντιφίλων στοιχείων, ἔγραφε εἰς τὴν σημαίαν του, «πνεῦμα ἄδολο Ἑλληνικό», μαρτύνεται σήμερον εἰς τὰ σκοτάδια τῆς λύπης· εἶδε εἰς τὴν ἡμέραν του τὴν χειρότερη τῶν ἀτιμιῶν, φραγμένους τοὺς λιμένας γειτονικῆς δυνάμεως εἰς τὸ ἐμπόριον τῆς πατρίδος, καὶ νὰ κατεβεῖ ἡ σημαία ἡ Ἑλληνική, καὶ νὰ ἀνεβεῖ εἰς τὸ κατάρτι τῆς ξένης σημαίας, ἡ καὶ ἡ σημαία ἀκόμη τῶν ἁλλοφύλων ὁργῇ καὶ ἀπελπισία κυριεύοντας συνάμα τὴν ψυχὴν τοῦ ποντοπόρου Ἑλλήνου. Τὸ κράτος τὰ βλέπει, καὶ ἀναισθητεῖ· τί νὰ κάμει; Ἢ δύναται νὰ κάμει; Ἢ διοικήσεις εἶναι πρόνοια, ἂν δὲν προειδεῖς, ἂν δὲν προνοήσεις, θεωρεῖς εἰς τὴν κρίσιμην ὥραν ἀδελφὴν σου τὴν ἀδυναμίαν μὲ ὅλους τῆς τοὺς κινδύνους. Παντέχεις εἰς τὴν φιλικὴν ἐνέργειαν τῶν ξένων; Ἀλλ' ἡ εὐεργεσία ξένου δυνατοῦ εἶναι πρόδρομος ψυχομαχητοῦ εἰς τὸν ἀδύνατον.

Παρηγορηθῆτε, ἡ ζωὴ θὰ ἐβγεῖ ἀπὸ τὰ ἐρείπια τὸ φῶς ἀπὸ τὰ σκοτάδια τοῦ ἔτους 1847· μία νέα ἐξουσία παίρνει ζωὴν, κινεῖται μὲ τὰς γνωστὰς ἐξουσίας τῆς ἐπικρατείας, ἡ φωτισμένη γνώμη τῶν Ἑλλήνων. Ὡς ὁ ἀγχαλματοποιὸς δουλεύει τὸ μάρμαρον καὶ ἀνασταίνει θεοὺς ἢ ἥρωας, ξανχυαλωτίζει τὴν εἰκόνα κρυμμένη εἰς τὸ σκληρὸ λιθάρι, ὁμοίως καὶ ἡ συνείδησις προδευτικοῦ ἔθνους μορφώνει τὴν κοινὴν γνώμην. Τὰ βάσανα, ἡ ἀπελπισία τῶν ζώντων γίνονται σφυρὶ ποῦ μορφώνουν τὸ ἄγαλμα, φέγγει τέλος εἰς ὅλην του τὴν λαμπρότητα, ἐπειδὴ οἱ πόνοι τῆς καρδίας εἶναι ἄριστος τεχνίτης.

Θέλω νὰ φανερώσω ποῦ νομίζω ὅτι ἐπρόσχρυσσε πᾶσα κυβέρνησις Ἑλληνική, καὶ, ἂν ὁ Θεὸς ἐλεηθεῖ ἀθῶαν προαίρεσιν, ἐλπίζω εἰς τὴν δυνάμιν μου, νὰ εἰπῶ τὴν θεραπείαν δειῶν πολλῶν τῆς κοινωνίας μας.

Ἀνακεφαλαιώνω εἰς ἓνα τὸ ἁμάρτημα τῶν κυβερνήσεων· ἁμάρτησαν ἐναντίον τῆς φύσεως, τῆς οὐσίας τῶν πραγμάτων. Δὲν ἀποκλείω καὶ τὸ ἔθνος, ἐνοχο συχνὰ τοῦ αὐτοῦ ἁμαρτήματος. Τὸ φιλήκουσιν πρὸ καιροῦ τοῦ ἀκροατηρίου μου ἐμπνέει θάρρος εἰς τὴν ὁμιλίαν μου· τί λέγω θάρρος, ὁ νοῦς μου παίρνει ἄερα, τὸ πανί μου ταξιδεύει μὲ εὐδιδὸν ἄνεμον εἰς τὸ πέλαγος τῆς πατρίδος.

Ἀρχίζω ἀπὸ τὸ ἀφυσικώτερον τῶν ἁμαρτημάτων· ἀφύσικον εἶναι νὰ μὴν ἀγαπᾶσθε ἀμοιβαίως, πᾶσα ἔχθρα, πᾶς φόνος ἄδικος μεταξὺ ἀνθρώπων, ἀλλὰ πρὸ πάντων μεταξὺ ὁμογενῶν ἢ συμπολιτῶν, ἐνθυμίζει τὴν ἀδελφοκτονίαν τοῦ Κάιν καὶ Ἀβελ. Περίφημο ὑμνολογεῖται εἰς τὸν κόσμον τὸ κάλλος τοῦ προσώπου τῶν κορασίων, καὶ τῶν ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος· αὐτὴν τὴν ὡραιότητα ἐγὼ δὲν τὴν βλέπω σήμερον. Νομίζετε τάχα, ὅτι ὁ Κάιν, τὸ πρωτόπλαστον τέκνον τοῦ πρωτοπλάστου ἀνδρός, ἐφύλαξε τὴν ὡραιότητά του εἰς τὴν ὥραν ποῦ ἐφόνευε τὸν ἀδελφόν του; Δὲν τὸ φαντάζεσθε βέβαια! Τὰ πέλαγα τοῦ Ὠκεανοῦ δὲν λούουν τὴν βαφὴν τοῦ αἵματος τῆς φόνισσας χειρὸς τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ ἡ κακία τῆς ψυχῆς ἀσχημαίνει διὰ παντὸς τὰ πιθέματα τοῦ προσώπου.

Ὅμιλῶ εἰς ἀμφιθέατρον εἰρήνης, εἰς τύπον ὅπου πρέπει νὰ εἶναι μετρημένα τὰ λόγια μου, πλὴν ἂν εἶχα καρδίαν νὰ πατήσω τὸ βῆμα ὅπου ὁμίλησεν ὁ Δημοσθένης, καὶ ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, θὰ σᾶς ἔδειχνα τὴν κορυφὴν τοῦ Φιλοπάππου ἕως τὰ ριζώματα νὰ τρέχει αἷμα ἐμφύλιον Ἑλληνικό, ἂν τὸ ἀνέκραζα ἀπὸ τὰ διάφορα μέρη τῆς γῆς, ποῦ τὸ ἔπαιε, καὶ ὄχι παλαιῖνά, ἀλλὰ τώρα χυμένον, ἀφοῦ οἱ βασιλεῖς, τὰ ἔθνη καὶ ὁ ἔχθρὸς ἀνεγνώρισαν τὴν αὐτονομίαν σας. Δὲν εἶναι κίνδυνος νὰ πατήσω τὸ ἔδαφος τῶν ρητόρων διότι προτιμῶ νὰ χορεύω τὴν μπόλνικ.

Δὲν εἶναι φυσικὸ κύριοι, ἡ κυβέρνησις τῶν Ἑλλήνων εἰς τόσο διάστημα καιροῦ εἰρήνης νὰ μὴν ἀποζημιώσῃ τεκτικὰ καὶ ἐννόμως τὰς θυσίας τῶν Ἑλλήνων. Ἔδωσαν αἷμα, ἔδωσαν καρὰ· βια, ἔδωσαν χρήματα εἰς τὸν ἀγῶνα, διατὶ δὲν ἐξοφλεῖ τὸ ἔθνος τὸ χρέος του; Ἐλεύθερον τὸ σκᾶφος τοῦ κράτους ἀπὸ τὴν δυσχερέσειαν τοῦ πληρώματός του, θὰ ἐγίνετο ἐλαφρότερον νὰ ταξιδεύει εἰς τὰ πελάγη τῆς ποντοπορίας του. Δὲν ἐπελείωσε ὁ ἀγῶνας τοῦ ἔθνους· ἔθνος ποῦ θέλει νὰ ζήσει διὰ παντὸς ἀγωνίζεται, μόνον ἄλλαξε ἐποψὶν ὁ ἀγῶνας. Ἐνικήσατε τὸν Δράμαλη, ἐπυλεμήσατε

τὸν Κιουτάγια, τώρα ἄλλοῦ εἶναι ὁ πόλεμος, ὁ ἐχθρὸς εἶναι οἱ ἀναρμόδιοι ὁργανισμοί. Παύσατε τὰς ἀπαιτήσεις τῶν ἀγωνιστῶν, ποὺ κατήντησαν πηγὴ ἀέναντος παραχΐς, καὶ στρέψετε τὴν προσοχὴν σας εἰς τὸ νέον ἐχθρόν.

Εἶναι ἀφύσικο, κύριοι, ἓνα πλοῖο μὲ σιτάρι νὰ ἔρχεται φτηνότερα ἀπὸ τὸ Ταϊγάνι. παρὰ δέκα μουλάρια φορτωμένα ἀπὸ τὸν Μαραθώνα. Ἀνάξιοι νὰ ἔχετε καὶ ἐμπόριο καὶ πλοῦτη, καὶ ὑπηκόους καὶ συμμάχους, καὶ Βουλὴν καὶ Σύνταγμα, ἀφοῦ ἓναν δρόμον δὲν σπρώσατε ἀπὸ τὸ Μαραθώνα εἰς τὴν πρωτεύουσιν. Κακὸ σὰς φαίνεται, ἀφορμῆς τοῦ καλοῦ δρόμου, νὰ ἐπισκέπτεσθε καὶ μίαν φορὰν τὴν ἐβδομάδα τὴν πεδιάδα τοῦ Μαραθῶνος ; Θὰ ἀκούσετε ἁρμονίαν ἀπὸ χεῖλη πολεμιστῶν ἀνδρῶν, τὴν ὁποίαν δὲν ἰσοδυναμεῖ ὁ Κυριζκίσιος τῆς μουσικῆς περίπατος τῶν Πατησιῶν.

Εἶναι ἀφύσικο, κύριοι, νὰ μὴν θέλετε νὰ βλέπετε τὸν Θεὸν μὲ τὰ μάτια σας, ἀλλὰ νὰ θέλετε νὰ δανείζεσθε τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν Βυζαντινῶν ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι ἐνῶ ὁ Σουλτάνος ἐκρέμιζε τὰ τεῖχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως, αὐτοὶ ἐχάνοντο εἰς ἀφηρημένα ζητήματα, εἰς ψαλμωδίας παρακλήσεων. Ἦτον πιασμένοι ἀπὸ τὰ μαλλιά ἀναμεταξύ τους, ἂν τὸ φῶς τοῦ Θαβώρ εἶναι πλαστὸν ἢ ἄπλαστον, καὶ ἀπὸ τὸ βαθύ σκοτάδι ποὺ νυχτώνει τὸν νοῦν τους δὲν βλέπουν ὅτι πρώτη θεάρεστος παράκλησις, φῶς Θεοῦ ἀληθινόν, εἶναι μὲ τὰ ἄρματα εἰς τὸ χέρι νὰ προστατεύεις ἀπὸ ἔγριον ἐχθρόν τοὺς τάφους τῶν προγόνων, τὰ τέκνα, τὴν σύζυγον, τὸ καλὺβι σου, τὴν ἐκκλησίαν σου !

Εἶναι ἀντάρτης Θεοῦ ὅποιος θέλει νὰ ἀναστήσει τὴν τάξιν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν Θεὸς ἀληθινὸς τοῦ καιροῦ ἀποκύλισε εἰς τὸ ἔθνος· ξυπνήσατε εἰς τὸ νέον φῶς τῆς ζωῆς καὶ ἰδεῖτε· πέρυσι εἰς τὸ βῆμα τῆς Βουλῆς ἓνας βουλευτῆς ὁ Α.Κ. μοῦ ἐφάνη τοῦ νέου φωτὸς δοτήρας ἄριστος.

Εἶναι ἀφύσικο, ἀφυσικότατο, κύριοι ἀκροαταί, νὰ μὴν ἔχρμε νυχτοήμερο κείμενο μελέτης τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων, διατὶ εἰς ὅσα βλέπω βιβλία νὰ τυπώνουν σήμερον νέοι καὶ γέροντες, δὲν βλέπω ἔχνος χάριτος Ἑλληνικῆς. Προχθὲς ἐδιάβασα εἰς βιβλίον περιηγητοῦ, ὅτι ἓνας πασσᾶς διέταξε ἓναν Ἀρμένη νὰ τοῦ μεταφράσει «Τὸ Πνεῦμα τῶν νόμων» τοῦ σοφοῦ Μοντεσκιῦ. Τρέμω μὴν ἐλθεῖ εἰς τὸν νοῦν ἀξιοτίμου ἀνδρὸς Ὁσμανλίδου νὰ μεταφράσει τὸν Ὅμηρον... ἐχάθημεν, ἢ δόξα τοῦ νοῦς περνᾷ εἰς τοὺς ἀλλοφύλους ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν μας. Τὰ τραγούδια τοῦ τυφλοῦ τῆς Ἀσίας ψαλλόμενα εἰς τὰ Παναθήναια, σύνυπνα τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, διδασκόμενα ἀπὸ τὸν Λυκοῦργον εἰς τοὺς νέους τῆς Σπάρτης, ὕψωσαν τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα εἰς τὸ γνωστὸν σας ὕψος σοφίας καὶ ἡρωϊσμοῦ.

Τὸ πλουτοφόρο ἀσάχιν παντὸς καλοῦ κοινωνικοῦ σώζεται εἰς τὴν Ἰλιάδα. Προστάτρια τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἡ Ἥρα, ἡ Θεὰ τῶν νομίμων γάμων καὶ τῆς γεννήσεως τῶν ἀνθρώπων, εἶναι ὁ Ποσειδῶν, ὁ κύριος τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ ἐμπορίου, ἡ Ἀθηνᾶ, ἡ Θεὰ τῆς σοφίας, τῆς φιλεργίας καὶ τῶν δικαίων πολέμων· ἀπέναντι προστατεύουν τὸ λογγίσιο γένος τῶν Τρωαδιτῶν ἡ Ἀφροδίτη, ἡ Θεὰ τῶν ἀσέμνων ἐρώτων, καὶ ὁ Ἄρης, ὁ θεὸς τῆς τυφλῆς αἱματοχυσίας τῶν ζώντων.

Τί νὰ σᾶς εἰπῶ καὶ διὰ τὸ ἀφύσικο σύστημα ποὺ ἀρπάζει τὸ χλωρὸν σκῆπτρον τῆς γλώσσης ἀπὸ τὸν λαὸν καὶ τὸ ἀντικατασταίνει μὲ ἄλλο καὶ μαραχμένο ; Βουλευταί, Πληρεξούσιοι τῆς Ἑλλάδος ! Εἴσθε ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ, διατὶ δὲν ὁμιλεῖτε, δὲν γράφετε τὴν γλῶσσαν του ; Δὲν ἀντιπροσωπεύετε τὰ λεξικά, κοιμητήρια τῶν θαμμένων γλωσσῶν ! Ζῆτε τῇ ἀληθείᾳ καὶ δὲν ζῆτε, βλέπετε καὶ δὲν βλέπετε, πλησίον τῆς σοφίας σας ἀκμάζει δένδρον μωρίας θανατερῆς. Ὑστερεῖται τοιοῦτοτρόπως τὸ ἔθνος ἀπὸ τὴν ταχεῖαν διάδοσιν τῶν γνώσεων, καὶ ἀπὸ τὴν ταχεῖαν μεταρρυθμισιν τῆς κοινωνίας εἰς τὸ καλόν. Τὸ ἀτμόπλοιο πρὶν γληγορότερα ἀπὸ τὴν Οὐρκα τὴν Ὀλλανδικήν, πλοῖον βραδυκίνητον καὶ ἄχαρον εἰς τὴν ὁρᾶσιν.

Εἶναι ἀφύσικο, κύριοι, τρεῖς, δέκα φορές τὸν μήνα νὰ σχίζουν τὰ πελάγη σας ἀτμόπλοια τῆς Εὐρώπης καὶ νὰ τρυγοῦν τὴν κατάστασίν σας. Κοιμᾶσθε ἢ εἴσθε ἐξυπνοί ; Δὲν ἔχετε καὶ ἐσεῖς δόναμιν νὰ ρίξετε εἰς τὸν γιᾶλὸν ἀτμόπλοια τῆς σημαίας σας ;

Εἴπαμεν ἡ σημαία τοῦ Βασιλείου πρέπει νὰ κυριαρχεῖ εἰς τὸ Μεσόγειον, ἀλλὰ σωστὰ σωστὰ οὔτε τὸν Κερνθιακὸ κόλπον κυριαρχεῖτε. Ποίαν σημαίαν βλέπουν ἀνοικτὴν τὰ ἀκροθαλάσσια, καὶ οἱ κάτοικοι δύο καὶ τρεῖς φορές τὸν μήνα ; Ὅχι βέβαια τὴν ἐδικήν σας, ἀλλὰ τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ἀουστρίας. Ὁ κόσμος ὑπολήπτεται ἐκεῖνο ποὺ βλέπει, πράγμα ποὺ δὲν φαίνεται δὲν ἔχει οὔτε ὑπόληψιν, οὔτε ζωὴν. Νησιὰ τοῦ Αἰγαίου ἔμαθον τρεῖς μῆνες ἔπειτα τὸ συμβάν τῆς τρίτης Σεπτεμβρίου. Κανένα μέρος ὅμως τῆς Ἑλλάδος, ὅσα μικρά, δὲν πρέπει νὰ καταφρονεῖται, διότι ἡ μικρὰ Σίφνος ἔστειλε εἰς τὰς Βουλὰς δύο ἀξιοτίμους ἀνδρας, Γερουσιαστὴν καὶ Βουλευτὴν.

Εἶναι ἀφύσικον, κύριοι, ἀφοῦ εὐτυχήσατε νὰ λάβετε τὸν λογικότερον καὶ τὸν ἐνδοξότερον τῶν κυβερνήσεων τύπον, νὰ μὴν συμμορφώνασθε μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ· εὐαγγελικῆ καλοήθειας, καὶ ἐπιστημονικὸν νοῦν θέλει τὸ Σύνταγμα· ἡ ἰσότης τὸ ἐγέννησε, ἡ ἐπιστήμη τὸ ἐνισχύσει. Ἐν λείψουν αὐτὰ κτίσεις εἰς τὰ χεῖλη γλιστεροῦ ποταμοῦ, καὶ ἡ ἐλευθερία θὰ δεθεῖ ἀπὸ τὰς ἀλύτους τῆς δουλοσύνης.

Δὲν θὰ σᾶς ἔλεγα, κύριοι, λόγον ὑπερήφανον ποὺ μέλλει νὰ σᾶς εἰπῶ, ἂν δὲν ἔβλεπα πολὺ ταπεινωμένην σήμερον τὴν ψυχὴν τὴν Ἑλληνικὴν. Ἀπὸ ὅλους τοὺς ζῶντας τῶν ἄλλων ἐθνῶν τὸ ἔθνος μας εἶναι τὸ ἐνδοξότερον τώρα· διατί; Ποιὸ ἀπὸ τὰ ἔθνη σήμερον ἔχει πλοῖα καὶ σοφίαν, ποιὸ ἔχει στρατεύματα, ἢ ὑπηκόους πολλοὺς, ἢ ἀνδρείαν.—Ἄλλ' ἡμεῖς παρυσταίνομεν ἀξίαν ἀνωτέραν τῶν πλοίων καὶ τῶν στρατευμάτων· τὰ σύγχρονα μεγάλα ἔθνη ἐγεννήθησαν, καὶ εἶναι ἐλεύθερα, ἡμεῖς μὴ γεννημένοι ἐλεύθεροι ἐξαχιχμαλωτίσαμεν ἀπὸ τὴν δουλείαν καὶ πίστιν, καὶ πατρίδα, καὶ ἐλευθερίαν, καὶ, δικαίῳ τῷ λόγῳ, εἰς ἐκεῖνο τὸ ἔθνος ταιριάζουν τὰ ἀριστεῖα τῆς ἀγιοσύνης καὶ τοῦ ἡρωϊσμοῦ, ποὺ δὲν ἤρε προγονικὸ τὸ καλὸ ποὺ χαίρεται, ἀλλὰ τὸ ἀπόκτησε μὲ ἴδρωτα καὶ μὲ κινδύνους.

Τί θεραπεύει, δύνασθε νὰ μὲ εἰπῆτε τώρα, τί θεραπεύει τὰ δεινὰ τῆς πατρίδος; Ἡ τέχνη, ἢ καλὴ τέχνη. Καὶ ἐκεῖνη εἶναι καλὴ τέχνη, ποὺ στηρίζεται εἰς τὴν φύσιν. Ἀκούσατε τὸν σοφὸν Ἰπποκράτην, «φύσιος γὰρ ἀντιπραπτοῦσης κενεὰ πάντα, φύσιος ἐς τὸ ἀριστον ὁδηγεούσης διδασκαλίη τέχνης γίνεσθαι». Ἡ φύσις γίνεσθαι διδασκαλία τῆς τέχνης, ἀγνοῶ ἂν τι σοφώτερον εἶπαν ἄλλοι σοφοὶ τῆς γῆς.

Ἀποστολὴ λοιπὸν, καθήκον τῆς τέχνης εἰς τὴν Ἑλλάδα, πρέπει νὰ εἶναι νὰ βάλει εἰς κίνησιν, νὰ σύρει εἰς τὸ καλλίτερον τὰ ἀγαθὰ κεφάλαια τῆς φύσεως. Ποῖα εἶναι τὰ χαρίσματα τῆς φύσεως εἰς τὴν πατρίδα μας; Τὰ τρία στοιχεῖα εἰς τὰ ὅποια ζοῦμεν, γῆ, οὐρανὸς καὶ θάλασσα εἶναι ὑπέρμετρα φιλικὰ πρὸς ἡμᾶς· τὸ γνωρίζετε ὅσοι ἐζήσατε εἰς ἄλλο κλίμα γῆς, καὶ εἶδατε τὴν φύσιν ὅχι μητέρα γλυκεῖα, ἀλλὰ μητρικὴν σκληρὴν· ἡ γῆ καὶ ἡ θάλασσα εἶναι πηγὴ εὐεργεσίας πρὸς τοὺς ὀνητούς· ὁ Πλάστης λοιπὸν μᾶς ἔστησεν εἰς πεδῖον μάχης ἀρμόδιο νὰ θερίσωμεν χαρὰν καὶ νίκην. Ἡ κίνησις τοῦ καιροῦ μᾶς ἤφερε καὶ ἄλλα ἀγαθὰ, καὶ τὰ λέγω φυσικὰ ἀγαθὰ, διότι τὰ ἠύραμεν, ὥς εὐρίσκει τινὰς τὰ ὑποστατικὰ τῶν γονέων τοῦ· ἐκληρονομήσαμεν τὴν ἐπιστήμην καὶ τὸ κάλλος τῆς τέχνης τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, τὴν σοφίαν τοῦ Αἰσχύλου ἀπὸ τοῦ Ρωμαίου, καὶ ἀμίαντην ὀρησκείαν ἀπὸ τὰ Ἱερουσόλυμα· τί ἄλλο ἀκόμη; ὄψιμοι υἱοὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς φυλῆς καρπούμεθα τὰς προόδους τῶν πρωτοτόκων ἀδελφῶν μας. Τὸ τετράγωνον τοῦ Μεγάλου Φρειδερίκου καὶ τοῦ Ναπολέοντος εἶναι καλλίτερον ἀπὸ τὴν φάλαγγα τὴν Μακεδονικὴν καὶ ἀπὸ τὸν λεγεῶνα τῆς Ρώμης· τὸ ἀτμοκίνητον τῆς Ἀμερικῆς προπερνᾷ τὴν Ἑλληνικὴν τριήρη καὶ τὰ λατινάδικα τοῦ Αἰγίου.

Θέλω νὰ εἰπῶ ἓνα ἄλλο μέγαλον ἔπαινον τῆς Ἑλλάδος, μὴ πρὸς καύχημα, ἀλλὰ διὰ νὰ θερμανθεῖ ἡ ψυχὴ μας περισσότερον εἰς τὸ καλόν, νὰ καρδιοκτυποῦν τὰ στήθη μας ἐκαστὸ κτυπιὲς σπὸ λεπτὸ ἀπὸ ἔρωτα τοῦ ἐθνικοῦ μεγαλείου.

Ὁ ἔπαινος τῆς Ἑλλάδος εἶναι ὅτι, ὥς φαίνεται, πώποτε εἰς ἄλλο μέρος δὲν ἐχύθη τόσον ὁ Θεὸς ὅσον εἰς τὴν πατρίδα τῶν Ἑλλήνων. Τί δηλοῦν, κύριοι, οἱ ἔξοχοι νόες, τὰ τόσα παραδείγματα ἀφοσιώσεως, ἀρχαῖα καὶ νέα, διὰ τὸ καλόν, εἰμὴ ὅτι ὁ Θεὸς χαρίζεται εἰς τὴν φυλὴν σας; Ἄνευ θείας χάριτος τάχα ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐφώτισαν καὶ φωτίζουν τὴν οἰκουμένην; Δὲν εἶναι ὁ νοῦς, ἡ ἀρετὴ, ἀκτίνες, προσόντα τοῦ Ὑψίστου;

Ἄς δειχθῶμεν εὐγνώμονες, καλλιεργοῦντες τὴν ἰδέαν τοῦ Ὑψίστου, διότι ὀκνεύοντες καὶ εἰς αὐτὸ τὸ φυσικὸ ἀγαθόν, τὸ χάνομεν, ὅπως ἀφήσαμεν νὰ χερσεύσει ἡ γῆ μας, καὶ ἡ Ἑλλὰς νὰ γίνῃ κοιμητήριον ζώντων· τόσον σπάνιος ἔγινεν ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν ἄλλοτε πολύτεκνον Ἑλλάδα! Δὲν εἶναι ἡ μοῖρα ποὺ διοικεῖ τὴν πλάσιν, ἀλλ' ὁ Θεὸς καὶ ἡ ἐλευθερία, τὸ δραστήριον τοῦ ἀνθρώπου. Ἄς ἐξαλείψωμεν τὴν πλάνην φωνὴν ἀπὸ τὰ λεξικά καὶ ἀπὸ τὴν καρδίαν μας.

Ἀκροασθῆτε διήγημα ἀρχαῖον καὶ προσέξατε εἰς τὴν ἐφαρμογὴν ποὺ θὰ κάμω. Ἦτον, γράφει ὁ Ἡρόδοτος, μία ἱέρισα εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ἀργεῶς, καὶ ἦτον ἡ ἐορτὴ τῆς θεᾶς τῆς Ἥρας· ὠκνευαν τὰ βόδια νὰ ἔλθουν ἀπὸ τὰ χωράφια διὰ νὰ ζευχθοῦν εἰς τὸ ὄχημα τῆς ἱέρισσας, καὶ ἡ ἑρὰ τῆς τελετῆς ἐπλησίαζε· εἶχε δύο υἱοὺς αὐτῇ, καὶ ἐπειδὴ ὠκνευαν τὰ βόδια νὰ ἔλθουν, ἐξεύχθησαν οἱ δύο νέοι εἰς τὸ ὄχημα τῆς μητρὸς των καὶ τὴν ἐπῆγαν εἰς τὸν ναόν. Οἱ Ἀργεῖες, τὰ περίχωρα ὅλα, συγχαίροντο τὴν ἱέρισσαν διὰ τὰ καλὰ τέκνα ποὺ ἐγέννησε. Ἡ μήτηρ ὡς εὐαίσθητη

έδεήθη τοὺς θεοὺς νὰ δώσουν εἰς τὰ τέκνα τῆς τὸ καλὺταρον ἀγαθὸν ποῦ αὐτοὶ ὡς θεοὶ γνωρίζουν. Μάθετε τί ἀκολούθησε : Ἐπασαν τὴν νύκτα νὰ κοιμηθοῦν οἱ δύο νέοι καὶ δὲν ἐξύπνησαν πλέον· ἀπέθαναν εἰς τὸν ὕπνον τους. Ἐξεύρετε ποῖο εἶναι τὸ πνεῦμα τῆς ἀποφάσεως τοῦ Θεοῦ ; Οἱ θεοὶ ἐπῆραν τὴν ψυχὴν τους εἰς τὰ Ἠλύσια πεδία, καὶ πρὸς τοῦτοις ἔκαμαν καὶ ἀθάνατα εἰς τὸν κόσμον τὰ δύο τέκνα τῆς ἱέρισσας, διότι, ἂν δὲν ἦτο ἀθάνατο τὸ ὄνομά τους, δὲν θὰ τὰ ἐμνημονεύαμεν ἡμεῖς τώρα, ἔπειτα ἀπὸ αἰῶνας καὶ αἰῶνας. Ἦ ἱέρισα, κύριοι, εἶναι ἡ Ἑλλάς, καὶ ἡμεῖς εἴμεθα τὰ τέκνα τῆς. Ἄς ζευχθῶμεν λοιπὸν εἰς τὸ ἀμάξι τῆς καὶ ἠξεύρετε ποῦ θὰ τὴν πᾶμεν ; Ἀφοῦ τὴν δοξάσωμεν εἰς τὸν κόσμον, θὰ τῆς ἀνυψώσωμεν τὰς πύλας τοῦ Παραδείσου. Ἑλλάς εἶναι οἱ Ἕλληες.

Ὁ Θεὸς ἔδωκε εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος τὴν γνῶσιν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ· ἄφησε τάχα χωρὶς κύρος τὸν νόμον του ; Δὲν ἠθέλησε ἢ δὲν ἠξευρε ; Τὸ κύρος τοῦ νόμου του εἶναι ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς. Ὅταν ὁμοιάζει ὅτι ἀποθνήσκουμε ἀναστενόμεθα καὶ μᾶς περιμένει κρίσις καὶ ἀνταπόδοσις τῶν ἐναρέτων ἢ τῶν κακῶν πράξεων, ἂν ἐστήσαμεν εἰς τὰς χεῖρας τῆς πατρίδος μας τὸ χρυσὸν σκῆπτρον τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς δυνάμεως, ἢ ἂν ἐθελώσαμεν τὸ καλόν.

Τελειῶνω δίδοντας τὸν ὅρισμὸν τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης. Πρέπει ἡ τέχνη μας νὰ οἰκοδομήσῃ κτίριον, τοῦ ὁποίου οἱ ρίζες βαθεῖα νὰ στηρίζονται εἰς τὴν φύσιν, καὶ ἡ σκεπὴ του, ἡ καρυφὴ του, νὰ φθάνῃ ἕως εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ὑψίστου.

22. «ΓΗΜΩΡΙΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΟΙΑ» *

(ΔΙΗΓΗΜΑ 1847)

Μήνυμα τῆς νυκτὸς ἐφάνη ὁ ἀποσπερίτης, καὶ τρεῖς εὐμορφα παλληκάρια ἐκάθονταν εἰς τὴν ποδιά ἑνὸς βουνοῦ· ὁ τόπος ὁλόγυρα εὐώδιαζε ἀπὸ κισριὰς καὶ λεμονιάθη. Οἱ τρεῖς σύντροφοι καὶ ὠραῖοι ἦτον καὶ εἰς τὰ φορέματά τους ἔφεγγε μάλαμα καὶ ἀσήμι· ὥστε καλένα ἀπὸ τὰ πολυτιμότερα χαρίσματα τῆς γῆς δὲν τοὺς ἔλειπε, εὐμορφιὰ καὶ πλοῦτη, πλὴν εἰς τὸ πρόσωπο τοῦ καθενός, καὶ μάλιστα τῶν δύο, ἦτον χαραγμμένη βαθειὰ λύπη· ὁμοιάζε σὰ νὰ εἶχαν χάσει ἀδελφὸ ἢ γονεῖς καὶ νὰ εἶχαν παρασταθεῖ τότε εἰς τὴ θανάτῃ τους. Οἱ λυπημένοι καὶ ὠραῖοι νέοι ἦτον τρεῖς ἄγγελοι· ξεπεσμένοι· δὲν ἦτον ἀπὸ ἐκείνους ποῦ εἶχαν πολεμήσει τὸν Μεγαλοδύναμο εἰς τὴν περιβόητο ἀνταρσία τοῦ Ἐωσφόρου, ἀλλ' ἦσαν ἄγγελοι ποῦ εἶχαν πέσει εἰς ἀνθρώπινες ἀδυναμίες· εἰς ἐκείνην τὴν τερπνὴ βραδινὴ ὁρέχθησαν ὁ ἕνας τοῦ ἄλλου νὰ διηγηθοῦν τὴν ἱστορίαν τους, πῶς πρόδωσαν τὰ χρέη τους, πῶς τιμωροῦνται· ξεθύμασμα λύπης εἰς τὰς πονεμένες καρδιὰς εἶναι ἡ ὁμιλία καὶ ὁ ἀναστεναγμός· ὁ πρῶτος ποῦ ἔτυχε νὰ ὁμιλήσῃ ἄρχισε τὴν διήγησίν του λέγοντας :

- Μίαν αὐγὴν ἐστάλθηκα ἀπὸ τὸν οὐρανὸν εἰς τὴν γῆν καὶ ἐπερνοῦσα ἀπὸ τὴν εὐμορφὴν Ἀσίαν καὶ εἶδα ποταμὸν καθαρότατον καὶ εἰς τὸν ποταμὸν εἶδα μίαν νέαν νὰ λούεται, τὴν ὠραιότερη, ὥς μ' ἐφάνη, τῶν γυναικῶν ἑλῆς τῆς πλάσεως· μὲ ἀπορίαν τὴν κοιτάζω καὶ ἔπαιζε μὲ τὸ νερό, καὶ τὰ μάτια τῆς ἐφώτιζαν τὸ ποτάμι· κινῶ τὰ περὰ μου πρὸς αὐτὴν καὶ ἐκείνη ἐταράχθη φεβερὰ εἰς τὸ κυμάτισμα τῶν πτερῶν μου καὶ ἔφευγεν εἰς τὴν στεριάν· ἀλλὰ καθὼς ἐστίκνυσε τοὺς ὀφθαλμούς της καὶ μὲ εἶδε, ἔμεινεν ὥς ἀπολιθωμένη· τὴν ἐλυπήθηκα καὶ μὲ τὰ περὰ μου ἐκάλυψα τοὺς ὀφθαλμούς μου, ποῦ ἐγένοντο περίσσια φλογεροὶ καὶ διὰ τοὺς δύο μας· φεύγει ἡ νέα εἰς τὰ δένδρα, λευκὴ ὥς τὰ χιόνια τοῦ βουνοῦ, ροδοκόκκινη ὥς τὸ τριαντάφυλλον· ἀπὸ τότε μέρα καὶ νύκτα περνοδιαβαίνω ἀπὸ τὴν παραποταμιὰ, ἀπὸ τὰ δένδρα τοῦ εὐμορφοῦ τόπου, ἀλησιμονώνοντας τὸν οὐρανόν, ἀλησιμονώνοντας τὰ χρέη μου. Ἄλλο δὲν ἐνθυμοῦμαι εἰμὴ τὴν νέαν, τὴν ὁποίαν εἶδα νὰ λούεται εἰς τὰ καθαρότατα νερά· ὀλίγος καιρὸς ἀπέρα καὶ μαζί της κάθομαι, μαζί μ' αὐτὴν συντυχαίνω· τὸ χάρμα, τὰ μεσημέρια, τὰ βασιλεύματα τοῦ ἡλίου, δὲν μ' ἐβάρυναν ποτὲ πλησίον τῆς γλυκειᾶς τῆς φωνῆς· εἰς τὴν ὠραιότητα τῶν ματιῶν της τύσῃ χαρὰν ἐχαίρουμαι, ὅσῃν ποτὲ δὲν ἐχάρηκα εἰς τὸν παράδεισον· ὁ κόσμος ἐχωρίσθη εἰς δύο δι' ἐμέ· τὸ ἕνα μέρος ἦτον ὁ

* Περιέχεται στὸ τεῦχος «Ἀπλὴ Γλώσσα» Σύλλογὴ ποιημάτων καὶ διηγήσεων», 5.π.

τόπος ὁ καλός, ὁ εὐωδιασμένος, ὅπου ἦτον ἡ Αἴα· τὸ ἄλλο μέρος ἦτον ἄπασα ἡ οἰκουμένη, ἔρημη τῆς παρουσίας τῆς Παρθένου.

Τὴν ἀγαποῦσα πολὺ πολὺ καὶ διὰ τὴν ἀνταποδώσει ἡ νέα ἔρωτα εἰς τὸν ἔρωτα, ἤθελα τσακίσει καὶ ρίξει τὰ πτερὰ μου εἰς τὴν φωτιάν· ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἀμόλυντη ἦτον καθαρὴ σὰν τοὺς κρίνους, ἀμίαντη ὡς ἡ ἀγιοσύνη· με ἀγαποῦσε ὅμοιως καὶ αὐτὴ, ἀλλ' ἔχει με ἀγάπην τοῦ κόσμου, ἀλλὰ με Θεῖον ἔρωτα· ἀγαποῦσε εἰς ἐμὲ τὴν ἀγγελικότητα, ἐθαύμαζε τὸν πολίτην τοῦ οὐρανοῦ, ἐμακάριζε τὸν ὑπηρέτην τοῦ Ὑψίστου.

Ἐνὰ δεῖλι, εἰς τὸ βασίλευμα τοῦ ἡλίου, ἐγὼ καὶ ἐκείνη ἀγναντεύαμε τὸ ἄστρο ποῦ ἦτον εἰς τὸ βασίλευμα, καὶ ἡ νέα, ἡ ὡραιότατη νέα, ἔλεγε: «Ἀχ! νὰ ἦτον τῆς τύχης μου νὰ λημεριάζω εἰς τὸ ἄστρο τὸ καθαρὸ, νὰ χαίρομαι, τὸ φῶς του, νὰ καίω θυμιάματα πρὸς τὸν Ὑψίστον με τὸ ἴδιον τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, νὰ δοξολογῶ αἰωνίως τὸ ὄνομά του». Ἐτέτοια ἦτον ἡ καρδιά τῆς νέας, ἀθώα κορασιά, ἔσον ἦτον ὡραία. Πιὺς ἤθελε τὴν ἰδεῖ, ὅταν κατὰ πρώτην φορὰ τῆς ἐξέορτα τὸν πόθον τοῦ ἔρωτος! Δὲν ἐθύμωσε, ἀλλὰ βαρεῖα λύπη τὴν ἐπλάκωσε· δὲν ἐκλαυσε διὰτὶ πίκρα ἀθανάτη τῆς εἶχε ποτίσει τὰ σπλάχνα καὶ ἡ πίκρα ἡ πολλὴ στερεῖ τὰ δάκρυα· τῆς φάνη ὡς χαλασμός κόσμου τὸ ἀγγελικὸν πλάσμα, ὅπου ἔβλεπε ὀμπρὸς τῆς νὰ βυθισθεῖ τόσο εἰς τὴν ἐντροπὴν καὶ εἰς τὴν ἀμαρτίαν.

Φθάνει ἡ ἡμέρα τοῦ μισευμοῦ μου ἀπὸ τὴν γῆν καὶ δοκιμάζω νὰ ἀπλώσω τὰ πτερὰ μου πρὸς τὸν οὐρανόν· δοκιμάζω νὰ ξεφωνήσω τὰ θεῖα λόγια βοήθητικά τοῦ ταξιδίου τῶν ἀθανάτων καὶ ὅπου ἀκούοντάς τα οἱ οὐράνιοι φυλάκτορες μᾶς ἀνοίγουν εὐθὺς τὰς θύρας τοῦ Παραδείσου, πλὴν λαλιὰ δὲν ἔβγαине ἀπὸ τὰ χεῖλη μου καὶ τὰ πτερὰ μου ἐτσακίζονταν εἰς τὴν ράχην μου· με ἐκρατοῦσεν αἰχμαλώτον εἰς τὴν γῆν τῆς Ἀσίας ὁ πόθος νὰ λάβω συναναστροφὴν ἔρωτος με ὕμνητὴν ὡραιότητα.

Πανήγυρις ἦτον ἐκείνη τὴν ἡμέρα εἰς τὴν πατρίδα τῆς Αἴας καὶ οἱ κορασιὲς ἐχόρευαν εἰς τὰ λειβάδια, εἰς τὰ ἀλώνια, εἰς τοὺς κήπους, πολυάριθμοι κορασιές, ὅσα εἶναι τὰ ἄνθη τῆς ἀνοιξέως· μαζί με αὐτὲς ἐχόρευε πρώτη εἰς τὴν εὐμορφιά, πρώτη εἰς τὴν χάριν τοῦ χοροῦ καὶ ἡ ἐρωμένη μου· ἀλλὰ, τὸ ὁμολογῶ, εἶδα, ἔχει μίαν φορὰ μόνον, εἶδα καθαρὰ τὸ κάλλος τῆς νὰ συννεριάζει καὶ ἐνθυμεῖτο ἡ ἀμίαντη κόρη τὰ ἄτυχα λόγια τοῦ οὐρανόφιλου φίλου. (Οἱ χορεύτριες καὶ οἱ χορευτάδες ἀναπαύονται. Τραπεζία ἐτοιμάζονται, καὶ εἰς τὴν τραπέζιν κάθονται νέοι, γέροντες, πανδρεμένες, ἀνύπανδρες, κάθονται καὶ ἐγὼ με τοὺς ἀνθρώπους καὶ τρώγω καὶ τὰ χεῖλη μου πίνουν τὸ κρασί καὶ ἡ καρδιά μου κυματίζει με τὴν φλόγα του.

Πλακώνει ἡ νύκτα, βγαίνει τὸ φεγγάρι καὶ ἐγὼ καὶ ἐκείνη ἡ ὡραία ἀνταγωνίζομεθα εἰς τοὺς συνηθισμένους μας τόπους, εἰς ροδοπεριχυμένα καθίσματα, καὶ λέγω πρὸς αὐτήν: «Φεύγω πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ δὲν παίρνω ἀπὸ ἐσὲ σημάδι παραμικρὸ ἀγάπης· ἔφησε, ἀκριβὴ μου, νὰ κλίνει ἡ ὡραία σου κεφαλὴ εἰς τὰς ἀγκάλας μου, νὰ φιλήσω τὰ χεῖλη σου καὶ νὰ ξεφωνήσω εὐθὺς τὰ θεῖα λόγια ποῦ θὰ με χωρίσουν ἀπὸ ἐσὲ καὶ θὰ με πάγουν εἰς τὴν οὐράνιον πατρίδα μου». Ἡ κορασιά χλωμὴ, λιποθυμημένη ἤκουσε τὴν παράκλησίν μου· ἔμοιαζε λουλούδι, ὅπου ἔφεγγε εἰς ὅλο του τὸ κάλλος καὶ βροχὴ αἰφνιδίως τὸ ἐμάρνε, ἀλλὰ με μίαν βλέπω καὶ ἀναδίνει ἡ εὐμορφία τῆς, ἀκτινοβολεῖ ἡ νέα πατόκορφα καὶ μοῦ λέγει, «μίλησε, μίλησε καὶ ἡ ψυχὴ μου θὰ σὲ εὐχθεῖ». Μόλις ἐπῆρα τὸ λόγο τῆς, θέτω εἰς τὸ μάγουλόν τῆς, εἰς τὰ χεῖλη τῆς τὰ φλογερὰ μου χεῖλη καὶ ξεφωνῶ τὸ θεῖον μυστήριον τοῦ ταξιδίου μας, ἀγνωστο εἰς τὰ τέκνα θνητῶν μητέρων· καὶ ἡ θεῖα φωνὴ ὡς βγαίνει ἀπὸ τὰ χεῖλη μου περνᾷ εἰς τὰ χεῖλη τῆς Αἴας, πτερὰ ὅμοια με τῶν ἀρχαγγέλων στολίζουν τὴν ὡραίαν παρθένον, τὴ θεωρῶ νὰ παίρνει τὴν διάβαν τοῦ οὐρανοῦ ξεφωνόντας τὰ ἀγγελικὰ μυστήρια· εἶδα τοὺς ἁγίους φύλακας εἰς τὸν βαθὺν οὐρανὸν νὰ τὴν δέχονται καὶ νὰ τὴν συνοδεύουν εἰς τὴν ἀνθοστολισμένην πόλιν τοῦ παραδείσου· προσπαθῶ καὶ ἐγὼ νὰ ὑψώσω τὰ πτερὰ μου καὶ ἡ φωνὴ μου ἠχολογοῦσε ὡς φωνὴ στρατεύματος εἰς ἡμέρα πολέμου· ἀλλὰ ὁ δίκαιος Θεὸς δὲν θέλησε νὰ ἀνεβῶ πλέον εἰς τὰ ἅγια λημέρια, καὶ ἐκείνη ἡ καθαρότατη ἀνέβη, καὶ αὐτὴ ἐστάθη ἡ ἀνταμοιβὴ τῆς ἀρετῆς τῆς.

Πρὶν χαθεῖ ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς μου εἶδα ἢ μ' ἐφάνη νὰ με κοιτάζει με λύπη ἡ θεῖα εὐμορφία· τέλος ἐσβήσθη ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς μου καὶ ἐσβήσθησαν καὶ εἰς τὴν καρδίαν μου ἡ φλόγα τοῦ ἔρωτος καὶ οἱ ἐπιθυμίαι τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἐμολύνθηκα εἰς ὅλες τὰς ἀκαθαρσίας τῆς γῆς.

Αὐτοὶ οἱ ὑπερινοὶ λόγοι τοῦ Ἀγγέλου ἐσυνοδεύθησαν με πολλὰ δάκρυα, ποῦ ἔπεφταν εἰς τὴν χλαμύδα του.

Ὁ δεύτερος ἄγγελος ἄρχισε τὴν διήγησίν του καὶ ἀγκαλὰ καὶ αὐτὸς ἀμαρτωλός, τὰ χεῖλη του ὡς ἀνοιξαν τὴν ὁμιλίαν ὁμοιάζαν ἁρμονίαν κιθάρας εἰς ὥραν νυκτὸς εἰς σιγαλὴ παραθαλάσσιον.

Ἐνθυμεῖσθε, εἶπε, ὅταν, ὠραιότερη ἀπὸ ὅλα τὰ ἄνθη τῆς γῆς, ὠραιότερη ἀπὸ τὸν ἥλιον, ἀπὸ τὰ ἄστρα, ἐφάνη εἰς τὸν Παράδεισον ἡ πρωτόπλαστη Εὐα. Ἐνθυμεῖσθε ποῦ ὅλη ἡ σύνοδος τῶν ἀγγέλων εἶμεθα θεαταί, ὅταν ἡ ἀσύγκριτη τῶν γυναικῶν, ἀνοίγοντας τοὺς ὀφθαλμούς της, ἐκοίταζε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὰ παρθενικά της στήθη ροδοκόκκινα καὶ λευκὰ ὡς καθάρτατο γάλα. ἔτρεμαν σφόδρα ἐνώπιον τῆς κτίσεως· μαλλιά ξανθὰ, ξανθὰ καὶ περίσσια, ὡς τὰ ἄνθη τῆς ἀμυγδαλιᾶς, ἐτύλιγαν τὸ ἀμίαντο σῶμα τῆς ἁγίας τῶν παρθένων· μὲ τοὺς πολλοὺς ἤμουν καὶ ἐγὼ καὶ εἶδα τὴν μαυρομάτα Εὐα καὶ δὲν ἔρευγε πλέον ἡ εὐμορφία της ἀπὸ τὸν νοῦν μου. Ἡμέρα καὶ νύκτα συλλογιζόμουν τί εἶναι· αὐτὸ τὸ σπάνιον πλάσμα τοῦ Πλάστου, ποῖα ἡ τύχη τῆς νέας, ποῖα ἡ ψυχὴ της, ποῖα ἡ ὁμιλία της, ποῖα τὰ τέκνα ποῦ θὰ καυχηθοῦν τέτοια πολυένδοξη μητέρα. Φυσικὸ ἦτον εἰς τὴν καρδίαν μου νὰ ἐρευνῶ τὴν οὐσίαν τῶν ὄντων. Ἐνθυμοῦμαι ὅταν εἶδαμεν ἓνα κειρὸν νὰ αὐξάνουν οἱ λαμπράδες εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ Ὑψίστου· δὲν ἤξεύραμεν τί εἶναι, ἀλλ' ἔπειτα ἐφάνη ὅτι ἦτον ἡ μελέτη τῆς κτίσεως· μυριάδες ἄστρα ἐγεννήθηκαν, φῶς αἰώνιον ἐχύθη εἰς τὰ πρῶτα σκοτάδια. Ἀπὸ ἥλιον εἰς ἥλιον ἔγινε διαβάτης, ἀπὸ φυλὴν ἀστέρων εἰς ἄλλην ἐπήγαινε διὰ νὰ μάθω τὰ μυστήριά των, τὰ πτερὰ μου κατακυράζονταν, λάμποντας αἰώνια εἰς τὸν ἄπειρον αἰθέρα· ἀλλ' ἀφοῦ εἶδα δεύτερη καὶ τρίτη φορὰ τὴν ξανθομαλλοῦσα γεννήτριαν τῶν ἀνθρώπων, οἱ μελωδίες τῶν ἀστέρων δὲν εἶχαν πλέον χάριν εἰς τὴν ἀκοήν μου· λημέριαζα, ἐξενυκτοῦσα εἰς τὴν γῆν καὶ ἐλογίζομουν εὐτυχῆς νὰ βλέπω τὸ χόρτο ποῦ ἐπατοῦσε ἡ ὠραιότατη νέα, νὰ ἀκούω τὴν γλυκύτητα τῆς φωνῆς της.

Ἐξεύρετε τὴν φυγὴν τῆς γυναικὸς ἀπὸ τοὺς κήπους τοῦ Παράδεισου καὶ πῶς ὁ ὕπνος τοῦ θανάτου ἐκοίμησε εἰς τὰ ἐντόσθια τῆς γῆς τὸ θεόπλαστο ἀνδρόγυνον· ἀλλ' ἡ εὐμορφία τῆς μητρὸς ἀθανατίσθη εἰς τὰς θυγατέρας· ὦ! πόσο ὀρέγουμουν νὰ εὕρω μία ἀπὸ τὰς κορασίδες τῆς γῆς ποῦ νὰ ὁμοιάζει τὴν πρωτόπλαστην, μαζί της νὰ κάθεται, ν' ἀκούω τοὺς στοχασμούς της, νὰ χαίρομαι εἰς τὴν συνοδείαν της τὰ βασιλεύματα τοῦ ἡλίου καὶ τὸ γλυκοχάραγμα τῆς αὐγῆς καὶ νὰ βυζαίνω ἀπὸ τὰ χεῖλη της τὴ γλυκύτητα τῆς ἀγάπης! Καὶ ἡ θεία ὀργὴ εἰσήκουσε τὴν ἐπιθυμίαν μου. Ἡ ὠραιότερη τοῦ καιροῦ της μοῦ φαίνεται ἦτον ἡ νέα ποῦ ἀγάπησα· ἡ χάρις τοῦ νοός της ἦτον ἴση μὲ τὸ κάλλος τοῦ προσώπου της καὶ ἡ ψυχὴ της διψοῦσε νὰ μάθει τὰ βαθύτερα μυστήρια τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. Εἰς τὸν ὕπνον της ἄρχισα καὶ τῆς φανερώνουμουν· ὡς ἐκοιμᾶτο ἡ πικρὴ κόρη, ἀνοίγα ἐμπρὸς της εὐμορφα περιβόλια, δροσάτες λεμονιές, ἀφράτα νερά καὶ ἀνθοστρωμένα καθίσματα· εἰς τὸ ὠραιότερον ἀπὸ αὐτὰ ἐκαθόμουν καὶ τὸ κεφάλι μου στολίζονταν ἀπὸ στεφάνι ὅμοιον μὲ νέο φεγγάρι εἰς καθαρὸν οὐρανόν. Ἔλα, ἔλεγα εἰς τὴν νέαν, ἔλα νὰ χαρεῖς, καὶ ὡς ἤθελεν ἡ νέα νὰ ἐλθεῖ, ἄφαντος ἐγένεομουν, ἄφαντα τὰ περιβόλια καὶ οἱ βρύσες· ἐξυπνοῦσε εἰς τὸ εὐωδισμένον στρώμα της ἡ παρθένος καὶ ἐπαρπαρνούνταν καὶ ἔκλειε διὰ τὰ ἄνθη ποῦ ἔχασε. Τέτοιας λογῆς ἔκαια τὰ σπλάχνα τῆς νέας μὲ τὴν φλόγα τῆς ἐπιθυμίας.

Ἦτον εὐμορφὴ νύκτα, ἄστρα πολλὰ εἰς τὰ οὐράνια καὶ γαλήνη εἰς τὴν γῆν· εἰς ἓνα ξωκλήσι ἦντο τὴν πληγωμένη κόρη καί, δεομένη ἐνώπιον τοῦ θυσιαστηρίου, ἔλεγε: Ἀγγελε ἡ θεῖε τῶν ἀνθρώπων, εἴ, καὶ ἂν εἶσαι ἀπὸ τὰ δύο, ἡ θεὸς ἡ ὠραῖο παλικάρι, φανερώσου ἐνώπιόν μου μὲ τὴν ἀλήθειαν σου· ἂν θεός, νὰ σὲ λατρεύσω, καὶ ἂν νέος θνητός, ἀνταποκρίσου εἰς τὸν ἔρωτα μιᾶς σου ὁμοίας. Δὲν ἀπόσσε νὰ συντυχαίνει, καὶ τὰ χεῖλη μου ἐφιλοῦσαν τὰ δικά της καὶ ἐφάνηκα εἰς τὰ μάτια της μὲ τὴν νεότητά καὶ τὴν ὠραιότητά τοῦ ἀγγέλου· μόνον εἶχα ἀποθέσει τὴν περίσσια φεγγαβολὴ τοῦ προσώπου μου, εἶχα ἀφήσει καὶ τὸ διάδημά μου εἰς τὸ ἄστρο τῆς Ἀφροδίτης καὶ τὰ πτερὰ μου τὰ εἶχα τυλιγμένα καὶ ὁμοιάζαν ὡς ἐθνικὴ σημαία ποῦ, ἔπειτα ἀπὸ πόλεμον, τυλιγμένη ἀναπαύεται εἰς τὴν εἰρήνην.—ὦ σύντροφοί μου, εὐτύχησα τάχα μὲ τὴν συναναστροφὴν τῆς νέας; μὴ γένοιτο νὰ τὸ λογιᾶσθε! ὁ παραβάτης δὲ χαίρεται ποτὲ χαρὰ καθαρή· τί εἶχα κάμει διὰ νὰ ἀπολαύσω ἥδωλὴν τέρψιν; ἐβυσίασα τὰ ἀγαθὰ τοῦ οὐρανοῦ διὰ γητνὴν ὠραιότητα, ἀλυσοδέθηκα αἰχμάλωτος ἐνός πλανήτου· καταλυποῦμουν, καταλυποῦμουν καὶ μόνο θεωρώντας τὴν ἄκραν εὐχαρίστησιν ποῦ εἶχε μὲ ἐμὲ ἡ ἐρωμένη μου παρηγορούμουν.

Μ' ἐβλεπε ὡς ἥλιον, ποῦ φέγγει εἰς τὴν ἐρημιάν τοῦ αἰθέρος, ἐλάτρευε ὡς καὶ τὸ φῶρεμά μου, ἐθεοποιοῦσε ὡς καὶ τὸν ἴσκιον μου. Πόσο μεγαλύνονταν ἡ καρδία τῆς ὠραιότατης νέας, μανθάνοντας ἀπὸ ἐμὲ ὅσα ἄλλοτε διψοῦσε νὰ μάθει! Πῶς γεννήθη ὁ κόσμος, πῶς ἐπλάσθη τὸ φῶς

καὶ τὸ σκοτάδι, πῶς τὰ μαῦρα σύγνεφα γεννοβολοῦν τὴν ἀστραπὴν καὶ τὸ χαλάζι· μαζί της περιδιάβασα τὰ βάθη τῆς θαλάσσης, μαζί της ἐξενύκτισα εἰς τὰς κοδιὰς τῶν βουνῶν· τὰ μάτια της ξέλαμπαν σὰν τ' ἄστρα ποὺ ἐφώτιζαν τὰ μονόπατια μας· ἡ χαρὰ τῆς ἀκριβῆς μου εἰς τὰ διηγήματά μου ἡμέρωνε τὰ φῖδια τῆς συνειδήσεώς μου. Κρατώντας τὴν συχνὰ εἰς τὰ γόνατά μου ἔλεγα : ἐσὺ θὰ πεθάνεις καὶ ἐγὼ θὰ εἶμαι ἀθάνατος. Καὶ μία φορὰ τῆς ξεφώνησα τὸ στοχασμὸ μου καὶ ἄρχισε ἡ νέα νὰ κλαίει ἀπαρηγόρητα· μετὰ τὰ ξανθιά μου μαλλιά ποὺ θεωρεῖτε τῆς ἐσφύγγιζα τὰ δάκρυα, ποὺ ἐχύνονταν βρύσες βρύσες εἰς τὰ μάγουλα καὶ εἰς τὸν κόρπον της.

Ἦλθε μία ἡμέρα κακὴ κακὴ· ποτὲ νὰ μὴν εἶχε φέξει ! Ἡ ἀκριβὴ μου ἐξύπνησε μετὰ χαρὰς καὶ μετὰ γέλια· ἦτον τὰ ἡλιοβασιλεύματα καὶ ἐγὼ καὶ ἐκείνη ἐκαθίσταμεν πλησίον εἰς τὸ ξωκλήσι, ὅπου τῆς εἶχα τὴν πρώτην φορὰ φανερωθεῖ, καὶ τὰ γλυκόφωνα χεῖλη της μοῦ ἀνοιξαν τούτῃ τὴν ὁμιλίαν :

— Ἀγγελε χαρὰς καὶ ἐλπίδος, τί δὲν ἐχάρηκα μαζί σου ! εἶδα τὰ μυστήρια τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, τὴν καταγωγὴν καὶ τὴν μοῖραν τοῦ ἀνθρώπου· τόσον καθαρὰ τὰ εἶδα, ὥς βλέπει τις τὴν ἀκτῖνα τῆς σελήνης νὰ λούεται στὰς δροσερὰς παραποταμιές· μίαν ἄλλην χάριν θέλω ἀπὸ ἐσέ· μὴ μοῦ τὴν ἀρνηθεῖς, ἄφησε, φῶς τῆς ψυχῆς μου, νὰ σὲ ἰδῶ εἰς ὅλην σου τὴν ἀγγελικὴν χάριν, σὰν τότε ποὺ ἐνικήσατε τοὺς ἀποστάτας τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἐπαρασταθήκατε εἰς ὅλην σας τὴν δόξαν σιμὰ εἰς τὸν Μεγαλοδύναμον, ψάλλοντας τὰ νικητήρια· εἶδα ἓνα ὄνειρο εἰς τὰ ἡμερώματα καὶ μὴ φθονήσεις, μὴ μοῦ φθονήσεις νὰ ἀληθεύσει· σὲ ὀνειρεύθηκα ὥς ἐπιθυμῶ τώρα νὰ σὲ ἰδῶ, καὶ ὅλη σου ἡ σοφία, ὅλη σου ἡ εὐμορφία καὶ χάρις διαδόθησαν εἰς τὴν θνητὴν ἀγαπητικὴν σου· ποῖος ἤξεύρει μήπως τῶνόντι γενεᾷ καὶ ἐγὼ ἀθάνατη ! Ὡς ἤκουσα τὴν δέησίν της κρύος ἰδρωτὰς μ' ἐπῆρε, καὶ τὰ μαλλιά μου χωρίζονται ὀρθὰ καὶ πέφτουν δεξιὰ καὶ ἀριστερά, χωρὶς νὰ ἐννοῶ τὴν αἰτία· τέλος, ἔλεγα μόνος μου, τί ὑποπτεύομαι ; τί κακὸ θὰ πάθει ἂν τὴν εὐχαριστήσω ; τὰ πτερὰ μου καὶ μαλλιά μου λάμπουν τῶνόντι ὑπερανθρώπως, ἀλλὰ φέγγουν χωρὶς νὰ καίουν. Πόσες φορές μηνυτῆς τῶν Ουείων βουλῶν ἔχω διαβεῖ ἀπὸ πολιτεῖες ἀνθρώπων, καὶ ἀγκυλὰ καὶ ἔπεφτε ἀποπάνω μου ἀθάνατη ἡ ἀκτινοβολή, ἡ πολιτεία δὲν δοκίμαζε βλάβη, καὶ τῆς ἀκριβῆς μου, πρὶν τῆς φανερωθῶ στὸν ὕπνον της, ἔχοντας ὅλο τὸ φῶς μου, τῆς φίλησα τὸ κάλλος, μ' ὅλον τοῦτο ἔμεινε ἀπείρακτῃ· δὲν πέρασα καὶ σύρριζα ἀπὸ ὅπου κοιμᾶται ὁ κεραυνός ; καὶ οἱ σπίθες μου δὲν ζύπνησαν τὴν ἀκτῖνα τοῦ· ἡ πρώτη ἀκτινοβολή μόνον θὰ τὴν θαμβώσει, ὅθεν ἂς μὴ τὴν λυπήσω μετὰ λόγη ἀρνηση. Δὲν ἀργήσα λοιπὸν νὰ τὴν εὐχαριστήσω· ὅλα τὰ σημεῖα τῆς δόξης μου ἐπῆρα· μόνον τὸ ὠραῖον στεφάνι ἔλειπε ἀπὸ τὴν λάμψιν τῶν μαλλιῶν μου· δὲν ἀνέβαινα νὰ τὸ πάρω ἀπὸ τὸ ἄστρο ποὺ τῶνχα ἀφήσει κατεβαίνοντας τὴν ὕστερη φορὰ ἀπὸ τὸν οὐρανόν. Μοῦ ἤρχετο ἐντροπὴ νὰ φορέσω τὸ σημεῖον τοῦ νικητοῦ ἐγὼ ποὺ εἶχα νικηθεῖ ἀπὸ ἕρωτα γυναικός· ἡ ἀκριβὴ μου, ὥς με εἶδε καθὼς ἐπιθυμοῦσε, ἐχύθη εἰς τὸν κόλπον μου, ἀλλὰ τὸ ἡμερο καὶ γλυκύ φῶς τοῦ ἀγγέλου ἔγινε μετὰ μίαν πῦρ καταστρεπτικὸ καὶ ἀχαλίνωτο καὶ ἐκαίετο ἡ ξανθὴ κόρη σὰ λαμπάδα εἰς τὰς ἀγκυλιές μου· ἐφώτιζα, ἔτρεμα, ἀλλὰ ποῖα θεραπεία ! ἡ φωτιὰ ἔτρωγε τὸ κάλλος της καὶ σωρὸς ἀπὸ ἀσχημὴ σκόνῃ κείτεται ἐνώπιόν μου ἡ ἀπαίριαστη κορασιά. Τὰ ἀναθεματισμένα μου χέρια ἔσκαψαν τὸ χῶμα καὶ ἔθαψαν τὴν πικραμένην της στόματι· πρὶν σωθεῖ ἡ νέα ρίχνει τοὺς ὀφθαλμούς της πρὸς ἐμέ καὶ τί δὲν εἶδα, τί δὲν ἐδιάβασα εἰς τὰς ἀκτῖνες τῶν ματιῶν της· τὸ μαρτύριον τοῦ θανάτου της ἦτον ἔργον τῆς ἀνομίας μου ! Τὴν πλάνησα διὰ νὰ τῆς θεωρίσω παράωρα νεότῃ καὶ ὠραιότῃ, διὰ νὰ φυτεύσω τὴν περηφάνειαν στὰ φυλλοκάρδια της· ὁ χαριετισμὸς της ἐρίζωσε εἰς τὸν νοῦν μου μίαν ἀφροσύνην, ποῦ, ἂν τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ δὲ με εὐσπλαχνισθεῖ, θὰ εἶναι ἰσόκαρτη μετὰ τὴν ἀθανασία μου ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ, ὥς νὰ μὴν ἦτον ἀκόμη εὐχαριστημένη, καὶ ἄλλην παιδείαν μοῦ ἔδωκε, καὶ ὑποπτεύομαι αἰώνια, ὅτι τὸ πνεῦμα τῆς ἀχαρῆς νέας βασανίζεται καὶ εἰς ἄλλην ζωὴν. Καὶ δέομαι, Θεέ μου ! . . . ἀρκεῖ ἡ θυσία της, σβῆσε τοὺς πόνους μου . . .

Δὲν τελειώνει τὸν λόγον τοῦ ὁ οὐράνιος ἀμαρτωλὸς καὶ ἔπεφτε κατὰ γῆς· ἀφροὶ ἀφροὶ ἐκυμάτιζαν ἀπὸ τὸ στόμα του, τὰ μαλλιά του, ποὺ ὁ καλλίτερος ζωγράφος δὲν ἤθελε μιμηθεῖ τὴν ξανθότητά καὶ σγουρότητα, ἐσκονίζοντο εἰς τὸ χῶμα· οἱ συνάδελφοί του τοῦ ἐράντιζαν τὸ πρόσωπο μετὰ ἀνθόνερο καὶ αὐτὸς ἔβγανε ἀναστεναγμούς καὶ πνιγμένα παράπονα τέτοια, ὥς βοὴ λαβωμένων παλικαριῶν, ποὺ ἡγρυπνὸς ἐχθρὸς φονεῦει τὴν νύκτα εἰς τὰ κοιμισμένα τζαντήρια.

Συνῆλθε τέλος ὁ ἄγγελος καὶ ὁ τρίτος ἦτον ν' ἀρχίσει τὴν διήγησίν του, ὅταν ἀκούσθηκε γλυκεῖά χορδὴ κιθάρας καὶ μετὰ τὰς συμφωνίας τῆς κιθάρας ἀκούεται καὶ γλυκύτατος ψαλμὸς, ὥς φαί-

νονταν, φωνῆς γυναικός· ποῦ εἶσαι, νυμφίε τῆς ψυχῆς μου, καὶ δὲν ἔρχεσαι ; ἔλογε τὸ τραγουδι· ἐβασίλευσαν οἱ Πλειάδες, ἐβασίλευσε ἡ σελήνη καὶ ἐσὺ δὲν φαίεσαι ; τρεῖς ἢ τέσσαρες φορὲς ἔριξα τὰ εὐωδικὰ δάκρυα τῶν δένδρων εἰς τὸν ἀναμμένον βωμόν, θαρῶντας τῶρι· τώρα θὰ ἔλθεις νὰ δεηθοῦμεν τοῦ Κυρίου μαζί, καὶ ἐσὺ δὲν ἤλθες· σὰν ἔρημη βάρκα μὲ γέροντα κουπηλάτην εἰς ἀρρισμένην θάλασσαν, σὰν τυφλὸ πουλί, αἰχμάλωτο εἰς ἄχαρο κλωβί, εἴμαι χωρὶς ἐσένα. "Ἐλα, καὶ μὴ χωρίζεσαι ποτέ ἀπὸ ἐμέ, διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ !

Ἡ φωνὴ καὶ ἡ κιθάρα παύουν καὶ ἐφάνη εἰς τὰ μάτια τῶν ἀγγέλων ὁ εὐμορφος τραγουδιστής· ἦτο μιά ὥραία νέα καὶ ἐκράταε λαμπάδα εἰς τὸ χέρι τῆς· ἀλλὰ καθὼς, σηκώνοντας τὴ λαμπάδα, ξάνοιξε ὅτι πολλοὶ τὴν εἶδαν, πολλοὶ τὴν εἶχαν ἀκούσει, ἐκονκίνισε ἡ ὕψις τῆς ἀπὸ ἐντροπῆς, σὰν ἦτον κόκκινα τὰ κοραλλένια τῆς χεῖλης, καὶ φύγει ἡ νέα, καὶ ἐχάθη εἰς τὸ δάσος τῶν κυτριῶν καὶ λεμονιῶν. Ὁ ἄγγελος λέγει· ποία εἶναι ποὺ μὲ ἔκαμε αἰχμάλωτον τῆς εὐμορφῆς τῆς, τὴν εἶδατε· ἀλλ' ἀκούσετε ποῦ τὴν πρωτοεῖδα καὶ πῶς· ἦτον καιρὸς καλοκαίρι, καὶ τὰ φέγγη τῆς ἡμέρας μ' ἐπίασαν εἰς μίαν ἀνθισμένην κυρυφὴν βουνοῦ καὶ ὅπου ἀγνάνιζες θάλασσα· ἐσταμάτησα νὰ χαρῶ τὸ εὐμορφο θῶρι· δὲ χόρταινα παρατηρώντας τὴν γαλήνῃ τοῦ πελάγους, τὰ δένδρα στὰ παραθαλάσσια γεμάτα καρπὸς τοῦ καιροῦ των καὶ ἀκούοντας τὴν μελωδίαν τῶν ἀηδονιῶν εἰς τὰ φύλλα τῶν δένδρων· ἀλλὰ μίᾳ ἀρμονίᾳ, ἡ ὁποία μοῦ ἐφάνη σχεδὸν σχεδὸν γλυκύτερη, ἀπ' ὅτι εἶχα γευθεῖ ἕως τότε εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἰς τὴν γῆν, ἐκτύπησε τὴν ἀκοήν μου· ἐτραγουδοῦσε ἡ ἀσύγκριτη φωνὴ τὸ μεγαλεῖον τοῦ Θεοῦ, τὰ ἄστρα, τὸν ἥλιον, τοὺς ἀγγέλους· ἐγὼ, σχεδὸν χωρὶς νὰ νιώσω, ἐκατέβηκα τὸν εὐωδιασμένον κατήφορον καὶ εὐρέθηκα εἰς τὴν ἀκρὴν τοῦ γιαιλοῦ, ὅθεν ἔβγαινε ἡ ὥραία φωνή· ἦτον ἡλιοστράλακτι παρθένος ποὺ ἐτραγουδοῦσε καὶ τὸ τραγουδι τῆς ἦτον ἡ προσευχὴ τῆς αὐγῆς τῆς· τὴν εἶδα καὶ μὲ εἶδε καὶ εἰς τὸν βωμόν, εἰς τὸν πλησιέστερον βωμόν, ἀφιερωμένον ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν εὐσπλαχνίᾳ τοῦ Κυρίου, ὀρκίσθημεν ἐγὼ καὶ ἐκεῖνη νὰ μὴ χωρισθῶμεν ποτέ· ἀπὸ τὰ ὠραιότερα λούλουδα τῆς γῆς ἔπλεξα στεφάνι, ὅσο δύνονταν ὅμοιο μὲ τὸ ἐδικόν μου καὶ ἐσυχνάλλάζαμε τὰ στεφάνια εἰς τὴν κεφαλὴν μας, ἐνώπιον τοῦ βωμοῦ, δίδοντας τοὺς ὅρκους τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀγάπης. Ὁ ἄγγελος ἔδειξε εἰς τοὺς συναδελφούς του καὶ τὴν εἰκόνα τῆς νέας· ἡ ζωγραφιστὴ τὴν ἔδειχνε γαλανὴ καὶ ἡ φορεσιὰ τῆς ἦτον τριανταφυλλί· ὁ ἐπιτήδαιος ζωγράφος, ποὺ ἦτον ὁ ἴδιος ἄγγελος, ὀρέχθη καὶ ἔβαλε εἰς τὰ χέρια τῆς νέας εὐμορφα λουλούδια, γιούλια ἢ χαμοβιολέτες. Καὶ τόση ἦτον ἡ οὐράνιος βαφὴ καὶ ἡ χάρις τῆς τέχνης, ποὺ ἐφαίνετο εἰς τοὺς δύο ἀγγέλους νὰ βλέπουν τὴ χλωρασιά τοῦ ἀνθους καὶ νὰ ὁσφραίνονται τὴν γλυκύτατὴν εὐωδίαν.

Τὰ ὠραῖα ἄνθη, τὰ γιούλια, ἐπρωτοφάνηκαν εἰς τὰ βόρεια μέρη τῆς γῆς, ἀλλ' ἦτον τῆς μούρας μὲ τοὺς καιροὺς νὰ ἀνθίσουν εἰς ὅλα τὰ ἄγρια ἢ τὰ ἡμερα χῶματα τοῦ κόσμου, καὶ μάλιστα ἐκεῖ μέλλει νὰ εὐωδιάσουν τελειότερα, ὅπου ἄδεται πῶς εἶναι ὁ ὀμφαλὸς τῆς γῆς· ἐπειδὴ ἄνωθεν μίαν φυράν, ὡς ἀρχαία παράδοσις σώζεται εἰς τὰ χεῖλη τῶν ἀνθρώπων, δύο ὑπερήφανοι ἀετοί, ἀνοιξαν τὸ πτερόν τους, ὁ ἓνας ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν καὶ ὁ ἄλλος ἀπὸ τὴν δύσιν, καὶ μὲ τὴν αἰθερόλαμνὴν πτέρυγα ταξιδεύοντας ἀκούραστα, ἀνταμώθηκαν οἱ δύο ἀετοὶ εἰς μίαν ράχην, ἡ ὁποία κατὰ διαφόρους καιροὺς καλεῖται Παρνασσὸς ἢ Λιάκουρα· εἰς ἐκεῖνους τοὺς τόπους ἡ νύκτα καὶ ἡ μέρα μάχονται διὰ τὸ ἀριστεῖον τῆς ὠραιότητος· ἡ ἡμέρα δαίχνει τοὺς ἀσυνέριστους ἥλιους, τὰ ἡροσερὰ μεσημέρια τῆς καὶ ἡ νύκτα τὰ λαμπρὰ φεγγάρια ἢ τὴν ἀκοίμητη ἀκτίνα τῶν ἄστρων.

Ὁ ἄγγελος ἀπόσωσε τὴν διήγησίν του μὲ λυπημένα χεῖλη. "Ὅσο φωτίζει ἡ αὐγὴ καὶ κυματίζει ἡ θάλασσα καὶ πατοῦν τὴν εὐμορφήν γῆν ἢ λημεριάζουν εἰς τὸν ἀστροχυμένον οὐρανὸν ὄντα μὲ νοῦν καὶ ἐλευθερίαν, τὰ ἔργα τῶν ἐλευθέρων πλασμάτων ἔχουν εὐθύνην καὶ ἀμοιβὴν χαρᾶς ἢ λύπης. Καὶ ἐγὼ, ἐγὼ θὰ ἰδῶ τὴν ἡμέραν, ὅταν μὲ δάκρυ πολὺ θὰ πληρώσω τὰς χαρὰς τῆς παραβάσεως· ἀλλ' ἔχω ἀλάφρωσιν εἰς τὰ προμηνύματα τοῦ πόνου, συλλογούμενος ὅτι ἡ Θεοσέβεια καὶ ἡ γλυκύτης τῆς νέας θὰ εὗρουν καὶν διὰ λόγου τῆς εὐσπλαχνίας ἐνώπιον τῶν θείων αποφάσεων. Πότε οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς ἀντίκρυσαν εἰς τοὺς ἐδικούς μου καὶ δὲν κατέβασε τὰ μάτια τῆς ἐντροπαλῆς, καὶ δὲν εἶπε ποία χάρις ! ποία τιμὴ ! νὰ ἔχω τὴν ἀγάπην ἐνὸς ἀγγέλου ! Ἀπὸ ἐμέ ὁ πόθος τῆς ἀνέβαινε εἰς τὸν Πλάστην καὶ ἐλάτρευε τὰς θείας τελειότητες καὶ ἀλησιμονοῦσε τὸν ἄγγελον διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Ὑψίστου· καὶ τὸ πρόσωπός τῆς ἔφεγγε, ὡς νὰ τὴν φώτιζε μιά ἀπὸ τὰς ἀκτίνες τοῦ Κυρίου· γίνου καὶ σύ, Κύριε, ἐλεημονητικὸς εἰς τὰς κρίσεις σου.

Ἡ νύκτα ἔγινε σκοτεινὴ καὶ ἐσίμωσε ἡ ἡμέρα, καὶ οἱ τρεῖς συντρόφοι ἀποχαιρετήθηκαν· χαρὰ

καὶ λύπη ἐβασίλευε εἰς τὴν ψυχὴν τους· λύπη διὰ τὰ ὅσα ἐνθυμήθησαν καὶ ἐδιηγήθησαν, καὶ κρυφὴ χερὰ διατὶ εἶδαν οἱ οὐράνιοι ἀμαρτωλοὶ νὰ ἔχουν ἀδελφὴν τὴν μετάνοιαν, καὶ ἡ μετάνοια ἀνοίγει τὴν θύραν τῆς θείας εὐσπλαχνίας.

Ἀφιέρωσις*

Ἀφιερώνω εἰς ἐσέ, ὦ Κορνηλία, τὸ ὑστερινόν μου βιβλίον τοῦ Ἑρωτος, καθὼς εἰς ἐσέ καὶ τὸ πρῶτον μου βιβλίον ἀφιέρωσα. Ὁ γλυκύς σου ὀφθαλμός, τὰ εὐμορφα χεῖλη σου μοῦ ἐδίδαξαν πρῶτη φορά τὰ πάθη καὶ τοὺς ἀναστεναγμούς τῆς ἀγάπης.

Εἴμεθα καὶ οἱ δύο εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς νεότητος, ἡ καρδιά μου καὶ ἡ καρδιά σου ἐκκίοντο εἰς μίαν φλόγα· ἡ Μοῖρα, κυβερνήτρια τῶν θνητῶν, μᾶς ἐχώρισεν· ἐρωτοῦσα πάντοτε διὰ ἐσέ καὶ ἔμαθα ὅτι καὶ συμβία ὀλβίου ἀνδρὸς ἔγινες, καὶ μήτηρ τέκνων.

Ὁ ἔρωτας εἶχε γράψει τὴν εἰκόνα σου εἰς τὴν καρδίαν μου μὲ χρώματα καὶ γράμματα ἀνεξάλειπτα· ἤβλεπα τὰ ὠραῖά σου μαλλιά, ἤκουα τὴν φωνήν σου, γάλαττα καὶ ρόδα χυμένα μαζί, ταιριασμένα εὐμορφα, ἦτον ἡ ὄψις σου.

Ἡ τύχη μου ἔπαιτα ἀπὸ χρόνους καὶ χρόνους μὲ ἔφερεν εἰς τὴν πατρίδα σου, ὅχι καθαυτὸ εἰς τὸν τόπον τῆς γεννήσεώς σου, ἀλλ' εἰς ἄλλην πόλιν μεγάλην καὶ μακρὰν τῆς γεννητρίας σου γῆς.

Ἐπεριερχζόμενον συνοδευόμενος ἀπὸ ὁδηγόν, τὸ κοιμητήριον τῆς μεγαλοπόλεως ἐκείνης. Εἰς μαρμάρινον μνημεῖον εἶδα τὸ ὄνομα τῆς οἰκογενείας σου· δὲν ἐσχανταζόμενον ποτὲ πῶς εἰς τὸ λευκὸν μάρμαρον ἐκεῖνο ἐκαίτετο θαμμένη ἡ νεότης σου καὶ ἡ ὠραιότης σου! Ἐρώτησα μ' ὅλον τοῦτο μὲ τρόμον καὶ ἔμαθα τὴν λυπητερὴ σου ἱστορίαν· ἀπόθανες καιομένη διὰ νυκτὸς εἰς τὸν κοιτῶνα σου καὶ πρὸς τὸ χάραμα ἐξεψύχησας εἰς τὰ φριχτὰ βασανιστήρια πυρὸς ἀδαμάστου. Πῶς ἔγινα ἐκείνην τὴν ὥραν ἀκρουαζόμενος τὴν διήγησιν! Πῶς ἔχασα τὸν κόσμον! Ἐβρεξα τὸ μνημεῖον σου μὲ τὰ δάκρυά μου! Ἐφυγα ἀπὸ τὸ κοιμητήριον ὡς κτυπημένος ἀπὸ ἀστραπὴν τοῦ οὐρανοῦ θανατηφόρον!

Ἡ λύπη τώρα μοῦ εἶναι ἄοκνος σύντροφος καὶ δὲν ἔχω οὔτε παρηγορίαν νὰ διηγηθῶ εἰς ἄλλους τοὺς πόνους μου· διατὶ ποῖος εἰς τὴν προδότριαν αὐτὴν ἐπαχὴν νὰ ξετιμήσει πρεπόντως ἀθῶαν ἀγάπην καὶ πίστιν! Χαῖρε, ψυχὴ τῆς παθητῆς μου καὶ εἰς τὸ ἀνήλιο σκοτάδι τοῦ Ἄδου! καὶ περίμενέ με νὰ μοιράσομε μαζί τὴν τέρψιν τῶν δακρύων.

Εἰς τὴν Ἀνθὴν**

Ὡς φιλόστοργος πατέρας κόπτει καὶ φυλάττει τὰ πρῶτα πρῶτα μαλλιά τῆς κεφαλῆς νηπίου του τέκνου, καὶ ἀφοῦ μεγαλύνει τὸ κοράσιον, τοῦ φανεροῖναι τίνος θησαυροῦ ἦτον κάτοχος, παλοτίμου! χάριν τῆς εὐαισθησίας τῆς πατρικῆς τοῦ ψυχῆς καὶ ἐγὼ ὦ Ἀνθῆ, σοῦ ἐπιστρέφω τὸ πρῶτον δοκίμιον τῆς ἀρετῆς τοῦ νοός σου, τὸ ὅποιον διέσωσα ὡς ποτὲ γονεὺς δὲν ἐφύλαξε τὰ ἀμίαντα μαλλιά τῆς θυγατρὸς του. Ὡ πόσον κλάίμα θὰ κάμεις ἀναγινώσκοντας σήμερον τὸ θλιβερὸ διήγημα! Ποῖο κρυφὸ προαίσθημα τῆς καρδίας σου σὲ ὁδηγοῦσεν, εἰς τόσαν ἀθῶαν ἡλικίαν νὰ δώσεις τόσην βαρὴν πᾶθους εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Γερμανίδος νέας;— Παῦσε, παῦσε τὸ δάκρυ σου, ἡμέρωσε τοὺς ἀναστεναγμούς σου. Ὅλα εἶναι καλὰ, ὅσα ἔρχονται ἀπὸ τὸν Θεόν, καὶ ἡ λύπη εἶναι τὸ ὠραιότερον χάρισμα, ποὺ ἡ πρόνοιά του ἔκαμεν εἰς τὸ πλάσμα του. Ὁρθῶς ἐννοουμένη ἡ λύπη χαρίζει δύναμιν εἰς τὴν ψυχὴν, τὸ ἀθάνατον καὶ θεϊότερον στοιχεῖον τοῦ ἀνθρώπου.

Δόλια Ἐλεωνόρα! τὸ ἀμάρτημά σου εἶναι ὅτι δὲν ἐζήτησας παρηγορίαν εἰς τὰ δεινὰ σου ἀπὸ τὸ αἰώνιον φῶς τῆς ψυχῆς σου· ἀπελπίσθης καὶ ἀπίστησες εἰς τὸν ἐπουράνιον Πατέρα· ἀρμόζει, δικαιολογεῖται ποτὲ ἀπελπισία εἰς πλάσμα Θεοῦ;

Τὰ ἄνθη τῆς νεότητος, ὦ Ἀνθῆ, εὐωδιάζουν, μὲ ὅλη τους τὴν χάριν εἰς τὸ πρόσωπόν σου· ἀλλὰ οἱ ὀφθαλμοί σου εἶδαν σχεδὸν ὅλα τὰ θεάματα τῆς κλαυθμηρῆς τραγωδίας τῶν θνητῶν. Προσκύνα τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, σέβου τ' ὄνομα ὁποῦ μὲ χρυσά, αἰώνια γράμματα εἶναι γραμμένο εἰς τὸ μέτωπόν σου, καὶ ἡ ψυχὴ σου θὰ μακαρισθεῖ καὶ θὰ λάμψει καθὼς ἀπὸ τὸ ἅγριο μάρμαρον, καλλιεργημένο ἀπὸ τὸ σφυρὶ θαυμαστοῦ Ἑλλήνου τεχνίτου ὑψώνετο καταμεσῆς τοῦ ναοῦ τὸ

* Ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Γεωργίου Τερτσέτη «Ἀπλὴ Γλώσσα».

** Ἀπὸ τὴν «Ἀπλὴ Γλώσσα».

ἄγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνος, Θεοῦ τοῦ φωτός, ἡ τῆς Παλλάδος, θεᾶς τῆς φρονήσεως. Ἡ χάρις τοῦ νοῦς καὶ τῆς καρδίας εἶναι τὸ ἄγαλμα τῆς ἀρετῆς τῶν ἀνθρώπων.

Ἑλεονώρα Bürger*

Μία φορὰ ἦτον μία γυναίκα καὶ τὴν ἔλεγαν Ἑλεονώραν. Αὐτὴ μίαν αὐγὴν ἐσηκώθη συγχυσμένη ἀπὸ κακὰ ὀνειράτα διὰ τὸν ἄνδρα τῆς, ὁ ὅποιος εἶχε πάγει εἰς ἓνα πόλεμον· καὶ ὁ βασιλέας καὶ ἡ Ἱμπερατόρισα, ὅπου ἐπολεμοῦσαν, ἐβαρέθησαν καὶ ἔκαμαν εἰρήνην, καὶ τὰ στρατεύματα ἐγύριζαν ὀπίσω μὲ γὰρ καὶ μὲ τραγούδια, δοξάζοντας τὸν Θεόν. Ἡ Ἑλεονώρα ἐπῆγε ἐρωτώντας ὅλο τὸ στράτευμα διὰ τὸν ἄνδρα τῆς, ἀλλὰ δὲν εὐρέθηκε κανέναν νὰ τῆς εἰπεῖ τί ἐγίνετο· λυπημένη λοιπὸν ἔπεσε κατὰ γῆς· ἔτρεξε ἡ μάνα τῆς καὶ τῆς εἶπε· «τί ἔχεις θυγατέρα μου, τί σοῦ ἐσυνέβη ;» Καὶ ἐκείνη τῆς ἀπεκρίθη· «ὦ μάνα ἐχάθη, ἀπέθανε, τώρα ἄς χαλάσει ὁ κόσμος, βέβαια δὲν ἔχει εὐσπλαχνίαν ὁ Θεός». Ἡ μάνα τῆς εἶπε· «ὦ Θεέ ! βοήθησέ μας· κάμε θυγατέρα μου τὴν προσευχὴν σου· ἡ μεταλαβιὰ θὰ παύσει τὴν λύπην σου. Ὁ Θεός ὅτι κάμνει εἶναι ὅλα καλὰ». — ὦ μάνα, ὅλα εἶναι ψεύματα· τίποτε καλὸ δὲν ἔκαμε ὁ Θεός διὰ ἐμένα· δὲν ἔχει εὐσπλαχνίαν· τί μεταλαβιὰ μοῦ λές ; Ἐτούτῃ ἡ φλόγα ὅπου βγαίνει ἀπὸ τὴν καρδιά μου τίποτε δὲν θὰ μοῦ τὴν παύσει· ἡ μεταλαβιὰ δὲν ἀνασταίνει νεκρούς». Μὲ τέτοιον τρόπον ἐκατηγόρει τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἡ μάνα τῆς τῆς εἶπε· «θυγατέρα μου, ἴσως αὐτὸς ἀνῆλθε τὴν πίστιν σου, καὶ ἐπῆρε ἄλλῃ γυναίκα». «ὦ μάνα, εἶπε ἐκείνη, δὲν ζεῖ, ἀπέθανε· τώρα ἄς χαλάσει ὁ κόσμος, ἄς χαθεῖ ὁ ἥλιος, τίποτε δὲν μὲ μέλλει». Ἡ μάνα τῆς εἶπε· ὦ Θεέ, βοήθησέ μας μὴν τὴν ξεσυνερισθεῖς, Θεέ μου ! θυμήσου, ὦ θυγατέρα μου, τὴ μακαριότητα τῆς ἄλλης ζωῆς». Ἡ θυγατέρα τῆς ἀπεκρίθη, «ὦ μάνα, τί μακαριότητα μοῦ λές ; μὲ ἐκεῖνον ἦτον ὁ παράδεισος, καὶ δίχως ἐκεῖνον κόλασις· τώρα ἄς ἀποθάνω, ἄς κολασθῶ, τίποτε δὲν μὲ μέλλει».

Μὲ τέτοιον τρόπον ἕως τὸ βράδι ἐκατηγοροῦσε τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, ὅταν ἔξαφνα ἤκουσε περπάτημα ἀλόγου καὶ ἓναν καβαλάρην ὅπου ἐξεπέζευσεν καὶ ἠχολόγησεν τὰ ἄρματα τοῦ, καὶ ἤκουσε καὶ μιὰ φωνὴ ὅπου τῆς ἔλεγε· Ἄνοιξε ! κοιμᾶσαι ἢ εἶσαι ἐξυπνὴ ; Τί κακὰ ἔβαλες εἰς τὸν νοῦν σου διὰ ἐμένα ; ἢ εἶσαι χαρούμενη ;» Ἐκείνη τοῦ ἀπεκρίθη· «ἐσὺ εἶσαι ὦ ἄνδρα μου ; διατὶ τόσο ἀργὰ ἦλθες ; ἔλα ἀπάνω». Ἐκεῖνος, «Ἄνυσου καὶ ἔλα ν' ἀνεβεῖς εἰς τὸ ἄλογό μου, ἐκατὸ μίλια ἀκόμη θὰ περπατήσωμεν» καὶ ἐκείνη τοῦ ἀπεκρίθη, «Δὲν ἀκοῦς πόσο φυσάει ὁ ἀέρας ; ἀνέβα, ἀνέβα, νὰ καθίσεις ὀλίγον. Δὲν ἠθέλησεν ἐκεῖνος νὰ ἀνεβεῖ, ἀλλὰ ἐπῆγεν αὐτὴ καὶ ἀνέβη εἰς τὸ ἄλογόν του. Ἐχτύπησε τὸ ἄλογον ὁ καβαλάρης καὶ ἔτραχαν· ὦ πῶς ἐφευγαν ἀπ' ἐμπρός τους χῶρες καὶ λόγγοι ! Ἐκείνη ἀπὸ τὸ πολὺ τρέξιμον ἐδαίλιασε καὶ ἐκεῖνος τῆς εἶπε· «τί φοβᾶσαι ; κοίταξε τί ὁμορφὸ φεγγάρι· οἱ πεθαμένοι ἔτσι τρέχουν γλήγορα ;» — Ὁχι, τοῦ εἶπε, ὅμως μὴν ἀναβάνεις τοὺς πεθαμένους, ἤκουσε τί φωνὴ εἶναι ἐκείνη θανάτου, «ἄς θάψωμε τὸ σῶμα» καὶ τοὺς ἐσίμωνε ἡ φωνὴ καὶ ἰδοὺ μία συντροφιά θανατερῇ ὅπου ἐβαστοῦσε τὸ νεκροκρέβατον· «τὰ μεσάνυχτα ἄς θάψωμεν τὸ κορμίν». Ἐγὼ τώρα πάω τὴν γυναίκα μου· ἔλα παπᾶ, ἔλα νὰ μᾶς εὐλογήσεις, πρὶν κοιμηθῶμε.

Σιγοῦν οἱ ψαλμοδίες· ἐχάθη τὸ ξυλοκρέβατον. Ἐκεῖνοι ἔτρεχαν, καὶ περιγύρω τους ἐπετιούντων ἄμμος καὶ σπύρες, ἄφριζεν ἄλογο καὶ καβαλάρης, καὶ κάθε πράγμα ὅπου τὸ φεγγάρι ἐφεγγε περιγύρω τους ὦ πόσο γλήγορα ἐμάκρανε ! Πῶς ἐφευγαν ἀπ' ἐπάνω τους ὁ οὐρανὸς καὶ τ' ἄστρα ! Ἐκείνη ἀπὸ τὸ πολὺ τρέξιμον ἐξαναδαίλιασε, καὶ αὐτὸς τῆς εἶπε «δὲν βλέπεις τί ὥραϊο φεγγάρι ; οἱ ἀπεθαμένοι ἔτσι περπατοῦν μὲ βίαν». Ἐκείνη τοῦ ἀπεκρίθη, «ὄχι, ὅμως μὴν ἀναβάνεις τοὺς πεθαμένους !». — Εἰς ὀλίγον θὰ τελειώσει ὁ δρόμος μας. Πήγαινε ἀπ' ἐδῶ, πήγαινε, εἶπε, τοῦ ἀλόγου του· ἐφθάσαμε, τῆς εἶπε ἐκεῖνος, ἰδοὺ ὁ τόπος.

Ἡ θύρα ἦτον κλεισμένη μὲ σιδερένιον σύρτην καὶ ἔξαφνα ἐτσακίστηκε καὶ ἀνοιξε ἡ θύρα δίχως νὰ τὴν ἐγγίξει κανεὶς· ἐμπῆκαν λοιπὸν μέσα καὶ ἔξαφνα εἶδε ἐκείνη τὸν καβαλάρη, καὶ τοῦ ἔπεσαν τ' ἄρματα ὡσάν ἴσκα χρονῶν, καὶ τὸ κεφάλι του ἐμαδιώετο ἕως ὅπου ἐγίνετο σὰν κεφάλι πεθαμένου, καὶ ἐμβῆκε εἰς τὸν τάφον· ἐκείνην τὴν ἐτριγύρισαν οἱ πεθαμένοι λέγοντάς τῆς· Ἔχε ὑπομονὴν καὶ μὴν τὰ βάνεις μὲ τὸν Θεόν ! ἰδοὺ τώρα ὅπου πεθαίνεις, καὶ ὁ Θεός ἄς ἔχει εὐσπλαχνίαν διὰ τὴν ψυχὴν σου.

* «Ἀπλὴ Γλώσσα» (1847) μὲ τὴ σημείωσι· «Ἐγράψεν ἀπὸ μνήμης κοράσιον δωδεκαετές».

Ἀναγνώσται, δὲν εἶναι τάχα παρατονία νὰ τελειώσω βιβλίον ἔρωτος, συνθεμένον ἀπὸ ἄσματα ξένα καὶ δικὰ μου, νὰ τὸ τελειώσω, κρούοντας χορδὴν μίσους; Τόσον μᾶλλον ὅπου ἡ φωνὴ τῆς χορδῆς αὐτῆς ἀντιβαίνει εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ βιβλίου μου. Μοῦ ἤλθε συχνὰ ἀδημονία, φίλε μου ἀναγνώστη, τολμῶ εἰπεῖν καὶ λιποθυμία, θεωρώντας διαφωνίαν καὶ μίση μεταξὺ τῶν ζώντων τῆς εὐγονικῆς γενεᾶς τῶν Ἑλλήνων. Τὸ μίσος διαίρει, κρεμνίζει, μακραίνει καὶ θάφτει τὴν ζωὴν, ὁ ἔρωτας πλάττει, ζωογονεῖ, οἰκοδομεῖ. Ἦ ἰδέα νὰ ἐκδώσω τὸ βιβλίον, μοῦ ἐγεννήθη ἀπὸ δύο στίχους ἐνὸς ἐλεγείου τοῦ Λατίνου Τιβούλλου. Δεόμενος τὸν Θεὸν τῆς ὑγείας νὰ θεραπεύσει τὴν πάσχουσαν ὥραϊάν του ἐρωμένην, ὁ Θεὸς τοῦ λέγει: *Pone metum Cerinte. Deus non laedit amantes.* / *Tu modo solum ama, salva puella tibi est.* «Μὴν φοβεῖσαι, ὁ Θεὸς δὲν βλάπτει τοὺς ἐραστάς· ἀγάπα, ἀγάπα μόνον, καὶ ἡ νέα ἰατρεύεται».

Τὸ μυστήριον τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ὑγείας εἰς τὴν οἰκονομίαν τοῦ κόσμου εἶναι ἡ ἀγάπη. Οἱ πολῖται ἐνὸς τόπου, ἀμοιβαίως ἀγαπώμενοι, σώζουσιν καὶ δοξολογοῦν τὴν πατρίδα τους. "Οθεν ἠθέλησα νὰ ἀνάψω λαμπάδα, κατὰ τὴν δυνάμιν μου, φωτεινὴν, εἰς τιμὴν τοῦ ἔρωτος. Μυθολογοῦσαν οἱ πρόγονοί μας, μὲ στόχασιν, ὅτι πρῶτος τῶν Θεῶν, ὁ Ἑρως, ἔφερε γαλήνην καὶ εὐρυθμίαν εἰς τὸ ἥχαρο χάος.

Ἀπολογουμαι τώρα διὰ τὴν χορδὴν τοῦ μίσους—μισᾶς βλαβεροῦς ἄνδρας; ἀγαπᾶς τὴν πατρίδα σου καὶ μένεις πάντοτε ἐρωτόληπτος. Διὰτὶ ὁ ἀνὴρ τῆς ἀναφορᾶς μου* δὲν ἐμιμήθη τὸν σεβάσμιον κύριον Ψύλλαν; Εἰς τὰς ἡμέρας ἐκεῖνες ὁ Ψύλλας, ἐρωτώμενος διὰ τὰ πλαστά τῆς περιβοήτου κατηγορίας τῶν δύο στρατηγῶν, τὰ ἐκήρυξε ψεύδη εἰς τοὺς τότε ἄρχοντας, καὶ οἱ ἄρχοντες τὸν ἐρηβέρισαν νὰ τὸν βάλουν ὑπὸ δίκην. Ὁ Ψύλλας ἔμεινε ἀτάραχος εἰς τὴν ἀκεραιότητα τῆς τιμῆς του.

Ποία μετάνοια ἐκυκλοφόρησε εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Σχινᾶ διὰ ὅσα γεγονότα γράφω περὶ αὐτοῦ εἰς τὴν ἀναφοράν μου, ἀγνοῶ. Ὅσο μὲν διὰ τὰ ἔργα του κατὰ τῶν γερόντων στρατηγῶν, δὲν καλύπτω ὅτι ἐζήτησε συγγνώμην ἀπὸ τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην, καὶ ὁ μεγαλόψυχος γέροντας τοῦ ἔδειξε τὴν ἀψηφισίαν του διὰ τὰ παρασμένα.

Σημειῶνω ὅλα αὐτά, διότι θέλω τὸ βιβλίον μου νὰ διαβασθῇ ὡς βιβλίον ἔρωτος, ἀλλ' ἴσως εἶναι μία μου πλάνη, ὅτι καὶ θὰ διαβασθῇ, ἥ ἔχει ἀξίαν καὶ δυνάμιν νὰ διαχύσει πνεῦμα ἀγάπης. Μᾶλλον θὰ ἰδῶ πραγματοποιούμενον τὸν στίχον Ἀγγλοῦ ποιητοῦ. *Hopes like stars but bright to fail.* «Οἱ ἐλπίδες μας ὁμοιάζουν μὲ ἐκεῖνα τὰ ἄστρα τῆς νυκτός, τὰ ὅποια λάμπουν σβηνόμενα».

Ἀναφορὰ εἰς τὴν Βουλὴν*

Εἶναι, κύριοι βουλευταί, εἰς τὸν Νότιον Ὠκεανὸν νησιὰ καλούμενα γαλλιστί, ὡς δύνασθε νὰ τὸ ἰδῆτε εἰς τοὺς μεγάλους γεωγραφικοὺς πίνακας τῆς βιβλιοθήκης σας, νησιὰ καλούμενα *Iles Mascaraïns* καὶ ἀπλᾶ ἡμεῖς ἐξηγώντας τὸ ὄνομα, νησιὰ μασκαρένια. Δεκαεννέα ψηφοφόροι, κύριοι βουλευταί, τὸ ὅλον εἰκοσιεννέα ψηφοφόροι καθηγηταί, πλειονοψηφία λοιπὸν ἀπὸ δεκαεννέα, ἐγνωμοδοτήσαν νὰ πάγει τὸ ἔθνος μας ἀποικία εἰς τὰ μασκαρένια νησιὰ. Τοῦτο δηλοῖ, ὡς φῶς ἡλίου, ἡ ἐκλογὴ τοῦ Κωστάκη Σχινᾶ διὰ βουλευτὴν τοῦ πανεπιστημίου· ἠξεύρω τί λέγω καὶ τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ σχόλια· εἶμαι ἀπὸ τὸ πυνί σας, κύριοι, καὶ καταλαβαινόμεθα ἀπὸ τὸ κίνημα τῶν βλεφάρων.

Ἦ ἀναφορά μου, σεβαστὴ Βουλὴ, ἴσως περιττὴ διὰτὶ φέρνει κλαδικὰ εἰς τὸ δάσος, ἢ νερὸν εἰς τὸ πέλαγος, ἀλλ' ἀποβλέπει ν' ἀκυρώσετε καὶ μὲ ὁργήν, ἂν τὸ συγχωρεῖ ἡ γαλήνη τῆς ψυχῆς ἀνδρῶν δικαστῶν, νὰ ἀκυρώσετε τοῦ πανεπιστημίου τὴν νεοφανῆ ἀπροσδόκητον ἐκλογὴν. Μὴ γνωμοδοτήσετε καὶ σεῖς νὰ πάγει τὸ ἔθνος μας νὰ κατοικήσῃ τὰ μασκαρένια νησιὰ.

Ἀἰσκιῶται καὶ ἥχαροι ἄνθρωποι ἐκεῖ κατοικοῦν· βάρουν τὰ δόντια τους μαῦρα, ἀγριώτατο ἄνεμοι, πότε φλογεροί, πότε κρύοι κρύοι, χιόνι, δέρνουν τὰ περιγιάλια· κρατῆρες ποὺ χοχλάζουν φωτιὰν καταμεσῆς τῶν νησιῶν φοβερίζουν τὴν ζωὴν· μαῖμοῦδες κοπάδια φθείρουν καὶ τρυγοῦν

* Σχινᾶς. Βλ. παρακάτω τὴν ἐναντίον του ἀναφορά.

* Ἀπλῆ Γλῶσσα (1847) σελ. 91-99.

τοὺς καρπούς τῆς γῆς. Μὴ γνωμοδοτήσετε, κύριοι βουλευταί, νὰ πᾶμεν ἐκεῖ. Εἶναι ἀλήθεια πὼς ἐκεῖ καὶ τῆς κανέλας, καὶ τοῦ γαρούφαλου, καὶ ἄλλων τερπινῶν ἀρωμάτων εὐωδιάζει ἡ εὐωδία. Ἀλλὰ ποῦο θυμιάμα ἰσχυράμεν μὲ τὰ εὐώδη θυμιάματα τῆς ἀρετῆς ποὺ πνέουν ἀπὸ τὴν πεδιάδα τοῦ Μακροθῶνος, ἀπὸ τὸ κύμα τῆς Σχλαμῖνος, ἀπὸ τοὺς τάφους ὅπου κείτονται τὰ ἱερὰ λείψανα τῶν βασανισμένων εἰς τὰ ζῶντα τοὺς Ζαῖμη, Γεροκολοκοτρώνη, Μπότσαρη, Καραϊσκάκη καὶ λοιπῶν;

Ἄν ἦτον τὰ μακαρένια νησιὰ τὰ πρῶτα τῆς Οἰκουμένης εἰς κάλλος καὶ εἰς χάριν, καὶ πάλε ἡμεῖς τὸ ἐρημότερο μέρος τῆς γῆς, καὶ ἡ φυλὴ μας ἡ ὕστερη τῶν ἐθνῶν, πάλε δὲν πρέπει νὰ ἀρνηθῶμεν τὴν πατρίδα μας. Μὴ εἶναι ἡ ἀπιστολὴ τοῦ ἀνθρώπου, νὰ δοξάσει τὴν γῆν ποὺ τὸν ἐγέννησε, νὰ φανεῖ μεγαλόψυχος καὶ δίκαιος, δίκαιος κατὰ τὴν γραπτὴν δικαιοσύνην σεμνῶν ἀνθρώπων, καὶ τὴν ἀγραφὴν τοῦ Θεοῦ.

Παρακαλῶ, κύριοι, ἡ δικαιοσύνη σας νὰ κηρύξει ἄκυρον τὸν βουλευτὴν τοῦ πανεπιστημίου. α') "Ὅτι ἡ ἐκλογὴ τοῦ ἐγένεν ἐναντίον τοῦ τύπου τοῦ γραπτοῦ νόμου τῆς ἐκλογῆς. β') Ἄν τὸν κάμετε βουλευτὴν, καταστρέφετε τὸ ἄρθρον 63 τοῦ Συντάγματος, ποὺ ἀπαιτεῖ προσὴν Ἕλληνας εἰς τὸν βουλευτὴν...

Σᾶς ἐρωτῶ, κύριοι βουλευταί, ἂν τὴν νύκτα ποὺ ὁ Ἀράπης ἐσφαζε τ' ἀδέλφια σας εἰς τὸ Μεσολόγγι, ἂν τὴν ἡμέραν ποὺ ὁ Κιουτάγιας ἐστχινε θεμονιές θεμονιές τὰ λείψανα τῶν ἡρώων σας τρεῖς τουρκεσιές τόπον μακρὰν ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολιν, σᾶς ἐρωτῶ, ἂν ποτὲ ἠθέλατε στολίσει τοὺς δύο ἀρχιστρατῆγους μὲ τὴν χλαμύδα τοῦ Ἕλληνα... Διατί ὄχι; διότι τὰ ἔργα τοὺς ἦτον κατ'ἐστρεπτικὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ... Ἄν κρημνίσαις τὴν ἐκκλησίαν ἀφαιρεῖς καὶ τὴν χάριν τῆς λειτουργίας. Δὲν κακολογῶ ἐγὼ ἄνδρας γενναίους, ποὺ μαχόμενοι διὰ τὴν φυλὴν τοὺς φονεύουν τοὺς ἀντιδίκους τῶν τῆς ἀλήθειας ἡμεῖς δὲν θὰ ἐχαρίζαμεν τιμὴν Ἑλληνικὴν εἰς τοὺς ἐχθρούς μας, καθὼς ὁ Σουλτάνος δὲν θὰ ψήφιζε βεζύρην τοῦ τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην, καὶ σερασκέρην τοῦ τὸν Μάρκον Μπότσαρην... Πίστις, ἐλευθερία, τὰ πάτρια ἔθιμα, καὶ μέγιστο τῶν ἐθίμων ὅλων ἡ κοινὴ καὶ ἐθνικὴ γλῶσσα, εἶναι ὁ Ἑλληνισμὸς μας, καὶ ὅποιος ἀντιμάχεται αὐτὰ δὲν ἔχει προσόντα Ἕλληνας... Ἐρωτήσετε τὰ δημοπρατήρια τῶν Ἐπαρχιῶν... Τὰ ἀντικείμενα τῆς λατρείας ζώντων καὶ ἀποθαμένων χριστιανῶν ἐπωλήθησαν ὡς λάφυρα πολέμου... θεῖα εἰκονίσματα! τί χειρότερο ἠθέλατε πάθει, ἂν σᾶς αἰχμαλώτιζε πειρατὴς Ἀφρικανὸς τοῦ Μεσογείου!...

Τὰ μελίσσια δὲν καρπογόνησαν... Δὲν ἐνθυμεῖσθε ὅταν μὲ μάτι βουρβούλακος, μὲ σπαθιά καὶ μὲ λόγχες ἦλθε νὰ βιάσει τὴν ὑπογραφὴν θανάτου τοῦ ἀναξιοπαθοῦντος γέροντος στρατηγοῦ σας; Τὰ φαρμάκια τοῦ Σχολαστικοῦ ἐμελάνισαν τὰ σπλάγχνα τῶν ξένων... Χωρὶς τὰ φαρμάκια αὐτὰ δὲν ἤθελα ἰδεῖ σήμερον εἰς τὸν Πειραιᾶ, Κυριακῇ, ποὺ γράφω τὴν ἀναφορὰν μου, δὲν ἤθελα ἰδεῖ τόσες χῆρες Ὑδραίων μὲ τὸν δίσκον εἰς τὸ χέρι, μὲ μαῦρα πενιχρὰ ἐνδυμένους νὰ ζητοῦν τὴν ἐλεημοσύνην εἰς τὸν τυχόντα. Οἱ σκοτωμένοι ἄνδρες τῶν δὲν εἶχον προετοιμάσει τὴν παλάμην τοὺς διὰ τὴν διακονίαν, ἀλλ' ἐνόμιζαν ὅτι σκοτωμένοι εἰς τὸν πόλεμον τῆς ἐλευθερίας, ἡ Κυβέρνησις ἤθελε κοιτάζει ὡς μητέρα τὰ ὄρφανὰ καὶ τὰς χῆρας τοὺς... Ἡθέλησες νὰ σύρεις τὴν σοφὴν Γερμανίαν νὰ καταφρονήσῃ τοὺς ζῶντας τῶν Ἑλλήνων τί κάνεις; ὁ ταπεινότερος τῶν Ἑλλήνων, ἂν μισὸ φύλλον δάφνης τοῦ ἀγῶνος τὸν στολίζει εἶναι κείμενο θαυμασμοῦ καὶ σεβασμοῦ... Ὡς ὄρφανὰ ἐγκαταλειμμένα ἀπὸ γονεῖς καὶ κηδεμόνας ἔπνεαν τὸν ἀέρα τοῦ κόσμου, χωρὶς ἐνδύματα, χωρὶς ἐπιστήμην, χωρὶς μεγαλεῖον... Ἐχυσαν ἱδρώτα καὶ αἷμα καὶ ἔδωσαν εἰς τὴν πατρίδα τοὺς τὸ ὁραϊότερο πρυνόμιον τῆς ἀνθρωπότητος, τὴν ἐλευθερίαν... Μεταμόρφωσες τὰς Σπέτσας εἰς Τιπάρινον· ἡ Σύρα δὲν σοῦ ἄρεζε, ἡ Σύρος σ' ἀρέσκει· ἐμπρὸς γυναῖκα, ὀπίσω ἀγόρι... ἐγὼ σοῦ ὁμιλῶ τώρα, καὶ σὺ μ' ἀποκρίνεσαι ἀπὸ τὸν καὶρὸν τοῦ Ἀγαμέμνονος...

Ὅχι ἀπὸ τὴν Θησώα, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν Δημητζίαναν χύνονταν οἱ μπαρούτες ποὺ ἐκυνηγούσαν τὴν Ἱμπραϊμὴν εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ δὲν τὸν ἄφησαν ἡσυχον, εἰμὴ ἔταν τὰ βασιλεύματα τοῦ ἡλίου ἐχαίρετῃσαν τὴν νύκην τῶν τριῶν Ναυάρχων εἰς τὸ λιμάνι τοῦ Νεοκάστρου! Ἀποκεφάλισες εἰς τὸ χαρτὶ γνωστὰ καὶ ἀγαπητὰ ὀνόματα τῆς φυλῆς μας, ὡς ὠρέχθης ν' ἀποκεφαλίσαις καὶ τοὺς δύο στρατηγούς... Ἐνοχοὶ ἐθνισμοῦ, ὡς καὶ τὰ βαπτισμένα μὲ δάκρυα καὶ μὲ αἷμα ὀνόματα τῶν ἐλληνικῶν πόλεων... Ὑστερημένος ὕδατος καὶ πυρὸς πρὸ καιροῦ πολλοῦ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γῆν ἔπρεπε νὰ εἶναι ὁ νῦν προτετιμημένος ἀπὸ τὴν πλειονοψηφίαν τοῦ πανεπιστημίου, ὅχι νὰ τοῦ δώσετε ὄρκον βουλευτοῦ, ἂν τὸ βουλευτικὸν δηλοῖ τι.—Τὸν στέργετε βουλευτὴν; ὁ Θεόφραστος Θεόφραστος σᾶς νοθετεῖ, φιλοπονηρία ἐπιθυμία κακίας ἐστίν, καὶ ὁ γέρον Κοραΐς μεταφράζει αὐτο

déclarer partisan des coquins, c'est annoncer le désir de les imiter (à l'adresse de Mr. P.). Δὲν προχωρῶ πλέον, καὶ ἀφίημι ἀτελείωτην, μόλις ἄρχισα, τὴν ἀναφορὰν μου. Τὸ πρῶτο βῆμα διὰ νὰ γίνῃ βουλευτὴς ὁ Σχινᾶς, ἔγινε. Ἄν γίνῃ καὶ τὸ δεύτερο, ἃς ὀφῶνται καὶ Βουλὴ καὶ Γερουσία καὶ ἀντιόχθονες καὶ ἐτερόχθονες καὶ ξέναι πρέσβεις, καὶ διαβόλοι !

Ὁ δυστυχὴς Πήτ ἔλεγεν, εἰς τὰ 1805 τὸν Δεκέμβριον, ἐλαβώθηκα εἰς τὴν μάχην τοῦ Ὁστερλίτζ, καὶ ἀπέθνησκει ἀπὸ τὴν λαβωματιὰν του· καὶ ἡ δόλια Ἑλλάς, θαρρῶ ἐπληρώθη κατάκαρδα ἀπὸ τὴν νίκην τῆς πλειονοψηφίας τοῦ πανεπιστημίου· ὅχι βέβαια ὅτι ἡ νίκη αὕτῃ χαρίζει ἢ προϋπιθέτει ἀξίαν οὐδεμίαν εἰς τὸν βουλευτὴν τοῦ πανεπιστημίου, ἀλλά, ἂν ἐπικυρωθεῖ ἡ ἐκλογὴ του, προδίδει ἢ ἐπικύρωσις αὐτῇ ὅτι ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος ἔχασε παντάπασι τὸ μνημονικόν, δὲν ἔχει εἰδῆσιν ἀρετῆς ἢ κακίας, δὲν διακρίνει τὸ ἴσιον ἀπὸ τὸ ἄδικον. Καταπεῖγον, ὁρθὸν λοιπὸν εἶναι νὰ πᾶμεν ἀποικία εἰς τὰ μισοκρένια νησιᾶ, καὶ δὲν ἀδικεῖ τὴν Ἑλλάδα ἡ γνωμοδότησις τῆς πλειονοψηφίας τοῦ πανεπιστημίου, καὶ ἐκεῖ μόλις φθάνοντες ἃς στοιχειώσωμεν τὰς νέας πολιτείας μὲ ἀγαθὸν οἶκόν, σκορπώντας εἰς τοὺς ἀνέμους καὶ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν στάκτην τοῦ Ρήγα Φεραίου, τῶν Ὑψηλάντηδων, τοῦ Κολοκοτρώνη, Καποδιστρίου, Γερμανοῦ καὶ Βρεσθένης, καὶ τῶν φονευμένων ἡρώων τῆς Ρούμελης. Καὶ πρέπει εἰς ὅλους ἀράδα τέτοια καταφρόνησις, διαπὶ ζεστή εἶναι ἀκόμη ἡ σκόνη τους εἰς τὸν τάφον, συλλέγομεν ἀκόμη ἀπὸ τὰ χεῖλη τους τὴν τελευταίαν ἀναπνοὴν τῆς ψυχῆς των, καὶ ἐντοσούτω ὁ μωρὸς σχολαστικὸς γίνεται νομοθέτης τῆς πατρίδος των.— Τόσον ἀπζαμίτικα ἔστησαν τὰ θεμέλια τῆς νέας ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος !

23. ΠΕΡΙ ΑΘΑΝΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ *

(ΛΟΓΟΣ 28-3-1848)

Γνωρίζω τὴν καρδίαν σας καὶ τὴν καρδίαν μου καὶ δὲν θὰ μεμψήτε ἐλπίζω τὸν σκοπὸν μου, ἂν ἀπὸ τὰς παραδόσεις μου τῆς πολιτικῆς εὐγλωττίας προτιμῶ τώρα νὰ σᾶς ἀναγνώσω μίαν μου παράδοσιν, τῆς ὁποίας τὸ κείμενον ἀναλογεῖ μὲ τὸ ὕψος τοῦ νοῦς μας σήμερον.

Διαλέγω μεγάλην ἡμέραν τοῦ ἐνιαυτοῦ, τὴν 25 Μαρτίου, διὰ νὰ σᾶς ὁμιλήσω, ἂν ἡ ἀδυναμία μου τὸ συγχωρήσῃ, διὰ μεγάλο ἐντι κείμενο τῆς μελέτης καὶ τῆς μαίρας τῶν ἀνθρώπων, τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς.

Ὅταν, κύριοι καὶ σεβαστοί μου ἀκροαταί, μεγάλο συμβάν μεγάλης ἠθικῆς ὠραιότητος συμβαίνει εἰς τὸν κόσμον, ἡ ὥρα καὶ ὁ τόπος τοῦ συμβάντος φωτίζονται ἀπὸ ἀδιήγητο κάλλος. Μὲ πόσην χάριν, πλέον θεῖαν παρὰ τὸ σὴνῃθε, νομίζετο, ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη ἐχαιρέτησαν τὰς ποδιὰς τῶν Θερμοπυλῶν, ἔπειτα ἀπὸ τὸ ξακουστὸ μαρτύριον τῶν ἀθανάτων ἡρώων ;

Κλείουν ἔτη 27 ποὺ τὰ στοιχεῖα τῆς πλάσεως, γῆ καὶ οὐρανός, ἐδοξολόγησαν τὴν εἰκαστὴν πέμπτην Μαρτίου καὶ ἡ ἐτήσιος πανήγυρις εἰς τὴν πατρίδα τῶν Ἑλλήνων τῆς θαυμαστῆς ἡμέρας ἀνανεώνει ἕλκον τῆς τὸ πρωτόπλαστον κάλλος εἰς τὴν δόξαν. Εὐμορφὸ πρᾶγμα εἶναι ἡ γέννησις, ὅταν ἀπὸ τὸ μηδὲν γεννᾶται τί εἰς τὸ φῶς τοῦ κόσμου, ἀλλ' ἡ νεκρανάστασις εἶναι ἔτι θαυμαστότερον καὶ ὠραιότερον.

Ἀπὸ τοὺς τάφους, ἀπὸ τὰς ἀλύτους τῆς δουλείας, ἄνδρες φοβεροὶ ἐβγήκαν. Τί θέλουν, τί γυρεύουν οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι ; Ἐλευθερίαν καὶ δικαιοσύνην, τιμὴν καὶ ἀγάπην. Ἔργον μετὸν ἀπὸ Θεῖον κάλλος ἐτελειοῦνταν εἰς τὴν πλέον ἀξιοῦμνητον διὰ φυσικὴν ὠραιότητα γῆν Ἑλληνίδα. Καὶ ἡ ἡμεῖς αὐτὴ δὲν εἶναι ἡ πλέον φωτεινὴ ἡμέρα τοῦ ἔτους ; Δὲν ἀνανεοῦται εἰς τὴν πατρίδα τῶν Ἑλλήνων ἐτησίως, ὡς σὴνᾶξις ροδοστέφανη τοῦ ἠθικοῦ κόσμου ; Δὲν εἶναι τάχα εὖλογον νὰ τῆς ἀποδίδωμεν ὡς πρὸς ἄλλην εὐμορφὴν ἡμέραν τὰ πρωτεῖα χαρᾶς καὶ μεγαλείου ; Δὲν σᾶς φαίνεται λοιπὸν ἡ τωρινὴ ἡμέρα ἐντελῶς ἀρμοδίᾳ νὰ τῆς ἀφιερῶσωμεν τὴν μελέτην μας τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς τῶν ἀνθρώπων ;

* Αὐτόγραφον Γεωργίου Τερτσέτη, ἄντιλον καὶ ἀχρονολόγητον, φφ. 21 γραμμενα διπλευρα (31 v. 21). Τὸ κείμενον αὐτὸ πρωτοδημοσιεύτηκε στὴν ἐργασία μας «Γεωργίου Τερτσέτη. Ἀνέκδοτα Λόγια», ὁ.π., σσ. 138-150. Τὸ αὐτόγραφον σώζεται στὸ ἀρχεῖο μας.